

9(09)(04)
N. D A V I D E S C U

NAȚIONALISMUL IN PRESĂ

B312124

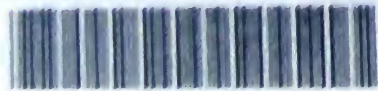
VREMEA

1928—1938

1239/05

B.C.U. București

C200510246

Inventar nr.

49543/68

vorbi despre evoluția ideii naționale în presa românească înseamnă a vorbi despre însăși istoricul acestei prese ; la noi însă presa — și aceasta numai în chip destul de sumar — ia naștere mult mai târziu decât în restul Europei Centrale și al Apusului. Există însă o epocă pregătitoare în cazanul căreia aveau să clocotească ideile, năzuințele și sentimentele pe care, apoi, presa venită după aceea avea să le pună în circulație, să le ciocnească între ele, să le amplifice și să le limpezească în folosul unei culturi românești de masse orășenești cel puțin, și această epocă precedează cu aproape un deceniu apariției primelor publicații de limbă română. Anul crucial cu care putem începe un istoric al presei românești, excluzând firește încercări izolate mai vechi, mai ales în Ardeal, este acel faimos 1821. Starea țărilor românești de atunci era, prin tragismul împrejurărilor lor interne și externe, în măsură să furnizeze conducătorilor lor, de o parte, și populației orașelor, de alta, o seamă de experiențe a căror comunicare în comunitatea românească să se facă adânc simțită de fiecare român, fie pentru a preîntâmpina pentru sine greutățile fiecărui pas, fie pentru a-și feri semenii de ele. Stă-

6

rile turburi au darul de a se cere mulțimei cunoscute cu focuri pe munte și, evident, în cazul de față, aceste focuri pe munte sunt experiențele fiecăruia pentru toți, comunicate cu mijloacele timpului.

Ion Ghica povestește în scrisorile sale că „pela anul 1821, tunul de a răsună în Europa el își produsese efectul: deșteptase naționalitățile una câte una din amorțeala în care erau căzute de secole, și România scăpa din ghiarele Fanarioților. Grigore Ghica, nepot de frate al lui Grigore Vodă al Moldovei, asasinat pentru împotrivirea sa la cedarea Bucovinei, și Ioniță Sturza, numiți de Poartă domni ai Principatelor, erau amândoi români cu nașterea și cu inima Boerii începuseră a se zice români, a vorbi și a scrie românește, a se desbrăca de morfologia cuvintelor de felul lui *pliroforisi, melachirisi, plutisi* care se întinsese chiar asupra cuvintelor ca *regularisi și pursuivarisi*

„Școli românești de învățământ secundar se deschisese în Sfântul Sava și în Trisfetitele și mai mulți boeri erau trimiși să studieze în Franța, în Germania și în Italia, destinați ca, la întoarcerea lor în țară, să predea științele înalte: Filozofia, Dreptul, Matematicile, Științele Naturale și Fizice, în limba română.

„Dela Zaveră rămăseseră în țară trupe turcești, un Besli-Aga cu câțiva neferi în fiecare județ și doi Baș-besli-aga; unul cu reședința în București și altul în Iași. Beilicul de pe malul stâng al Dâmboviței dela Jicnița și Beilicul de lângă Sfânta Vineri din Iași erau cazărmi turcești.

„Mai tot malul stâng al Dunării, pe o depărtare de mai mulți kilometri de râu, era raya al fortărețelor Brăila, Giurgiu, Turnu, Calafat și altor pozițiuni întărite. După atunci a rămas unor sate riverane numirile de Vizir, Mola-Braim, Molo-Scorțaru, Muftiu, Nazâr și altele. Acele sate erau sub imediata protecție a unor turci puternici din cetăți; nici proprietarii, nici autoritatea domnească nu îndrăznea să calce în acele pământuri — domenii întinse — care azi se arendează fiecare cu sute de mii de franci pe an, precum sunt domeniile Brăilei și Giurgiu, moșia mare a Ipsilantoaei, Paraipanul lui Arsache și multe altele pe care proprietarii lor le părăsise, sau le vindeau pe nimica, ca și bălțile, stuhăriile și pădurile din insule

dela care românii nu puteau trage nici un venit și se foloseau numai turcii.

„Silistro-Valesi, Begler-beiul Rumelia, avea mai mare putere în Principate decât domnii. Pe un ordin al lui Gavanazoglu către Basbėsli-aga din Iași a sburat capul boerului moldovean Hasanache, luat fără voia lui Vodă ziua în amiaza mare din Curtea Domnească, unde ocupa funcție militară. Grigore Vodă Ghica a trebuit, după cererea lui Kehaia-Beg, să aresteze pe boerul Alecache Vilara, care îi era nepot de soră prin căsătorie cu fata lui Ralet, și să-l dea pe mâna Pașei dela Giurgiu să-l trimită surghiun la Eski-Zagra, unde a fost deținut mai mulți ani la Zindan.

„Până la 1826. Cârjalii făceau incursiuni prin țară și veneau până la barierele Bucureștilor tăind și pârjolind.

„Principatele erau cu numele și cu faptul grănarul Sultanului. Nici un product nu avea să iasă din țară până mai întâi nu se aprovizionau toate serhaturile (cetățile) cu trebuincioasele garnizoadelor și locuitorilor cetății dunărene, cu oi, grâu, orz, ovăz, unt, miere, cervis, seu, etc., care se luau de Capanlii (furnizorii oștirii turcești) dela sătenii români, cu voe, fără voe, pe prețurile ce se fixau în fiecare an de marele Capan din Țarigrad: pe șase lei kila de orz, zece para ocaua de unt, douăsprezece parale mierea, etc.

„Guvernorii provinciilor din apropierea Dunării, și mai ales Pașii Silistrei, Rusciucului și Vidinului, erau aleși totdeauna dintre turcii cei mai viteji, cei mai ispitiți în războaie și mai dârji, tot vârstă de Dere-Beghi, de cei de care tremura Seraiul împărătesc, ca Pasvantoglu, Caraosmanoglu, Mustafa Bairadaru, Husein Pașa, Said Mirza, Tahir Bosnali, Gavanazoglu. Ei tratau pe domnii noștri ca pe niște zapcii, le trimeteau ordine scrise și verbale și apoi pas să nu le fi urmat. Pentru a sbura capul unui Domn era destul să vie la București sau la Iași un Capugiu (trimis al Porței) cu un gealat, să arate arzul (ordin împărătesc) Sultanului și capul Domnului era luat în traistă și dus la Țarigrad. Astfel a căzut capul lui Grigore Vodă al Moldovei, al lui Hangerliu Domn al Valahiei”. (*Ion Ghica, scrieri, vol. III, pag. 2 ed. Minerva*).

Acestea toate însă formează doar unul din aspectele vieții

noastre din vremea aceea. Mai sunt însă și alte lucruri tot atât de dureroase și care adaogă acestei răstigniri mai mult din afară a poporului și a Țărilor Românești și alta oarecum de ordin intern a haosului administrativ, a corupției păturii conducătoare și a bunului plac. Alexandru Odobescu a strâns și a publicat în Analele Academiei Române (supliment I, volumul III, fascicola I) memoriile contelui Langeron care începe prin a spune că „nici o descripție nu poate să se apropie de adevăr, voind a spune ce sunt împiegații Valahiei. Excesul imoralității lor și mai bine zis al scelerateții lor, este și întristător și revoltător pentru umanitate. Numirile de ordine, de justiție, de probitate, de onoare sunt adeseori uitate. În Valahia se cumpără toate funcțiile, adică se plătește dreptul de a comite cu impunitate toate crimele. Orice funcție îmbogățește repede pe cel ce o capătă și peste un an trebuie să o părăsească și să o cedeze altuia — căci și aceasta este un abuz al acestui guvern monstruos, că orice impiegat nu stă mai mult decât un an într-o funcție oarecare. Atunci el vine la București spre a trăi într'un lux nu numai desfrânat, dar și de rău gust, risipește repede fructul răpirilor sale și după doi ani de inacțiune cumpără iarăși o funcție și se îmbogățește din nou spre a reveni în Capitală ca să se tolănească în același lux. Jafurile, furturile, cruzimile împiegaților valahi, nu sunt nici secrete, nici colorate de vreun pretext oarecare: influența banilor în procese, acapararea grânelor, nu sunt decât mijloace totdeauna întrebuințate, dar foarte secundare. Sunt altele mai productive, care nu sunt scăpate din vedere. Țara este împărțită în districte și fiecare district este guvernat de un administrator numit, ca în Rusia, ispravnic. Aceste funcțiuni au o taxă mai mică sau mai mare, după ceace pot să raporteze boerilor care le cumpără dela membrii divanului. Ispravnicii sunt despoți în jurisdicțiunea lor. Ei iau fără rușine sau interes dela orice țăran, scule, vite, bani, orice ar avea. Fiecare familie e datoare a plăti la Divan o capitație oarecare; ispravnicul o dublează, o împătrește, o înzecește, fără să fie autorizat prin vreo lege sau ordin și împarte suma aceasta cu membrii divanului. Dacă țăranul cutează a se opune la aceste vexațiuni, sau a se plânga, este întemnițat, despoiat, bătut și torturat în cazne alese, în care ade-

seori moare, printr'o rafinare de cruzime a zbirilor lor, vede torturând înainte-i pe soția și pe copiii săi. Postul unui ispravnic aduce până la 2.000 galbeni venit pe an.

„Capul poliției din București se numește agă. El este câteodată protectorul hoților, găzduitorul furturilor, și aceste oneste funcțiuni îi aduc câte 5—20 mii galbeni pe an.

„Spătarul întreține o miliție de arnăuți spre a urmări și prinde pe tâlharii ce bat drumurile și pădurile. Arnăuții însă sunt cei care fură și ucid, și împart adeseori veniturile lor cu spătarul. În anii buni foloasele lui se socotesc la 15 mii de galbeni.

„În fine Divanul, compus dintr'un mare vistiernic — tezaurar — care este primul membru, și din trei sau patru consilieri, primește fățiș dela fiecare impiegat o retribuțiune, și astfel își face un venit de 30 la 40 mii de galbeni. Se înțelege că această funcțiune este foarte căutată”. (Citat de G. Sion: „Proza”, pag. 62, Minerva).

Nu încapă îndoială că aceste memorii, cuprinzând un fond general adevărat, rămân totuși exagerate în detaliile lor, cele mai multe. Muntenia ca și Moldova sau celelalte teritorii locuite de Români, ofereau pe lângă o pleavă întreagă de tot soiul de traficanți, de dezorientați, de înstrăinați sau de străini, și puternice nuclee de boeri mai mari sau mai mici, de negustori, de burghezi de tot felul, de săteni chiar, cum se va vedea din revoluția lui Tudor Vladimirescu, care își aminteau destul de bine de un trecut românesc cu totul altfel și care visau pentru ei și pentru neamul lor un cu totul alt destin viitor. Erau boeri ca Știrbeii din Oltenia, Banul Barbu Văcărescu, logofătul Mihăiță Filipescu, Banul Grigore Ghica, vlădici ca Episcopul de Râmnic, cărturarul Chesarie, Ilarion, dela Antim și apoi Episcop de Argeș, simpli cetățeni în curent cu ideile vremii și ale revoluției franceze, amatori de noutăți din străinătate, de dicționare filozofice, de enciclopedii, de ziare care veneau, în Muntenia pela Sibiu și pela Brașov, iar în Moldova prin Bucovina; aceștia toți întrețineau o mentalitate înnoitoare, o voință crescândă de mai bine, o năzuință de prefacere a stărilor noastre politice, sociale și morale, care nu puteau întârzia să ducă la realizări concrete și să se transforme în fapt și în gând românesc. Atunci apare și prima

publicație românească, cu pretenție de ziar, intitulată „Biblioteca românească întocmită de douăsprezece părți după numele celor douăsprezece luni”. Era destinată mai ales „nației românești” din toate ținuturile, prin Zaharia Carcalechi, în 1821. Publicația e împodobită cu ilustrații menite să arate pe „Romul aevea”, cititorilor săi, și cuprinde, pe lângă mici povești cu tâlcuri morale, originale sau împrumutate, și culegeri din publicațiile vremii menite să valorifice istoria Românilor.

Tot atunci începe să pătrundă la noi, odată cu ideile revoluției franceze, și întâile manifestații francmasonice. Ion Ghica vorbește de „farmas omul nostru, bietul Căpitan Ciupagea” și, în legătură cu Eteria de „profesorul Santo farmazonul”, d. Profesor N. Iorga în „Istoria presei române” amintește de „lojile masonice care se înființaseră și în Ardeal” și de un oarecare cărturar ardelean care se gândea să scoată o gazetă pentru români în combinație cu un sas „alt aderent al doctrinei francmasonice”. Francmasoneria, într’adevăr, începuse să pătrundă, în vremea aceea, la noi, în Moldova odată cu refugiații poloni, cu francezii veniți acolo în urma dezastrului lui Napoleon în Rusia, cu grecii Eteriei, sau pur și simplu cu „cărvunarii”, în Muntenia, cam tot pe aceleași căi, dar mai puțin directe, iar în Ardeal sub înrâurirea mai directă a spiritului european și, având alte obiective decât acelea care i se dau astăzi, de catapultă a ordinii naționale, servea să încurajeze tendințele de mai bine, sau numai încrederea în sine, a luptătorilor naționali.

Sub înrâurirea acestor factori avea să ia naștere două categorii de manifestări. Una privea raporturile, în general, ale Țărilor Românești cu opresiunile venite din afară, iar alta pe acelea venite chiar din interiorul lor ca rezumat al stărilor sociale, politice sau economice. Revoluția lui Tudor, de pildă, împăcată într’un fel cu situația politică din afară a țării, se ridica mai cu seamă împotriva abuzurilor din interior: Gheorghe Lazăr, într’o cuvântare rostită în 1819, cu prilejul înscăunării Mitropolitului Lupu Dionisie, spune: „când s’ar ridica duhul din țărâna Romanilor și ar privi peste strănepoții marelui Cezar, slăvitului Aureliu și înaltului Traian, oare

în ziua de azi mai cunoaște-i-ar? Negreșit, i-ar căuta în palaturile cele mai împărătești, și i-ar afla în vizuinile și în bordeele cele proaste și încenușate! I-ar căuta în scaunul stăpânirii și i-ar afla amărâți sub jugul robiei! I-ar căuta proslăviți și luminați și cum i-ar afla? Rupti, goi, amărâți și asemenați dobitoacelor, de tot căzuți în prăpastia orbirei, bine gătiți spre slujba vrășmașului omenirii, răpitorilor casei părintești...” etc. (Gh. Bogdan Duică, Gheorghe Lazăr, citat de d. Emil Vârtosu în „Tudor Vladimirescu”).

La rândul lui Tudor Vladimirescu nu pornește răscoala împotriva Turcilor și, până la un punct, nici măcar contra grecilor, cât în contra nedreptăților sociale, a abuzurilor administrative care, întâmplător, coincideau cu grecismul, în mare parte: „Fraților locuitori ai Țării Românești, veri de ce neam veți fi” avea el să scrie în 21 Ianuarie, adresându-se „către tot norodul omenesc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești” cu „multă sănătate”. Într’o întâmpinare adresată la 4 Februarie 1821 Divanului din București spune că „de capul meu nici decum n’am plecat, fără cât tot norodul cel amărât și dosădit al acestei ticăloase țări, atât cei de loc cât și cei străini, văzând că stăpânirea sub care sunt îndreptățiți de către prea puternica împărăție, stăpânitoarea noastră, a cărei mărire Domnul Dumnezeu să o întărească în veci” etc. Și iarăși într’o proclamație din Martie, dată dela Cotroceni, adresată „către toți dumnealor prea cinstiți boeri, către toți negustorii și către câți locuiesc acolo” spune, printre altele, că „vă fac cunoscut către câți locuiesc acolo” spune, printre altele, că „vă fac cunoscut către toți, mici și mari, parte nemirenească și mirenească, veri de ce neam și lege va fi...” etc.

Concepe în același timp însă și unitatea neamului românesc când, adresându-se Mitropolitului și boerilor moldoveni, în 5 Aprilie 1821, scrie: „multe auziri mi-au venit despre Moldova, cum că dumnealor boerii moldoveni s’ar fi tras de peste Prut și cum că, urma lor mergând și Măria sa Mihai Vodă Șuțu, Domnul Moldovei, dumnealor l’au lăsat acolo și, întorcându-se înapoi la Iași, s’au încărcat dumnealor cu ocârmuirea patriei dumnealor, adunând pe cei risipiți și liniștindu-și țara. Acestea de sunt adevărate sau nu, și

alte care nu îndrăznesc să le scriu, eu nu știu. Prea Sfinția Ta și dumneatale trebuie să le știi mai bine iar mai cu dinadins trebuința urmează să aveți corespondențe cu dumnealor boerii moldoveni, ca unii ce suntem de un neam, de o lege și sub aceeași stăpânire și ocrotiți de aceeași putere.

„Așa dar urmează să știm cele ce se fac acolo și să le vestim acestea de aici, fiind la un gând și într'un glas Moldova, să putem câștiga de o potrivă dreptățile acestor principaturi, ajutându-ne unii pe alții. De aceea vă rog, de a se găsi cu cale, să se deschidă o corespondență între ocârmuitorii acestor două țări... Și de aveți vreo știre de cele ce se urmează la Moldova, înștiințați-mă, vă rog și pre mine”.

În Moldova, de altă parte, cu un caracter oarecum similar, de protest împotriva abuzurilor, al nedreptăților flagrante, al despotismului celor vreo duzină de familii boeresti care alternau la cârma țării ca rusofile sau ca turcofile și în cadrul intereselor cărora, cum spunea Alecu Russo în „România Literară” din 1855, „la începutul domniei lui Ioniță Vodă prietenii politice se desfac, tranzacțiile și trădările se lovesc, se înțeleg și se prifac ziuă pă ziuă” ia naștere „cărvunărismul”. Aici este protestul boerilor de a doua și a treia categorie, ajunși unii din ei în stare de mazili, care cereau desființarea printr'o constituție rămasă numai în stare de proiect neaplicat de Sublima Poartă, dar aplicată totuși așa cum fusese elaborată la 13 Septembrie 1822, în primii ani de domnie ai lui Ioniță Sturza, care simpatizează cu cărvunarii.

D. V. Barnovschi, în lucrarea sa intitulată „Originile democrației române” spune că „precursorii pașoptiștilor au fost constituționalii dela 1822 — cărvunarii. Pleiada acestor boieri deșteptați din letargia fanariotă de către refugiații politici poloni și apoi francezi, a pregătit succesul generației pașoptiste. Succes care ar fi fost și mai fecund dacă aceștia din urmă ar fi fost la înălțimea celor dintâiu. Moldovenii Constituției dela 1822 au marele merit de a nu se fi lăsat până într'atâta amețiți de idei generoase, încât să piardă de sub picioare terenul sănătos al realităților”.

Acestea sunt, în esența lor, elementele pe care va să se alcă-

tuiască un concept al naționalismului românesc. Există deoparte o clasă boierească, susceptibilă de a face sacrificii în vederea binelui obștesc, dar și preocupată de interesele privilegiilor ei, echivalentă, în realitate, ca rol, cu burghezia mare a apusului și, apoi, o clasă burgheză propriu zisă, preocupată numai de ideea unei cât mai practice și cât mai apropiate dreptăți sociale; cea dintâiu dă naștere unei ideologii de politică externă românească, iar cea de a doua uneia aproape exclusiv sociale și politice. Un Ion Ghica, de pildă, reprezintă prima categorie de „revoluționari” români, gata să facă, la nevoie, și sacrificii de sine pe care însă le condiționează de mai îndepărtate rezultate în legătură cu conjuncturile de politică externă ale românismului, iar cea din urmă preocupată, peste împrejurările din afară, numai de problemele interioare ale țării; un Tudor Vladimirescu în Muntenia și „cărvunarii” lui Ioniță Sturza fac parte din aceasta a doua categorie. Francmasoneria, concretizând idealurile umanitariste ale revoluției franceze, în ceea ce ea propunea deschis, pe față, omenirii întregi, fără ermetism și fără mistica judaică de atunci și de mai târziu, era unul din mijloacele, dacă nu și mai mult, ale acelei burghezii românești care se închea, pela începutul secolului al XIX din resturile combinate ale unei mai vechi negustorimi autohtone, ale unei aristocrații grecești în decădere până la asimilare cu băștinașii de același rang și al acelor care se ridicau din populația de mai jos spre ranguri mai pompoase.

Cu aceasta însă ne aflăm în plin proces de constituire a unei idei naționale românești care, deși încă nu se manifesta în presă, avea, câțiva ani numai mai târziu, să capete drept de cetățenie în scrisul românesc periodic și cotidian. Se va vedea ulterior cum aceste elemente aveau să dea românismului un concept naționalist de politică externă, unul de politică internă și cum, și unul și altul, urmau să se închege pe piatra unghiulară a ideii de ortodoxie.

II.

Anul 1829 reprezintă, pentru presa românească și pentru obiectul acestui studiu, data, poate, cea mai importantă. Necesitățile mai întâiu ale armatei rușești de ocupație, apoi înfrigurarea boerilor de a se informa cât mai pe larg asupra problemelor politice din afară și dinăuntru, spiritul nou care pătrundea pe urma tinerilor care făcuseră studiile în străinătate, liberalismul epocii „tratatelor asupra tainelor francmasoneriei” și „cărțile franceze” în general, de care amintește d. N. Iorga în „Istoria Românilor și a civilizației lor” (pag. 213) ca de o lectură relativ curentă a vremii, deschiseseră pofta de citire în publicul românesc. De peste munte, de altă parte, venise ecoul cuvântului rostit, de altfel, cu mult înainte, al lui Ion Inocențiu Micul în fața Dietei Ardealului că noi Românii „suntem tratați mai rău decât Evreii” și al concepțiilor lui isvorite dintr-o aleasă cultură clasică latină, care îi spusese că „noi suntem stăpânii ereditari în această țară a regilor, din vremea lui Traian”, răspândite prin lucrări mai ales manuscrise ale unor Șincai sau Maior, și, datorită lui Gheorghe Lazăr, făcuse școală.

Este o întâmplare deci simbolică faptul că Eliade Rădulescu venea de-a-dreptul din Sibiu pentru a scoate la București prima tipăritură românească, importantă ca gazetă, la 8 Aprilie 1829 cu titlul de „Curierul românesc”. El trebuia să fie „administrativ, comercial și politic”. Câteva luni mai târziu apare la Iași și „Albina

Românească” a lui Gheorghe Asachi. Acest „Curier Românesc” era precedat de un prospect care spunea că „Foarte trist era pentru noi, iubitorilor Români, când el încă până acum nu cunoaște limba noastră și noi veștile lui le primeam în limbă străină”. Este drept că acest avânt patriotic era corectat de faptul că Rusia „aceeași putere care până acum părintește ne-au apărat încât să ne bucurăm de aceste drepturi ale pământului nostru” avea să vegheze cu cenzura ei această „culegere de cele mai folositoare și interesante lucrări din gazetele Europei”. Asachi, nici el nu putea scăpa de a vorbi despre „părinteasca îngrijire ce pentru bine public păstrează pentru patria noastră scutitoarea Impărăția Rosiei”. Afirmațiile acestea sunt, firește, numai în parte drepte. Un Eliade Rădulescu, format la școala lui Lazăr nu putea să fie lipsit de conștiința dreptului nostru la o deplină libertate și mai ales misticismul său umanitar de mai târziu trebuie să fi existat în germen cel puțin și pe atunci în spiritul său, și tot așa și Asachi, înapoiat dela studii din Italia, trecut prin Viena, și cu relații în Polonia, unde ideile de libertate ale revoluției franceze erau singura consolare a nefericirilor acestui popor, era, după toate probabilitățile, foarte puțin inclinat să creadă cu sinceritate în binefacerile Sfintei Rusii. Nu este mai puțin adevărat însă că consulatele respective ale acestei mari puteri protectoare și guvernatorii ei respectivi dela noi, de o parte, iar de altă parte partidele ruso-file din ambele Principate, sau interesele Domniilor locale și ale oamenilor lor, făceau necesare asemenea plecăciuni. Interesul românesc al lucrului nu cade însă asupra acestor manifestații, ci, mai întâiu, asupra faptului însuși de a ne fi găsit cu o publicație în limba românească, scrisă pentru români, cu informație românească și desigur, cu o înțelegere adaptată și nevoilor de aici a evenimentelor din afară și dinăuntru. Concepția și a lui Asachi și a lui Eliade Rădulescu, era, despre presă, romantică în sensul că vedeau în ea nu un organ de luptă zilnică, cu împrejurări tot zilnice, în care adeseori manevra mai mult tactică, se împletește scopului final până la disimularea lui la nevoie, ci, dimpotrivă, ca orice început, totul se făgăduia în culori trandafirii. Românul trebuia, prin simpla apariție și lectură a acestor foi, să fie în curent cu ceea ce

mintea unei întregi omeniri clădise la olaltă, până atunci, și cultura redactorilor lor, destul de temeinică, și a unuia și a celuilalt, isbutesc să distileze. Eliade voia, astfel, pentru cititorii săi, informarea în toate domeniile dela comunicatele oficiale și până la hotărârile Divanului, dela vânzări și cumpărări și până la problemele edilitare în legătură cu curățenia orașelor, dela îndrumări în legătură cu sporirea literaturii românești și până la simple învățături igienice servite populației. La fel și Asachi, spunea cu toată convingerea că omul care citește o gazetă „ca într-o oglindă în ea vede înfățișate toate interesele întâmplări de carele el însăși atârnă, martor se face cruntelor bătălii, vede faptele, aude vorbirile străluciților bărbați, se minunează de fenomenele firii, etc.” Intre Asachi, totuși, și între Eliade, existau deosebiri structurale, insensibile deocamdată, care, pe unul avea să îl aducă la arderea Regulamentului Organic, iar pe altul la dârza împotrivire față de actul Unirii. Nu putem crede, bunăoară, că Asachi era chiar atât de mulțumit pe cât o afirma, cu subjugarea patriei sale de către Ruși, dar este sigur că nu se putuse ridica până la imagina politică și teritorială a unei Români întregite. Aceasta este opera scriitorilor și oamenilor politici, în deobște Munteni, la care, firește, avea să se adaoge cele câteva mari spirite ale Moldovei, ca un Alecsandri, un Kogălniceanu, etc. și din colaborarea căroră urma să ia naștere o largă concepție de viață națională românească.

Paralel „Curierului” lui Eliade și „Albinei” lui Asachi, mai apar la București, „Gazeta Administrativă” în Decembrie 1832, iar la Iași „Foaia Oficială” în Iunie 1833. Faptul că în spatele lor se aflau aceleași două personalități, este semnificativ și caracterul oficial al foilor poate duce la concluzia că stăpânirile respective începeau să nu mai aibă toată încrederea lor în publicațiile de până atunci ale acestor două personalități. Cu toate acestea Asachi avea să spună cu prilejul aducerii Regulamentului Organic, în 1832 :

*Pe Augustul protector
Tot harul și acel bine
Ce dela el ne vine
Revarsă-l înmiit.*

V R E M E A

Nu e mai puțin adevărat, iarăși, că nici Eliade nu avea, într-o cu totul altă ordine de idei, să scape de greșeli similare, dacă nu la fel și tot atât de grave, în raport cu o idee națională românească, și d. N. Iorga, în „Istoria Literaturii Românești în veacul XIX” spicuește în „Curierul de ambe sexe” și în „Curierul Românesc” dintre anii 1837—1839 gândiri ca următoarele : „unul rob, altul slobod, altul român, altul grec, altul neamț, o grămadă de amestecătură. Se miră oamenii ce să mai scornească ca să nu se mai înțeleagă bieții creștini. Oameni sunt toți. Eu nu văd nici o deosebire”. Sau : „cosmopolit sau creștin întru toată desăvârșirea : ce sunt aceste două Principate pe lângă Europa întreagă și celelalte continente ? Un pumn, o mână de pământ !” Și în sfârșit : „Aș dori să fie odată o nație, o limbă, o religie, o lege”. De altfel rusofilia lui Asachi, de care am pomenit mai sus, avea să își afle ecou destul de fidel și în Eliade al cărui prim număr din „Curierul” declara că „a trebuit să simțim aripele vulturului prea puternicei și binevoitoarei Rusii să ne umbrească mai de aproape ca să luăm îndrăzneala de a începe să cerem acele ce ne folosesc” și tot în acest sens scrie „Odă la Campania Rusească din 1829” sau „Odă asupra aniversării de 2 Septembrie 1829”, pentru a slăvi data zilei „auguste și senine” a încheierii tratatului dela Adrianopol.

Nu însă în căutarea și în găsirea numai decât a unui concept general și permanent de idee românească stă măreția acestei generații care activează între 1830—1848, cât într-o convingere telurică parcă a înaltelor ei destine în viața poporului românesc. Un Eliade Rădulescu și un Asachi, cu colaboratorii lor, boieri unii și burghezi mai nevoiași sau mai înstăriți alții, în primul rând au acționat buimăcitor de mult și în toate domeniile, cu încrederea oarbă în sine a elementelor naturii deslănțuite. Criticismul de mai târziu nu exista pe atunci și în locul lui exista un romantism generos, dătător de puteri, în stare să înmulțească și să amplifice pe ins într-o mie și una de preocupări, să îl ramifice până la ubicuitate în toate activitățile, simultan, pe care necesitatea de a renaște a unui popor poate să le ceară fiecăruia dintre fiii săi.

Eliade, de pildă, începând cursurile dela Sfântul Sava, pe la

1928—1938

1822, predă vreo șase ani geografia, gramatica, metematicile, retorică, logica, istoria, în condiții pe care, după mărturisirile lui proprii într-o scrisoare adresată lui Costache Negruzzi și apărută în *Convorbiri Literare*, anul XII, ne-ar înfiora azi : „am început lecțiile mele de gramatică până când am sfârșit cu dâșii un curs de matematică și filozofie în limba națională în vreme de șase ani, fără să vie cineva să încurajeze pe școlari. Venea iarna: lemne nicăeri ; fiecare școlar aducea câte un lemn de pe unde găsea, care abia era în stare să încălzească preajura unei sobe sparte ce umplea casa de fum și să topească pelzizii de zăpadă ce vijelia îi repezea pe ferestrele cele sparte. Tremurând cu mâna pe compas și pe cretă, ne făceam lecția și Dumnezeu a binecuvântat ostenele noastre ce era niște minuni ale dragostei și ale hotărîrii”.

Textul acesta este mai mult decât simbolic pentru activitatea acestei generații care prin „hotărîre” și prin „dragoste” avea să facă „minuni”. Mai întâi avea să creeze instrumentul lingvistic necesar să îmbrace o cultură fie administrativă, fie juridică, fie economică, fie literară, filozofică sau științifică, pentru care limba românească, înlocuită în protipendadă cu grecisme de tot soiul, dacă nu chiar de-a-dreptul cu greaca, fie veche, fie nouă, în cancelariile principatului cu rusească, în burghezie cu turcească, pierduse aderența și flexibilitatea necesară. Avea, apoi, să grupeze împrejurul acestei încercări toate înclinările acelor dintre contemporani care simțeau starea de dosadă a poporului lor și nădăjduiau într-o altă mai bună și să le coordoneze activitatea în direcții precise și rodnice, și, în sfârșit, avea să stârneasca noi aderențe și noi entuziasme în rândurile celor indiferenți. Problema de căpetenie, apoi, care naștea automatic din această situație, era creierea de instituții aferente, care să alimenteze concret, prin fapte românești, aceste gânduri numai, de românism. Acestea apar astfel aproape concomitent. Avem mai întâi o „Societate Literară” moartă la 1830 și numai decât, în 1833, o „Societate Filarmonică” având în fruntea ei pe un G. Bibescu, pe un Ion Voinescu II, pe un Făca, pe un C. Aristia, făcând o școală de „muzică vocală, de declamație și de literatură” în casele lui Dinică Boerescu, pentru a pregăti artiștii viitorului teatru

românesc. Eliade preda acolo literatura, literatura universală și poezia sfântă. După șapte luni se juca aici Mohamed al lui Voltaire și Amphitruon de Molière, în traducerea lui Eliade, pentru ca după aceea să se conceapă ideea clădirii unui „Teatru Național”. Paralel cu aceasta apărea și o „Gazeta teatrului” în care un Barbu Cărtărgiu scria : „Vrei ca actorul rumân să arate ceea ce este ? Fă-l să trăiască în elementele strămoșilor săi. Slava, amorul, generozitatea, patriotismul, răsbunarea, trufia, dreptatea, iată ce-i trebuie lui ca să fie mare. Dă-i tragedii și drame. Nu-i da comedii, căci el nu știe să fie bufon ; el n'a știut a se slugări și a se maimuța”. Eliade începe să se lase de rusofilie și când rusul Trandafirov vine cu intenția de a lua concesiile minelor românești și de a coloniza pe ele muncitori ruși, apucă condeiful și denunță primejdia prin cunoscuta fabulă din 1844 „Măceșul și florile” :

*Un măceș ghimpos, sălbatec
De prin locuri depărtate...
Aruncat într-o grădină
Avușită, roditoare
Vrea să prindă rădăcină
Între flori mirositoare...
Își puse și-un of în coadă
Nodurosul mărăcine
Și crezu că-i stă prea bine.
Of încoace, of încolo
Of grădina răsuna.
Floricele curioase
Una pe-alta se 'ntreba :
— Trandafir să fie lele ?
— Nu e trandafir, surato !
— Vai de noi, de floricele !
— Ce-o mai fi de noi cumătore ?
— Zi-i măceș, lua-l'ar naiba !*

Totodată „Curierul Românesc” adusesse prin 1839, adică numai cu câțiva ani înainte, în legătură, este drept, cu o chestie de limbă,

unele obiecțiuni care, puse alături de altele de mult mai târziu ale aceluiași, ar putea duce la concluzia unei juste intuiții a primejdiei pe care putea să o aibă pentru o idee națională românească primirea cu toptanul a culturii revoluției franceze de către generația noastră pașoptistă: „Limba franțuzească ne-a stricat limba, capetele, obiceiurile, religia, pentru că puțini din câți o învață își bat capul cu autorii clasici și romanțurile cele mai nerușinoase se văd în mâinile tinerilor”. Și mai departe: „... este o limbă săracă în vorbe și bogată în fraze în care vede cineva caracterul unui om ce puțin se gândește și vorbește mult”... O prefață dintr'un „Vocabular” apărut în 1847 spunea că: „e rușine domnilor, să combatem cu atâta răutate ce este român și să ne facem apărătorii unor vorbe pe care pe cât le vom ține pe atâta ne sunt niște suveniruri ale unei epohe de plâns și de rușine, pecetia sclaviei pe frunțile noastre. Români, luați-vă înapoi literile și vorbele voastre, căutați-le pretutindeni pe unde se vorbește limba română, căutați-le în cărțile voastre, în manuscrisele voastre, în limbile surori și restabiliți-vă în drepturile voastre”.

Eliade, totuși, nu era un neînțelegător al geniului francez ci doar un adversar al felului cum această cultură ajungea pe atunci la noi: „Nimeni ca mine dintre români, în „Impresiile și suvenirurile unui proscris” nu arată ușurința francezilor, vanitatea lor, politica guvernelor lor pe care să nu se întemeieze cineva. Nimeni ca mine, în comparațiile ce fac, nu arată virtuțile primitive ale României și viciurile civilizației franceze. Când însă vin la bărbații lor de elită, la martirii Franței pentru orice idee de progres, la eroismul lor, la stindardul lor, ce se înfige totdeauna devansând secolii... etc., atunci nimeni iar ca mine nu i-a descris Românilor mai cu admirație” (Biblicele) Eliade însă era un conservator: „Imi plac mulți din junii de azi și le laud mult generoasele aspirațiuni; le doresc înaintarea; doresc a-i vedea, de aș trăi, pe dâșii ocupând locurile celor bătrâni. Însă nu astăzi, să ferească Dumnezeu, ci încet, încet, din grad în grad, peste zece ani. Vai de oștire ar fi când deodată un sublocotenent s'ar face colonel; și vai de țară ar fi, precum și este, când pe unul ce n'a fost subadministrator, l-ai vedea deodată admi-

nistrator, director de minister și însuși ministru. Nu, ci îndărăt la locurile voastre junime asmuțită de străini” („Echilibrul între antiteze”). În aceeași ordine de idei concepe caracterul înstrăinat al ciocoiului: „ce este în fine și zisul boer și naționalist, care știe câte limbi afară de limba patriei, ce știe câte istorii și romanțuri și drepturi totale, afară de istoria și de drepturile patriei”.

Asachi, în Moldova, cu mai puțin talent literar, cu mai puțină comprehensiune a momentelor atât de variate prin care lungă lui activitate a trecut, și cu mai puțină putere de adaptare și, în același timp, mai puțin om de acțiune, făcea, totuși, o operă aproape similară în rolul ei de ferment național. Activitatea lui se întindea dela pictură, în care avea să dea un portret al împăratului Alexandru al Rusiei, o „Mumă a lui Ștefan cel Mare”, un „Ștefan rostește testamentul său politic”, acea delicată litografie a „Albinei” din pagina întâi a acestei reviste și apoi „Istorie Imperii Rosiene”, în două volume, o „Învățătură hristiană sau în scurt știința istoriei și catehisis a bisericii drept credincioase”, din limba rusă „Poezii”, „Fabule alese” cu o litografie care reprezintă pe Isop între animalele lui, niște „Elemente de matematică”, cuprinzând Aritmetica, Algebra și Geometria, urmate de un al doilea volum, o prelucrare după Kořebue „Laperius” pentru a fi reprezentată de elevii liceului din Conservatorul Filarmonic-dramatic pe scena teatrului din Iași, a treia serie de „Elemente de Matematică”, „Relație istorică asupra școalelor naționale în Moldova”, traduceri de vodeviluri și de drame, o prelucrare dramatică „Mirtil și Hloe”, o idilă cu cântece „Țigani”, jucată pe scena Teatrului Național, „Nouvelles historiques de la Moldo-Roumanie”, o broșură intitulată „In amintirea zilei de 10 Noembrie 1859” cu indicația că este „prima seculară a nașterii lui F. Schiller sublim cantor de virtute și de patriotism, tribut de admirare depune în numele giunimei române, un veteran”, o dramă istorică „Elena Dragoșu de Moldavia”, o altă „Turnul Butului”, o melodramă cu cântece „Voichița de Rumanie” o altă dramă „Petru Rareș”, un „National Hymn: Seiner Hoheit Carol I Fürst von Romänien (Übersetzung)” apărut în 1867, etc. Paralel cu activitatea aceasta în 1842 începe o operă calendaristică admi-

rabilă și care, pentru cine știe ce însemnătate avea calendarul în viața noastră spirituală, pe vremurile acelea, e de prim ordin. Aceste calendare au publicat poezii patriotice sau lirice de Alexandri, apoi colaborarea se lărgeste treptat și pe lângă Alexandri se adaogă succesiv Kogălniceanu, C. Negrutzi, A. Donici, cu nuvele, cu nuvele istorice, cu fabule, cu studii felurite asupra trecutului nostru, cu învățături de tot felul, îndrumări, studii sumare despre „Istro Români”. Pe lângă aceste calendare tipărește un supliment literar al Albinei cu titlul de „Alăuta Românească” a cărui scurtă carieră se datorește unui articol asupra „wistului” datorit lui Mihail Kogălniceanu, și care a atras intervenția consulului rusesc și suprimarea în 1838 a publicației.

Evident că întreagă această activitate circula cu intensitate dintr'un Principat într'altul, trecea munții în Ardeal, de unde ne veneau altele în schimb și, încercări pretutindeni, notații de realități și de experiențe locale, ele nu puteau întârzia de a se coordona într'o gândire, de a se înșirui logic în sisteme și în concepții și de a se înfățișa, apoi, ca atare, analizei și preocupărilor publice ale vremii. Fapt este că se câștigase deplin la această epocă ideea unității spirituale a poporului românesc deși înfăptuirea ei era pentru această generație încă o problemă de discutat, căreia Asachi avea să i se împotrivească, dar mai ales se experimentaseră nenumărate raporturi de ale noastre cu vecinii toți și, apoi, cu ideea unei politici europene. Acum nu mai trecem peste graniță ca niște simpli „țărani dela Dunăre” ci ca oameni destul de orientați pentru a face față lumii apusului.

O cugetare însă politică mai amplă avea să ia ființă cu intervenția activă în publicistică a lui Nicolae Bălcescu și a lui M. Kogălniceanu, după 1840, spre 1848. Despre lucrul acesta ne vom ocupa în capitolul următor.

III.

Ion Ghica povestește că „în toamna anului 1837 Moldova a dat un contingent însemnat (de studenți români la Paris N. D.), ajunsesem a număra, cu mici, cu mari, la douăzeci și legăturile de amicitie dintre Munteni și Moldoveni deveneau din ce în ce mai strânse și mai patriotice. Ne întâlneam la Café Corneille, unde domnia glasul învățatului suedez Bermudez, sau la Café Procope, unde cuvântul era al altui student, devenit ilustru, al lui Jules Simon; ne comunicam unii altora scrisorile ce primeam din Iași și din București, le comentam, le discutam, și începusem a judeca pe domni și pe împărați. Epistolele lui Nicolae Bălcescu, lui Iancu Voinescu și lui Grigore Alexandrescu erau foarte apreciate, mai ales pentru noutățile ce ne dau despre revizuirea Regulamentului Organic, în care Baronul Bukman cerea suprimarea autonomiei țării prin supunerea legilor noastre la sancționarea curților suzerane și protectrice. Câmpineanu luase în mână apărarea drepturilor României” etc.

Cu un an înainte de această dată apăruse la București, după o îndelungată întrerupere, „Curierul Românesc” însoțit de un supliment care își zicea „gazeta literară și ilustrată” intitulat „Muzeul Național” sub direcția lui Mihail Ghica, fratele domnitorului și unchi al lui Ion Ghica, care îi spunea „nenea mare”. Mihail Ghica

era pasionat mai ales de arheologie. Odată cu aceasta apare însă, dintr'o nouă formație spirituală a vremii, care ia naștere la 1836 și se chiamă „Societatea Literară” și o gazetă al cărei prim redactor, cum s'ar spune azi, era Cezar Boliac, și al cărei nume era „Curiosul” care avea să moară după câteva luni de polemică literară cu deghizate înțepături la adresa înaintașilor literari de pe atunci. Intre timp mai apare în 1839 un ziar intitulat „Pământeanul” unde Eliade e și mai direct atacat, tot cu Boliac ca redactor principal, iar în 1840 un complot „bulgăresc” care implica pe un băănățean Eftimie Murgul, care făcuse un curs de filozofie lui Bălcescu, un Câmpineanu, un Mitică Filipescu, unul din cei mai culți oameni ai vremii, și Nicolae Bălcescu erau trimiși, cum spune Ion Ghica „să se pocăiască la Plumbuita, la Snagov, la Mărgineni și la Ocnele dela Telega, topindu-și sănătatea și averea”. Mărturisim a nu fi prea lămurii asupra acestui complot bulgăresc care, cuprinzând în el, printre cei de mai sus și pe doi francezi, pe dascălul Vaillant și medicul Tavernier, urmărea libertatea noastră în cadrul unei confederații balcanice.

Fapt este că, de pe urma lui, numele lui Bălcescu căpăta o neașteptată autoritate și după doi ani de ședere la Mărgineni, odată cu suirea în scaun a lui Gheorghe Bibescu, este grațiat. Lucrul acesta îl duce la imediate și strânse legături cu Eliade Rădulescu, cu A. T. Laurian, cu Cesar Boliac, cu Dimitrie Bolintineanu și îi pune printre întemeetorii asociației secrete „Frăția” pe care el o consideră drept una din cauzele premergătoare revoluției dela 1848. Face mai multe călătorii în Moldova, leagă raporturi cu Vasile Alexandri și cu Negruzzi, iar Kogălniceanu îi tipărește în foaia „Propășirea” lucrarea lui primă intitulată „Puterea armată și arta militară dela întemeierea Principatului Valahiei până acum”, în 1844.

Mai înainte însă de această dată, Ardealul avea să ne dea, în 1838 acea „Foae pentru minte, inimă și literatură” în care Bariț și cu prietenul său Cipariu, ceva mai în urmă, aveau să închege în forme relativ complete multe din convingerile principale ale unei idei naționale românești. El avea intuiția originalității naționale a Românilor ca și pe aceea a oricărui alt neam, și avea să se adreseze caracterului etnic al fiecăruia pentru înfăptuirea unei spiritualități

specifice. Cerea cititorilor, astfel, să îi trimită culegeri din popor de cântece, de proverbe, de informații „originale, neschimbate, neatinse, cum se află în gura poporului, în munți și în văi, la șesuri și oriunde”. Crede în puterea poporului de a se deștepta singur și în afară de guvernele cărmuitoare, și respinge orice soi de imitație a modelului, fie ele latine sau maghiare, nemțești sau franțuzești, ca atingând izvoarele naționale ale originalității etnice ale unui popor căruia îi strigă, înainte de Mureșeanu „deșteaptă-te și tu, Române!”. Aproape tot atunci apare și „Gazeta de Transilvania” care pe lângă colaboratorii ei din Ardeal, avea, cu timpul, să se bucure de colaborarea unui Nicolae Bălcescu sau unui C. Negruzzi.

În Moldova, de altă parte, apărea și dispărea, în 1840, scoase de Kogălniceanu, mai întâiu „Dacia Literară” și în 1844 „Propășirea” datorită atât lui Kogălniceanu cât și lui Alexandri, Negruzzi și Ghica, și care, tipărind pe Bălcescu cu „Armata la Români”, mai sus amintit, nu putea, totuși să înșele vigilența consulatului rusesc, și dispăru și ea foarte repede. Este semnificativ însă titlul de „Dacia Literară” pentru concepția tot mai limpede pe care și-o făceau cărturarilor și patrioții epocii despre rosturile noastre și apoi faptul că la București, sub guvernul lui Vodă Bibescu apărea, sub direcția lui Laurian și a lui Bălcescu un „Magazin Istoric pentru Dacia”, unde se vorbea de către autorul tânăr al „Cuvântului preliminaru despre izvoarele istoriei Românilor”, care este Bălcescu, și despre „cât poate face un popor cât de mic când își apără ale sale”.

Bălcescu este, de altfel, cum se va vedea, cel dintâiu dintre patrioții români din vremea aceea care vine cu un program complet, sau pe cât cu putință, în cadrele unei ideologii naționaliste, merit să poată deveni și o acțiune practică. Mai întâiu acea lucrare prima a lui, „Puterea armată la Români” despre care Kogălniceanu scrie în „Fragments tirés des chroniques Moldaves et Valaques pour servir à l'histoire de Pierre le-Grand, Charles XII, etc.” în 1845, că „d. N. Bălcescu, tânăr istoric român (în franțuzește Valaque N. D.) de cele mai frumoase speranțe și care s'a și făcut cunoscut printr'o cărtică remarcabilă: Forța armată și arta militară în Valahia, etc.”. Lucrarea aceasta îl arată ca pe un realist, nu numai în gân-

dire, dar și în viața politică, înțelegând că realitatea dela care trebuie să plece un popor și un stat este instituțiile sale, printre care cea dintâiu este armata și că, deși România este un stat cu puține mijloace naturale în această privință, față de vecinii săi, totuși trebuie contat faptul că „a arunca la vreme o greutate în cumpăna politică” constituie un fapt covârșitor, de o parte, pentru treburile externe, iar pentru cele interne, deprinderea armelor în popor și pentru tinerii a izgoni „luxul ce degenerază caracterele, înmoae curagiile și pregătește robia popoarelor”. Problema studierii instituțiilor noastre continuă apoi cu „starea socială a muncitorilor plugari” în cadrul ideilor revoluției franceze, cu un moto din Mirabeau: „privilegiile se vor sfărma, dar poporul rămâne veșnic”, și în care plecând dela ideia că „despotismul e sufletul concuistei și egalitatea sufletul colonizării” în România, care este o colonizare, urma să fie egalitate și, ca atare, și pământul egal împărțit. În manuscriptele Academiei se găsesc apoi câteva note ale lui Bălcescu în care este vorba de bresle și de rolul lor de comerț, care era, cel de import pe mâna străinilor, iar cel de export pe mâna românilor, de raporturile noastre comerciale cu Danzigul și cu Turcia, de Fabrică de postav dela Afumați, de stofele venite din Orient, de blănuri și de legături cu Brașovul. Iată însă, dacă ținem seama și de liberalismul său, în sensul pașoptist al cuvântului, adică acela al revoluției franceze, primul program național-liberal de mai târziu, schițat în întregimea lui. Este semnificativă, de altfel, în sensul acesta, și proclamația program adresată „Poporului român” din „România viitoare” care este semnată: C. Bălcescu, D. Brătianu, C. L. Florescu, A. Paleologu, C. A. Rosetti, I. Voinescu.

În Aprilie 1848, Bălcescu, abia sosit dela Paris, vine, împreună cu A. G. Golescu, la București și lupta literară încetează. „Curierul românesc” este suprimat și „Magazinul istoric” încetează și el. Acum lupta politică ia locul celei de idee scrisă și de propagandă de presă. Bălcescu, într’adevăr, pare să fi fost totdeauna pe cât de scriitor pe atât și om de acțiune imediată politică. Acum începe revoluția dela 48, despre care nu ne vom ocupa, și care în Moldova își avea echivalentul într’o cerere a tineretului strâns în jurul lui

Kogălniceanu, adresată domnitorului Mihalache Sturza, de a se aplica în litera și spiritul lor prescripțiile „Regulamentului organic” și care avea să ducă la represalii destul de serioase, printre care urmărirea lui Kogălniceanu.

Evenimentele acestea dau naștere ziarului „Pruncul Român”, în care C. A. Rosetti avea să folosească tot limbajul demagogiei liberale de mai târziu: „aurora libertății”, ziua „celor vrednici de numele de român” și în care, împotriva oricăror norme mai adânci, era să se proslăvească faptul că „nici o picătură de sânge n’a curs și au dobândit cerescul dar al libertății”. Era, se pare, lucrul acesta, o obsesie care revine mai târziu și sub pana lui Eliade care spune în „Echilibrul dintre antiteze” anexa I, pag. 273, vorbind de nu importă aici ce, următoarele: „Însă în cât pentru aceasta, România fără a vărsa nici o picătură de sânge, a mers cu șase seculi înaintea Europei”.

Kogălniceanu, între timp, ajunsese una din personalitățile cele mai conturate ale spiritualității românești, publicase, pe lângă cele mai sus amintite „Letopiseții țării Moldovei” în 1845, și în 1846 volumul III, își închegase o cugetare izvorâtă din cunoașterea trecutului, despre oameni și evenimentele în curs, și ajunge la concluzia că: „Să ne ținem mai ales de cele trecute, ele pot să ne scape de pieire. Să ne ținem de obiceiurile strămoșești, atât cât nu sunt împotriva dreptei cugetări. Să ne ținem de limba, de Istoria noastră”.

„Cuvântul pentru deschiderea cursului de Istorie Națională”, dovedește un spirit lucid, luminat, cumpănit și dornic de adevăr: „În mine veți găsi un Român, însă niciodată până acolo încât să contribuesc la sporirea Romano-maniei, adică mania de a ne numi Romani, o patimă care domnește astăzi mai ales în Transilvania și la unii din scriitorii din Valahia. Petru Maior, de fericită aducere aminte, prin cartea sa despre începutul Românilor, publicată pentru întâia dată în anul 1812, ca un nou Moise, au deșteptat duhul național mort de mai mult de un veac; și lui îi datorăm o mare parte a impulsului patriotic ce s’a pornit în tustrele provincii ale vechei Dacii. Pe de altă parte însă, a avut și nevino-vata nenorocire să producă o școală destul de numeroasă de Ro-

mâni noi care, fără a sprijini zisele cu faptele, socot că trag respectul lumii când strigă că sunt Romani, că se trag din Romani". Credea că poporul este „izvorul tuturor isprăvilor și mișcărilor și fără care stăpânitorii n'ar fi nimică" și că „istoria noastră este în tradițiile poporului, în motivele nenumărate ce împetritează nenumăratele câmpii, în mânăstirile ce cuvioșii noștri domni au zidit în amin-tirea biruințelor câștigate, în hrisoave și în urice și, în sfârșit, în hronicele Grecenilor, Popeștilor, Urecheștilor, Costineștilor și a altor bărbați care, într'o mână țineau sabia spre apărarea patriei și într'alta condeiul spre a scrie mărețele lor fapte". De aci trece mai departe și începe lupta contra imitației literare: „Dorul imitației s'a făcut la noi o manie primejdioasă, pentru că omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de sub teasc cărți în limba românească. Dar ce folos! căci sunt numai traducții din altă limbă, și încă și acelea de ar fi bune. Traducțiile însă nu fac literatură. Noi vom prigoni cât vom putea această manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să găsim și la noi sugeturi de scris". Rândurile acestea constituiesc un întreg program literar pe care avea mai târziu să îl reia cu o mai vastă amploare și cu o mai complexă aplicare, mișcarea dela „Sămănătorul" a d-lui N. Iorga.

Kogălniceanu însă, departe de a rupe, datorită concepțiilor lui etice și etnicismului care îl caracteriza, legăturile cu contemporanii, care, cel puțin teoretic, practicau unele tendințe contrarii, vorbea de un Eliade, în „România Literară", în 1855, cu elogii și declara „Curierul" drept „jurnalul cel mai bun pe care l'au avut Românii până acuma și care a exercitat cea mai mare înrăurire asupra opiniei publice, asupra ideilor, literaturii și chiar gustului Românilor". Să nu anticipăm însă și să nu pierdem astfel din vedere că ne aflăm în jurul faimosului 1848. Bălcescu, exilat, își închea deplin cugătarea lui revoluționară și liberală, în sensul franco-pașoptist dela noi, pe atunci, și într'un articol din 1850, apărut în „România

Viitoare", avea să considere revoluția dela 1848 ca pe un fenomen oarecum permanent, în vechimea lui, la noi și că după eșuarea revoluției din 1840, fiind necesar a proclama: „democratizarea Statului prin egalitatea drepturilor, a pământului prin improprietărirea țăranilor și a capitalului prin instituțiile de credit organizate de Stat" se simțea nevoia de a se opera „o revoluție democratică și socială" care s'a și efectuat la 1848. Această revoluție „căuta a întregi pe român numai în drepturile sale de om și de cetățean, fără a căuta a-l întregi în drepturile sale de nație. Intru aceasta ea se mărgini a cere ca Turcia să respecte vechile Capitulații recunoscute și întărite prin tratatul dela Adrianopol și hațișeriful dela 1834. Ea ceru asemenea ca Rusia să își păzească tratatele care recunosc autonomia și independența administrativă a țării și nesiliuirea pământului ei, și să se mulțumească în rolul ei de chezașă, fără a se mai amesteca în treburile mai dinăutru ale țării, uzurpând titlul și rolul de protectoare. Revoluția dela 1848 nu era dar în drept nici împotriva Porței, nici Rusiei, de vreme ce se mărginea a cere păzirea tratatelor fără a proclama un drept nou". Primejdia rusă trebuia stăvilită prin încercarea de a „căuta în zadar a dobândi toate condițiile de putere ca să-i putem sta împotriva" și aceasta nu se putea realiza decât prin „solidaritatea tuturor românilor, în unirea lor într'o singură nație, unire la care sunt meniți prin naționalitate, prin aceeași limbă, religie, obiceiuri, simțăminte, prin poziția geografică, prin trecutul lor și, în sfârșit, prin nevoia de a se păstra și de a se mântui".

Bălcescu și Kogălniceanu s'au completat, astfel, într'un chip destul de semnificativ. Ideea publicării cronicarilor munteni a plecat dela aceea a publicării făcute de Kogălniceanu a celor moldoveni, ideea luptei istorice de clasă la români, în schimb, aparține lui Bălcescu, și ea trebuia mai târziu să ducă la țărănismul lui Kogălniceanu din politică. De altfel este important în această privință studiul d-lui G. Zane, apărut în „Viața Românească" în 1927 și intitulat „Marx și Bălcescu" prin care se stabilește caracterul de „teoretician al luptei de clasă" al lui Bălcescu până la împrumuturi textuale făcute de Marx, poate indirect, în opera lui Bălcescu in-

titulată „Question économique des principautés Dannubiens” și citată de Elias Regnolt în lucrarea apărută în 1855 și intitulată „Histoire politique et sociale des Principautés Dannubiens”. Mai reproducem, pentru identitatea părerilor lui cu liberalismul pașoptist din a cărui mentalitate au izvorât reformele sociale dela noi, de după 1920, adică aceea a votului universal și exproprierea, următorul pasagiu din „despre starea socială a muncitorilor plugari în principatele române în deosebite timpuri”, și care, în termenii lui, are aerul, aproape, al proclamației care, pe front, vestea soldaților improprietărea: „Țara, sau ca să zicem mai bine, clasele înalte, care singure se folosesc de drepturile țării, câștigă mult, dar poziția țăranilor nu lua nici o prefacere. În sfârșit după noile sdruncinări ale războiului din urmă, în care țăranii și-au plătit tributul lor și de muncă și de sânge și au cooperat puternic la izbânda oștilor creștine, spre recunoștința acestora, tratatele încheiate asigură drepturile țării călcate de vreme îndelungată”.

Kogălniceanu, la rândul lui, care tipărea în 1848, la Cernăuți, ca refugiat politic „Dorințele Partidei Naționale din Moldova”, avea aceiași notă țărănească: „Puterea și fericirea unui Stat se află în puterea și fericirea mulțimei, adică a nației. O nație însă care numără numai trei mii de oameni, înzestrați cu drepturi și averi, singurii adevărați cetățeni, nu merită acest nume. Moldova însă nu are mai mulți cetățeni, căci toți ceilalți trei mii de privilegiați și până la un milion și jumătate formează populația țării, sunt numai niște locuitori desbrăcați de toate drepturile, de toată bunăstarea materială și intelectuală și supuși numai dărilor și greutăților țării. Locuitorii sunt mai ales în cea mai ticăloasă stare, nefiind decât niște instrumente de muncă în mâinile guvernului, ale proprietarilor și ale posesorilor de moșii, în practică lipiți încă pământului, pe care de sute de ani îl lucrează, în folosul altora, și prin urmare întorși la vechea vecinătate. În toate reformele bune sau rele câte s’au făcut până acum pentru țară în timpurile mai noi, nimic nu s’a statornicit pentru această numeroasă și nenorocită clasă, nădejdea și puterea patriei”.

Firește că asemenea idei trebuiau să ducă mai târziu la refor-

mele sociale de sub Vodă Cuza. Aceste tendințe, la a căror formulare totuși contribuise și Eliade, alături de Bălcescu, mai târziu avea, în „Echilibrul dintre sinteze” același Eliade să le spună, ca și, de altfel, în chiar revoluția din București dela 1848, când a proclamat: „respect pentru proprietate și respect pentru persoane”, critici foarte aspre: „Cine a fost în Valahia sau în București oferit spre a pune pe scenă acea dramă tragi-comică, ordonată de străini, mișcarea, voi să zic, dela 1848, începută în Moldova și dospită în București? Revoluționarii din Moldova. Aceștia, apoi, fură recompensați pentru că împliniră programa străinilor, mâncară bunurile Moldovei dela 1848 până astăzi și din niște formule ce orbesc ochii națiunii, trec drept patrioți”. În opoziție, firește, cu ei, era el, care fusese „singurul om ce văzând apropierea pericolului strigă: urăsc tirania, mi-e frică de anarhie, și acel om când văzu pe alesul națiunii trădat și abandonat de soldații pa triei își lăsă în pradă toată averea și strigă: „respect la proprietate, respect la persoane !”

Prin aceasta însă apele se despart și avem în jurul acestor polemici, în germen și sub forma principială, cele două partide politice de mai târziu: conservator și liberal. De altfel scrisoarea adresată de guvernul provizoriu lui Gheorghe Bibescu, și semnată dela Islaz de „hiereul” Șapcă, Eliade, Tell, Golescu și Pleșoianu, era de o vădită reținere: „jos semnații, temându-se ca mișcarea să nu se degenereze în anarhie, văzând că opinia publică se concentrează împrejurul lor, se determină a se pune în capul unei mișcări regeneratoare, al cărei scop este de a menține ordinea, proclamând drepturile poporului prin proclamația ce se alătură aci”. Și tot așa rugăciunea rostită public de popa Șapcă la Islaz, cere lui Dumnezeu pentru popor să-l scape „de abuzurile clacei, de noua și infama iobăgie necunoscută părinților noștri, de angaria drumurilor, de toate impunerile fanariotice, și de orice impilare, violație și nedreptate”, ceea ce este cu totul altceva decât programul de reforme precise, întemeiate pe o întreagă ideologie revoluționară, în favoarea țăranimii, despre care vorbește Kogălniceanu și pentru care Bălcescu, preconizându-l deopotrivă, avea să fie privit de Eliade drept un om care ca „autor al chestiunei economice își avea interesele coteriei sale de a prezenta

țara astfel" și să adauge în concluzie: „autori ca al „chestiunei economice" agitară de vreo doisprezece ani ca să aducă pe țăran în starea Irlandezilor și a proletarilor Engliterei și Franței, și de ar fi încă numai mânia momităriei; din păcate sunt niște instrumente condamnabile ale străinilor".

IV.

Revoluția din 1848 a fost, în Muntenia o serie rapidă de „găverne provizorii" și de „căimăcării" care, având să ducă la domnia lui Barbu Stirbey și, în Moldova, la aceea a lui Grigore Alexandru Ghica, la ocupația rusească din 53—54 în amândouă Principatele trebuia, prin forța împrejurărilor atât interne cât și externe, să se soldeze cu prigonirea succesivă a mai tuturor revoluționarilor. Eliade Tell și Goleescu au fost escortați până la Turnu Roșu și de acolo abia lăsați să se descurce cum vor ști; Costache și Niculae Bălcescu, Dimitrie și Ion Brătianu, Radu și Alecu Goleescu, Cezar Boliac și alții, au fost porniți spre Giurgiu și imbarcați pe un vas turcesc, puși în libertate la Orșova, iar majoritatea arestaților dela Cotroceni risipiți care cum a dat Dumnezeu. În Moldova lucrurile nu s'au petrecut mult mai altfel. Răducanu și Mitică Rosetti, Manolache Epureanu, Al. Moruzzi, un Miclescu, Ion Cuza, Niculae Catargiu, au fost arestați în casele lui Alecu Mavrocordat, imbarcați de Turci la Tulcea și expediați la Brusa. Unii din ei au izbutit să fugă. Alții, ca Vasile Alecsandri, Leon Cantacuzino și Alecu Russo, au scăpat în munți, de unde apoi, prin țara Muntenească, au izbutit să fugă peste graniță.

Ion Ghica povestește că „unul din punctele importante ale acestui program era (este vorba de programul de organizare și ac-

țiune a emigrațiunei N. D.) înțelegerea cu toți capii cari conduceau partidul liberal din Ungaria, Transilvania, Banat, Bucovina, Italia, Polonia, Germania, și înființarea unui ziar care să se ocupe cu interesele tuturor naționalităților, propagând unirea și frăția între dânsele".

Socotește, bineînțeles, împreună cu alți conducători de mișcări revoluționare de aiurea că „circumstanțele politice erau favorabile pentru înțelegerea și înfrățirea popoarelor impilate" și ca atare „Românii din Constantinopol ne pusesem în relațiuni bune cu mai mulți din Italienii influenți care ne deschiseseră coloanele ziarelor celor mai importante. Baronul Tecco, ministrul Piemontului, secunda și proteja acțiunea noastră. Stam în cele mai bune relațiuni cu agenții principelui Adam Czartoycki, cu șefii radicali ai Ungurilor, și cu generalii polonezi, cari comandau armatele italiene și ungare și începusem a ne ocupa cu organizarea unei legiuni române în Transilvania, ca să putem aduce o înțelegere și o continuitate de acțiune între Români și Unguri. Ne asiguraseam pentru acestea de concursul generalilor Bem, Czanowski, Viroski, Dembinski, credeam că generalul Magheru, după povața noastră, a lui Magheru și a mea, trecuse în Transilvania cu oștirea ce adunase în câmpul lui Traian, că se unise cu Iancu și că lucra să împace pe Români cu Ungurii".

Cât era de himerică această nădejde o spune însuși Bălcescu într'o scrisoare adresată lui Ion Ghica: „Sunt într'o poziție echivocă. Iubesc pe Români și mi-ar pare rău să se stingă. Simt nevoie pentru toți cei ce iubesc libertatea să susție pe Unguri care sunt singurul popor înarmat și care luptă contra Rusiei și aliații ei, despoții" și, după o plimbare prin Serbia, când, la Pesta, se întâlnește, și la Debrecin, cu miniștrii unguri și cu generalii polonezi, se izbește de intransigența mai ales a lui Kossuth care refuză hotărât orice asemenea propunere și, pentru un moment, e silit să se refugieze pe lângă Avram Iancu, în munții Apuseni. Este, parcă, o ironie a soartei faptul că în acest timp, un alt refugiat al aceluiași 48, tot din Muntenia, Cezar Boliac, scoate la Brașov, adăpostit de armatele generalului Bem, ziarul „Expatriatul" care susținea, nici mai mult,

nici mai puțin, încă din numărul lui întâiu, că „pe când Românul dormea în Robia lui, pe când tiranul iezuit al acestor popoare rânjea la Robia lui, văzându-l slab și incult, Ungurul se ridică, îl deșteptă și pe dânsul din letargie, îl scoase fără știrea lui din robia iobăgiei, îi dete pământ, îl primi frate cu dânsul înaintea legii, și îi dete toată libertatea facultăților sale fizice și morale".

Mesianismul acesta liberator și egalitar îl vom găsi și la emigrații moldoveni din rândurile cărora Sion scria că „atunci se făcu între noi propunerea să trecem prin Austria în Țara Românească: acolo să lucrăm ca să se dispue guvernul să facă o invaziune în Moldova și astfel să proclamăm Unirea Principatelor, Republica și mai nu știu ce. Asemenea idei pe atunci erau în aerul atmosferei, căci toate naționalitățile se deșteptaseră; în toate părțile se făceau revoluțiuni și nu lipsea decât înțelegerea între popoare ca să se facă o Republică universală în Europa".

Revoluția pașoptistă dusesse la București, la apariția, mai întâiu a ziarului lui C. A. Rosetti „Pruncul Român" de care am mai vorbit, și apoi a ziarului „Poporul Suveran" al lui D. Bolintineanu, care, mai puțin radical, mărturisea că „ținta acestui ziar este a sprijini drepturile poporului român. Glasul său se va ridica cu energie împotriva tiraniei, dar nu va rămâne mut nici împotriva poporului când acesta va abuza de libertatea de care se bucură"; tot atunci mai apar un „Constituționalul", „România", un „Amicul Comercianților", a căror viață destul de efemeră avea să se împartă între radicalismul revoluționar al vremii și între un conservatorism destul de timid în realitate.

Sfârșitul revoluției cu risipirea factorilor ei și mici și mari, după o experiență foarte variată și foarte circumstanțială pentru fiecare grup în parte, din cele la începutul capitolului arătat, avea să treacă și activitatea lor dincolo de granițele țării și să dea acestei activități o caracteristică foarte puțin unitară, plină de polemică personală, de tendințe variate, de mijloace felurite; ziarul, firește, făcea, în bună parte, loc cărței și broșurei. Au apărut cu acest prilej o seamă de lucrări a căror enumerare ar fi cu neputință, dar din care o spicuire poate da ideea variației materialului pus de acești emigranți

în discuțiune. Avem astfel de Ion Heliade Rădulescu „Le Protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie”. Tot la Paris emigranții în cap cu Bălcescu, fac să apară „România Viitoare” al cărui conducător spiritual și al cărui doctrinar încă dela articol program fusese el, dar care nu avea să trăiască prea mult. Care va fi fost viața acestor emigranți se poate vedea din următoarele rânduri ale unei „Scrisoare inedite” a lui I. Ghica publicată de d. Cartoian: „La vie que je mène ici est assomante. Il pleut trop des comités, des sociétés, des protestations, des discours, des misères. Je ne connais pas par tout l'ordre animal de bête plus féroce, plus affreux, qu'un compatriote patriote”. Acestea nu împiedică să mai apară la Paris „Junimea Română” și la Bruxelles „Republica Română”, amândouă republicane, una prin 1851, iar alta în 1853. În Moldova însă, dacă în Muntenia nu se mai putea face mare lucru, apăsarea sub inspirația lui Asachi și a lui Kogălniceanu, „Gazeta de Moldavia” în limba franceză și română și „Zimbrul” și, în sfârșit, „România Literară” care adresându-se „publicului cititor din țările românești” avea să se bucure de colaborarea atât a scriitorilor munteni cât și moldoveni sau Bucovineni, atât cei mai în vârstă cât și cei mai tineri. Totdeauna apărea în 1855 „Steaua Dunării” pentru a susține că „poporul român poate și trebuie odată să trăiască cu însăși viața sa națională prin singura păstrare a legăturilor seculare cu Înalta Poartă și sub singura protecție colectivă a Europei”. Era cam tot ce se putea spune în cadrul cenzurii de atunci, mai puțin apăsătoare decât în Muntenia, cu mult. Acest ziar apăru o vreme și în limba franceză. În aceste publicații Kogălniceanu avea să își desăvârșească programul său liberal: „burghezie, adică stare de mijloc, puterea cea mai de căpetenie a unui stat, nu avem” pe de o parte, fără a neglija de altă parte, preocupările lui pentru țărănime: „sclavia antică și modernă, șerbia din timpul de mijloc și boerescul sau claca de astăzi, iată subiectul ce-mi propun a arăta în privirea istorică și economică”. La 1856, în sfârșit, se ridică cenzura în Moldova și un an mai târziu preoțimea, boerimea și breslașii adresează, având și semnătura lui Kogălniceanu, o rugămintă pentru unire, lui Vodă. Kogălniceanu avea, de altfel, să recapituleze în discuțiile unui proiect de constitu-

ție a Unirii această activitate a lui: „Această religiune politică nu profesez de astăzi sau de ieri; cu douăzeci de ani mai înainte, în 1837, în Istoria Țărilor Române, am pledat cauza unirii. La 1840 am fondat Dacia Literară, menită a pregăti unirea între deosebitele ramuri ale familiei române. La 1848, ca redactor al Dorințelor partidei naționale din Moldova, emigrată în Cernăuți, am scris ca cea mai mare dorință, ca coroana marilor reforme: Unirea Principatelor. La 1855 am fondat Steaua Dunării, cel dintâiu ziar politic pe al cărui steag era scris: Unirea sub un principe străin”.

Eliade Rădulescu, în schimb, avea să însemneze în „Echilibru” sub titlul de 1859, concluzii ca următoarea: „...câți au ieșit cu alt 1848 spre a se opune celui din Moldova, au devenit victime și nu vor mai vedea zi albă până ce nu vor deveni renegați și nu se vor pune sub stindardul Stelei Dunării, al cărui general e un împelițat Rodin” sau, și mai penibil pentru un om care pierdea pasul vremii, amintindu-și poate de scurta lui căimăcănie, cu veleități de prezenție de republică, avea să gloseze astfel unirea: „La început în toate solemnitățile, în toate litografiile, în toate transparentele, figurau două surori Muntenia și Moldova, când dându-și mâna cu afecție, când strâns îmbrățișate. Aceste tabele alegorice nu exprimau decât speranțele, aspirațiile tuturor la unirea adevărată a două surori gemene, vii și doamne fiecare, iar nu desființarea lor în unitate. Unde sunt astăzi aceste două surori? unde drepturile și atribuțiile lor? unde Taurul sau Zimbrul uneia și Aqvila celeilalte reprezentate pe două scuturi unite? S'au înghițit oare Zimbrul Moldaviei de Aquila noastră, desfigurată în vultur rapace? etc”.

În București apăreau, cu aceeași deviză unionistă ca cele din Moldova, mai principale: „Românul” lui C. A. Rosetti, „Buciumul” lui Cezar Boliac, pentru ca toate laolaltă, să contribuie la crearea atmosferei necesare unirii dela 59.

V.

Generația de după unirea principatelor avea acum sarcina mai ales de a aduce la îndeplinire programul unirii și deci, din luptătoare pentru idei, cum se înfățișase până atunci, devenea dintr-o dată realizatoare de fapte. O ideologie românească și națională apucase să se constituie destul de rotund în cadrul evenimentelor dintre 1821—1859 și autorii ei erau, în bună parte, în viață. Un Kogălniceanu părase activitatea direct gazetărească, evident având să continue pe aceea de cărturar, adică de istoric sau de cugetător politic, pentru aceea de om politic, căreia avea să îi consacre efectiv de acum înainte cele mai multe din ceasurile și preocupările lui. Dimitrie Bolintineanu scoate la București „Dâmbovița” pentru a lupta, cumpănit de altfel, pentru realizarea instituțiilor necesare constituirii în stat a națiunii române și mai ales pentru idealul revoluționarilor dintre 1840 și 1848, și mai ales al lui Bălcescu care era creiarea unei cât mai strălucite oștiri. Rosetti, cu „Românul” lui, lovit de mai multe ori de cenzură cu suspendări, introducea în violența unor critici de subtilitate constituțională, o notă cu meșteșug ascunsă de intransigent republicanism și de liberalism cosmopolit în finalitățile lui masonico-umanitariste, un „Naționalul”, sub direcția lui Vasile Boerescu, un „Curierul Principatelor Unite”, sub direcția lui Krețulescu, ministru în funcție și „Opinia Națională”

care ataca regimul cu violența pamfletărească rămasă celebră a lui Orășanu.

Toate aceste ziare, indiferent de valoarea lor de breaslă, de caracterul lor propriu zis ziaristic, nu aduceau însă nicio contribuție nouă la ceea ce s'ar putea numi și la ceea ce se înțelege azi printr-o idee națională. Ea fusese constituită de generația azi la putere și de înaintașii ei imediați și se aplica doar. Presa își avea rolul numai critic și deloc constructiv, iar criticile erau de natură mai mult tactică, de grupare sau de partid, deși încă nu se poate vorbi propriu zis de partide politice pe vremea aceea, de persoane; atacurile nu mai vizau constructiv un concept mare, ca să spunem așa, ci numai aplicarea lui.

Intervine însă în această acalmie personalitatea puternică și complexă ajutată de o cultură variată, vastă și bine asimilată, stăpânind o inteligență de o uimitoare luciditate și vioiciune, a lui Hasdeu. Contribuția lui la ziaristica românească e una din paginile de cea mai pură glorie a presei noastre. El avea să scrie astfel în „Lumina” din 1863, privind gazetărește stările politice dela noi dela o înălțime de analiză nu tocmai dreaptă, este adevărat, cu care presa de atunci încă nu se deprinsese că: „așa numiții *retrograzi* și *liberali* nu pot forma la noi două tabere ci sau numai una sau mii de mii. Ei formează numai o tabără pentru că stegul lor comun este „egoismul”; ei formează mii de mii de tabere pentru că *egoismul* e lucrul cel mai individual din lume”. Tot atunci avea să vorbească de necesitatea „de a se creia de acum înainte o poezie filozofică, în care să se resfrângă nu entuziasmul religios, nu istoria trecutului, nu superficialitatea amoarei, ci sublimile profundități ale metafizicei”.

Alecsandri tipărise ceva mai înainte volumul lui „Doine și Lăcrămioare”. C. A. Rosetti afirmase că este singurul care a scris „poezii românești”. Poporanismul literar, de altfel, nu putea lipsi unei epoci de romantism și de renaștere politică. Hasdeu răspunde astfel: „Au duioșii bădițași și gingașele lelițe formează tot poporul român? Un istoric sau un arheolog, ca Boliac sau ca Bolintineanu, au nu sunt ei români unde nu s'au inspirat de frunza verde? Un teolog ca Dositei, oare nu este român, fiindcă a lucrat într'un cerc

poetic de tot străin șezătorilor sătene? Un poet filozof nu va fi el român zugrăvind ideile și patimile, fie subiective, fie obiective, născute și crescute într'o atmosferă mai presus de aceea a cătunelor? Micșorând astfel rolul d-lui Alecsandri în întindere noi îl mărim în înălțime. Ramul d-sale poetic nu e, precum am arătat, toată poezia română, dar este, fără tăgadă, prototipul și microcosmul ei, precum țăranul este în privirea celorlalte stări sociale. Țăranul nu se face din istoric, din arheolog, din teolog, din filozof, nu; ci vice-versa, istoricii, arheologii, teologii, filozofii, etc., se fac din țărani. Țăranul cuprinde în mintea sa și în sufletul său toate elementele care înfloresc apoi în cultură, dar aceste elemente se află în el bobocind în naivitatea lor primitivă. Poezia vulgară — zice creatorul filosofiei istoriei Vico — poezia vulgară e germenul tuturor cunoștințelor umane fizice și metafizice, însă ea este în genere, în care se *simte* numai ceea ce mai în urmă e merit a fi știut".

Iată dintr'odată o gândire care depășea neașteptat ceea ce se obișnuia până atunci să se scrie în domeniul criticei literare ziariștice și care avea să pună o problemă care și azi, poate nu se dezbate în alți termeni. Încă din Iunie 1861, în „Dacia” care apărea sub direcția oarecum a lui V. Alexandrescu, mai târziu V. A. Ureche, și care nu este „Dacia Literară” a lui Kogălniceanu, Hasdeu răspundea la unele agitații ale acelor timpuri printr'un articol despre Principele străin pe care îl găsea „steagul taberii boerilor” și se ocupa de boerism și fanariotism.

Una din lungile polemici ale lui Hasdeu a fost aceea împotriva lui Kogălniceanu, pe care a dus-o rând pe rând în „Aghiuță” în „Traian” și în „Columna lui Traian” sau în „Românul” lui Rosetti. Atacurile acestea iau toate formele, dela cele de idei, până la pamfletul versificat din Aghiuță (1864).

D. Kogălniceanu :

1)

Lui Rosett

zice el

O să vezi —

zice el —

Că al meu —

zice el —

Cabinet —

zice el —

Va urma —

zice el —

Orice sfat —

zice el —

Ce-mi va da —

zice el —

Foaia ta —

zice el —

2)

Lui Boliac

zice el :

Să mă crezi —

zice el —

Că-ori și când —

zice el —

Și 'n orice —

zice el —

Cu Rosett —

zice el —

Sunt dușman —

zice el —

Iar al tău —

zice el —

Serv plecat —

zice el —

La boeri
zice el :
Sunt boer —
zice el —
La țărani
zice el :
Sunt țăran etc.

Violența aceasta ajunge la paroxism într'un articol din „Românul” 1869, prin care cere oricui orice soi de informație, pentru a scoate o „Istorie publică, politică și literară a d-lui Mihail Kogălniceanu” și, spunând că niciun amănunt nu poate fi de prisos, citează „vechiul războiu al d-lui Kogălniceanu împotriva perciunilor evrești, urmat apoi de un tractat de eternă împăcaciune și alianță spre deplina satisfacțiune a ambelor părți beligerante”. Evident însă că nu această luptă da caracterul fecund al ziaristiceii lui Hasdeu din vremea aceea; mai târziu, de altfel s'au împăcat recunoscându-și cu loialitate, dacă nu greșelile în această privință, dar meritele culturale, unul altuia. Interesul operei lui Hasdeu stă în a fi răspândit în presa vremii idei veritabile, susținute de cultură și de gândire eficientă, și de a fi văzut aspecte noi de românism menite să întregască aceste concepte și să o îndrumeze mai departe spre noi izvoare de creștere. În 1863, în „Lumina”, de pildă, observă că „În secolul V, când creștinismul nu era încă destul de întărit nici la Roma, iar cu atât mai vârtos pe'n provincii, când Goții, Gepizii, Hunii și atâți alți căpcăuni stăpâneau și asupreau întinderea vechii Dacii, un Niceta fundă în ascunsul poalelor Vrancei „Mănăstirea Milcovanului” carea, dintăiu creștină nedesbinată, mai înainte de nașterea schismei, apoi papistașe în cursul mai multor sutimi de ani, sub numele de episcopatul Milcovian; după un interval oarecare de neîntâinare, fu reînnoită în veacul XVII de către Constantin Vodă Cantemir în duhul ortodoxismului, numindu-se „Mira”. Acesta e cuibul creștinătății în Moldova: mănăstirea apostolică. Sub Alexandru cel Bun, sub Ștefan cel Mare, sub Petru Rareș și urmașii

lor; când răsmerițele dinastice dinăuntru și încălcările vrășmașe din afară, Turcii, Ungurii Leșii, Cazacii, Tătarii, fierbeau din toate părțile; s'au ridicat la ființă sântele locașuri Neamțul, Putna, Moldovița, Probotna, în care înfloreau literele și artele atunci când câmpiile din jur răsuna de strigătele voinicilor or de loviturile armelor”.

Paralel cu această activitate de observator adânc și atent și fecund în consecințele pe care avea să le aibă, a vieții trecutului nostru, actualitatea îl pasiona sub toate formele ei. Aspectele ziaristiceii dela noi, deopotrivă îl interesau ca material. „Satyrul”, de pildă, din Aprilie 1866, adică pe vremea locotenenței domnești de după detronarea lui Cuza Vodă, ne aduce următoarea și de multe ori și actuala privesc a ziarului nostru.

„Dar partea cea mai ponderoasă a literaturii române sunt ziaarele. Ziaarele nu sunt nici opere originale, nici tradițiuni, ci o specie de condici, în care un om, numit publicist, înscrie în ordinea zilelor, dar fără ordine în materie, tot ce aude, tot ce vede, tot ce i se pare că a văzut sau a auzit și în fine tot ce-i vine în cap. Această ramură de literatură e cea mai gustată și cea mai răspândită în România.

„Pentru a scrie o operă originală, un om, fie măcar și un Român, are trebuință de învățătură, de spirit, de meditațiune, de răbdare. Pentru a putea traduce el are nevoie de a cunoaște cu perfecție limba sa proprie și limba străină din care traduce. Pentru a fi ziarist, sau cum se zice, publicist, Românul nu are zor de nimic, nici chiar de gramatică! Tot ce-i trebuie sunt ochi, sunt urechi, urechi, cu cât mai mari cu atât mai bine, și o căpățână, în înțelesul material al cuvântului, adică un organ comun tuturor animalelor, și în interiorul căruia se operează, într'un mod confuz, oricare asociații de idei. A ști să scrii nu strică, dar nu e de prima necesitate. Ziaristul român preferă a dicta de îndată ce-și poate procura un secretar, iar pentru a dicta ajunge a avea o gură”.

Activitatea lui ziaristică însă avea să aibă și latura devenită actuală pe vremea aceea, a înmulțirii jidovilor în țara românească, cu toate preocupările izvorite din acest proces de năvălire și cucerire

pe care Hasdeu avea să îl desbată cu toată competența necesară. Astfel publica în „Moldova din 1862 un studiu despre „Dreptul Comercial” și o traducere a circulării poloneze a lui Petru Vodă Schiopul despre oarecare trebi neguțătorești și despre „izgonirea jidovilor din 1579”; în „Aghiuță” din 1863 publică o glumă intitulată „Constrângerea corporală” și în care este vorba de un boer care pierde niște bani, de o cucoană care îi cere giuvaeruri, de un Moise care împrumută și, apoi, de un boer care respinge la Cameră, Legea constrângerii corporale, în aceeași revistă este, după aceea, vorba despre o „evreică harfonistă”, notițe scurte despre „Cilibi-Moise”, despre o „Apărarea națiunii ovreești” dedicate d-lor Moise Cilibi și Costafor, până când în „Arhiva Istorică a României” din 1865, dă un senzațional studiu: „Trei ovrei: Jupânul Shylok al lui Shakespeare, domnul Gobsek al lui Balsac și Jupânul Moise al lui Alecsandri”. Urmează în „Satyrul” din 1866 un studiu „Iarăși Ovrei” și în sfârșit un mare studiu intitulat: „Talmudul ca profesiune de credință a poporului israelit” și care, probabil din aceleași motive pentru care nici azi o carte antisemită nu își poate găsi plasament editorial, apare în 1866, pe seama autorului, în tipografia Teodor Vaidescu.

VI.

Domnia lui Cuza Vodă se încheiase prin actul de abdicare forțată din Februarie și acum începea aceea nouă a Domnitorului Carol I de Hohenzollern. Aceleași personaje politice stăpânesc încă scena vieții noastre publice, dar probleme noi încep să se pună din afară ca și dinăuntru. O dinastie însemnează intrarea în organismul unui stat a unui element nou care se cere angrenat într'un întreg complex de forțe active, asupra cărora totuși are și dreptul și datoria să acționeze. la rândul ei, pentru refacerea acelu echilibru pus la un moment dat în cumpănă. Se moștenise astfel, odată cu creiarea marei proprietăți, prin reformele agrare ale lui Kogălniceanu din 1864, profunde diviziuni în lumea noastră politică. Aici e un punct demn de a fi lămurit. Șt. Zeletin, în „Revoluția agrară și prefacerile clasei țărănești”, spunea, în legătură cu învinuirea de nesocotire a drepturilor țărănești: „care „drepturi istorice” ale țărănimii au fost călcate în picioare prin acest act? După Regulamentul Organic țăranii aveau dreptul de folosință asupra a două treimi din moșia pe care erau așezați; înainte de această dată, dreptul lor de folosință se întindea asupra întregii moșii boerești, iar dacă ne coborim mai departe, în trecut, găsim că boerii nu aveau niciun drept de proprietate asupra pământului țăranilor. Atunci, care drepturi istorice, din care anume

epoca, trebuia să respecte actul dela 1864. Iată pe ce teren luncos se pun acei cari nesocotesc adevărul sociologic elementar că dreptul istoric e în orice timp expresia raporturilor de forțe dintre clasele sociale". Kogălniceanu, firește, avea convingerea că face o operă uriașe prin împroprietăririle dela 1864 și încă din 1861 spunea și scria : „De mai înainte, Domnilor, vă spui și vă declar că sunt pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, sunt pentru împroprietărirea lor. În îmbunătățirea soartei țăranilor văd tot viitorul țării mele, văd fundarea naționalității române. Câtă vreme țăranii vor fi sub jug, câtă vreme vor fi considerați ca niște mașini bune de produs grâu și păpușoiu, câtă vreme nu vor fi lipiți de vatră prin drituri și avere, până când, în sfârșit, nu vor fi cetățeni, nu vom avea nație". Controversa era, se pare, destul de ciudată. D. N. Iorga în „Istoria Românilor și a civilizației lor" spune că opoziția dela sfârșitul domniei lui Cuza coaliza pe „marii proprietari incapabili de a pricepe binele ce li se făcuse și pe liberalii înarmați contra uzurpatorului" care, firește era Cuza Vodă.

Această schimbare de domnie în cadrul unei înveninate atmosfere politice, avea să găsească teren prielnic de discuție și de dispută. Hașdeu, mai întâiu, avea să hârțuiască îndelung domnia cea nouă ; intuiția lui însă, de cele mai multe ori întunecată de luptele politice cu Kogălniceanu și cu partidele conservatoare, cu liberalii sau cu Rosetti găsea adeseori luciditatea necesară de a pune principiul monarhic și dinastic acolo de unde avea cu timpul să se identifice cu însuși naționalismul român și destinele lui întregi. Așa, de pildă, comentând în „Traian", „Răspunsul la Mesaj" din 1869, printre alte învinuiri aduse acestui mesagiu, se oprea asupra frazei următoare : „În prezența giganticilor lucrări de îmbunătățiri materiale, începute pe întinderea pământului românesc, Camera simte cu fericire că țara a ieșit din Domeniul Utopiilor". Hașdeu comentează astfel rândurile de mai sus: „Prin urmare trei ani din regimul constituțional, trei ani de domnie actuală, trei ani care formează „luna de miere", epoca cea mai frumoasă, intervalul cel mai luminos de iubire, de încredere, de intimitate, în căsătoria Măriei Sale Carol I cu națiunea română — au fost domeniul utopiilor. Când

țara a osândit cu indignație brutalul jug al Statului, o utopie ! Când ea se credea sosită într'un liman de virtute, de libertate și de mărire, alegând pe un principe ieșit din îngemănarea neamului lui Napoleon cu al lui Frederic cel Mare — o utopie ! Când noul suveran al Românilor pășea cu o nobilă expansiune pe calea românismului și a democrației, înfățișându-se alături de opincă pe câmpul dela Filaret, cu vocabularul în Academie, cu toți românii de dincoace și de dincolo de Carpați, de peste Prut, de peste Molna, de peste Dunăre — o utopie ! Când România figura în concertul diplomatic al Europei ca un stat autohton și independent, iar nu ca un păcătos „pașalâc turcesc" pe care grația Padișahului l-a încredințat, pe o durată de plac administrației unui guvernor general — coleg cu Hurșid din Adrianopol și cu Saboi din Rusciuc — o utopie !"

Rândurile de mai sus nu exprimă ele chiar gândul cel mai sincer al autorului lor : Hașdeu avea să mai șovăe în convertirea lui sinceră la dinastia cea nouă încă mult timp. Nu e mai puțin adevărat însă că ele întrevăd temeinic o gândire politică în stare să înțeleagă și, la nevoie să spună tare și hotărît, rosturile toate pentru o idee națională a nouii Domnii. De altfel Hașdeu primise încă dela început aproape ideea principelui străin. În Mai 1867, de pildă, scriind în „Perseverența" despre „Unire" și amintind în fugă și despre cei „o sută, două sute sau fie și o mie de sugari neînțărcați ai ziarului „Moldova" ce se nutresc din inspirațiunile separatiste", spune : „Sunt acum douăzeci de ani, unirea Moldovei cu Țara Românească părea un lucru imposibil ; un principe străin dintr'o familie regală era un lucru imposibil, etc." Ceea ce implică o adesiune formală la dinastie. Și, în sfârșit, această declarație solemnă, repetire a acelei declarații solemne pe care a făcut-o de atâtea ori și pe care o publică în Octombrie 1869 în ziarul „Traian" : „Vom susține regimul Constituțional cu „Dinastia actuală" urmărind sincera lui aplicare la noi și vom combate din toate punctele orice tendințe spre guvern personal".

Ori, una din cheile de boltă, poate cea mai principală, alături de ortodoxie, a fost desigur „scaunul domnesc" pe care un istoric

flu o putea lăsa, chiar când nu totdeauna cu cuviința cerută, afată din preocupările sale.

Sunt interesante însă, cam în această epocă, unele întâlniri și coincidențe întâmplătoare dintre Hasdeu și Eminescu. „Monitorul Oficial” român, din Iulie 1869 aduce următoarele știri: „Mai mult de 800 de oameni din Serbia, Herzegovina, Bosnia, Banat, Croația, Slovenia și Dalmația, vor ține dela 18 la 29 August la Cetinge un congres național politic. Muntenegrenii au ales un comitet însărcinat a pregăti locuințe pentru membrii comitetului și a veghea la întreținerea lor pe cât timp se vor afla în acest oraș”. Hasdeu se sesisează de lucrul acesta și comentează la aceeași dată, în „Traian” știrea în felul următor: „Nu avem nimic contra amicilor noștri Sârbi, cu care nu ne-am certat niciodată — afară doar în chestia religioasă ierarhică din Banat, împăcată cu mulțumire reciprocă; nu avem nimic de zis, ba chiar ne bucurăm și-i fericim din toată inima de a fi înțeles atât de bine însuși organismul intim al principiului naționalităților, dară ca români, pe de altă parte, nu putem să nu fim mârniți până în adâncul sufletului de a rămâne totdeauna noi și numai noi cei mai din urmă. Un congres național politic român, asemenea celui sârb n’a fost încă. Și nu numai că n’a fost, dar nici nu-l vom putea avea înainte de a fi realizat ca o introducere indispensabilă un congres pan-latin în Paris în urma căruia și numai astfel va deveni posibil un congres român în București”. Chestia cu congresul pan-latin din Paris răspundea faptului că ceva mai înainte „toți membrii familiei sârbe, parte independenți, parte supuși Austriei și Turciei, se întâlnesc la un loc într-o singură cugulare politică; dar până acum ei se întrevăzuseră deja cu ceilalți consăngeni slavi în congresul trecut dela Moscova și astfel, urmând mersul logic dela sinteză la analiză, după ce constituiseră dintăiu nordul pan-slav, se apucă treptat a consolida sârbismul”. Pe la 1870, naționalitățile din Austro-Ungaria sunt în fierbere; Eminescu aflător atunci la Buda-Pesta, scrie un articol care apare în ziarul românesc de acolo „Federațiunea” prin care spune: Cechii spun în organele lor cum că vor face opoziție până atunci când se va recunoaște deplina autonomie a Boemiei. De ce să nu

cerem neted și clar pentru noi ceea ce Cechii pretind pentru ei?” Și Eminescu dar, și Hasdeu aveau privirile ațintite asupra soartei Românilor de peste munți și dacă cel dintăiu era mai puțin categoric, lucrul poate se datorește atât tinereței cât, poate, și faptului că scria chiar la Pesta. Și unul și celălalt concep aproape identic ideea de stat maghiar în raport cu naționalitățile asupra cărora se aruncaseră. Eminescu într’un alt articol apărut în același an tot în „Federația” scrie: „Să ne uităm depin sub sdreanța de purpură ce ei o pun pe profunda lor mizerie și să vedem cum faptele concrete isbesc în față acele abstracții statistice ce ei le prezintă lumii și cum toată viața lor publică e o parodie. Cele șasesprezece milioane de unguri, cu care înșeală Europa, sunt o minciună. Și cine nu-și aduce aminte cum au schimbat numele indivizilor din districte întregi, încât bieții locuitori nemțești nu mai știau în urmă cum îi chiamă. Astfel cu aparența, cu numele maghiar, ei vor să mintă ființa germană ori română. Din fericire, încercarea pe lângă aceea că e perfidă, e și eminamente vană. Acești oameni, ei înșiși cu Statul lor, cu ministerul lor, nu sunt decât o minciună, o ficțiune”. Hasdeu, este drept, mai târziu, într-o conferință tipărită în 1892 în „Revista Nouă” avea să spună: „Vecina noastră, Austria, e în poziție. În pântecul ei se svârcolesc o mulțime de embrioni gemeni, între care embrionul unguresc, deși cel mai mititel și cel mai slut, un plod în care nu deosebești încă bine dacă e om, dacă e câine, dacă e pește; stă la mijloc și dă ghionturi la dreapta și la stânga, bătându-și joc de ceilalți, ca și când el ar fi cel mai mare și cel mai mândru. Zăpăcită de turbatele mișcări ale embrionului unguresc și amăgindu-se crede că turbarea e un semn de putere, Austria și-a dat numele de Austro-Ungaria, că doară-doară mica pocitură să se mai liniștească”.

Hasdeu era, ca și Eminescu, un tradiționalist și nu vedea cu ochi prea buni nici una din reformele împrumutate apusului cu graba cu care se făcea lucrul acesta pe atunci, în dauna instituțiilor noastre organice. În „Românul” din 1868, de pildă, scria că „Trebuie o orbire extraordinară pentru a nu observa dela prima vedere pe de o parte bufonada, iar pe de altă parte pericolul acestei pro-

ceduri; totuși sunt ani întregi, ba încă mai multe zecimi de ani începând dela Regulamentul Organic, sau chiar dela pravilele lui Caragea și Ipsilante, de când sărmana Românie zace într'o asemenea oribilă oftalmie, uneori forțată, alte ori benevolă, primind legi și reforme dela Muscali și dela Austriaci sau comisionându-le ea însăși din dreapta și din stânga după capriciul modei". Și mai departe conchide: „In adevăr caracterul unei naționalități este singura fântână, singurul criteriu, singura bază a legislației sale, întărindu-se astfel și generalizându-se, ceea ce a zis nemuritorul Montesquieu în privința guvernului unui stat: Guvernul cel mai conform cu natura este acela a cărui dispozițiune particulară se potrivește mai bine cu dispozițiunea poporului în fruntea căruia se află". Eminescu avea să reia aproape la fel șirul acestor idei în activitatea lui de mai târziu dela „Timpul": „Noi susținem că poporul românesc nu se va putea desvolta ca popor românesc decât păstrând drept baze pentru dezvoltarea sa, tradițiile sale istorice, astfel cum ele s'au stabilit în curgerea vremurilor". Și apoi: „Să înaintăm încet, dar păstrând firea noastră românească, de cât să mergem repede înainte desbrăcându-ne de dânsa prin străine legi și străine obiceiuri". („Timpul" 1879). În sfârșit, să mai cităm și aceste rânduri tot din „Românul" dela 1868, ale lui Hasdeu, care se apropie de gândirea politică a lui Eminescu, care, între ideea de stat și aceea de naționalitate, pune accentul tonic pe cea din urmă: „Noi zicem „mărirea națională", iar nu „mărirea țării", căci este o distanță între aceste două ordine de idei, dintre care una reprezintă divinitatea sufletului și cealaltă pulberea lutului. Una și aceeași țară poate să fie mare sub tot felul de neamuri succesive, sub tot felul de stăpâniri eterogene, sub tot felul de traiuri poliglote și să ne ferească Dumnezeu pe noi de o asemenea cosmopolită mărire!" Eminescu, într'un studiu ce fusese la început o conferință și apărut în „Convorbiri Literare" din 1876, intitulat „Influența Austriacă" face un portret al acestui stat, mare în sensul ironizat de Hasdeu, ale cărui elemente, în înalte echivalențe spirituale sunt identice: „Austria există prin discordarea popoarelor sale. Pentru a le ține veșnic lipite și veșnic în discordie, are nevoie de un ele-

ment internațional, fără patrie proprie, fără naționalitate, fără limbă, de un element care să fie acasă în Tyrol, ca și în Boemia, în Galizia ca și în Transilvania. Acest om pur cosmopolit, per excellentiam, a fost pentru această ambițioasă Casă (Casa de Austria N. D.) preotul catolic. Neavând familie, căci era neînsurat, neavând limbă, căci limba sa era o limbă moartă — cea latină — neavând patrie, căci patria sa este unde-l trimite eclesia, neavând rege, căci regele său este Pontifex Maximus, acest element încerca să unifice Austria prin religie. Pe lângă acest element s'a mai format încă unul hibrid, stângaci, cu o fizionomie fatală: beamterul austriac. Acesta are o limbă, dar ea consistă din câteva formule nemțești de concepte, numite Schimel, adică rable. Dacă ai lua unui beamter aceste câteva rable învechite și rău stilate, el nu va mai ști nici o limbă și iată de ce: în casa părintească a vorbit rusește, a studiat într'un gimnaziu unguresc, a trecut la universitatea nemțească și când își sfârșește învățătura nu știe nici o limbă cum se cade. Cu un cuvânt Austria pentru a domni are nevoie de un soi ciudat de indivizi „generis nullius".

Să nu mai anticipăm însă cu datele și să revenim la epoca dinaintea războiului de independență. A fost o epocă de invazie a ovreilor din toate părțile vecinătăților noastre, din Austria, din Polonia, din Rusia. Fenomenul era explicabil și Ștefan Zeletin în „Reacțiunea împotriva burgheziei române", constată, după Sombart, că transformarea care avea să ducă la o burghezie română trebuia să aducă cu ea ovreimea și, generalizând fenomenul, spune: „Această ură a țărilor agricole împotriva străinilor e foarte firească. Peste tot străinii sunt aceia care creiază bazele burgheziei și prin aceasta a constituției și culturai democratice. Dar străinul care vine dintr'o țară industrială înaintată, într'o țară agricolă înapoiată, aduce cu sine o formidabilă forță de distrugere: capitalismul". Tot Ștefan Zeletin constată în „Inceputurile revoluției burgheze în România" că atâta timp „cât producția noastră poartă caracterul de economie naturală, făcându-se pentru trebuințele proprii, se înțelege că nu era loc pentru schimb și cămătărie, deci nici pentru agenții specializați pe cale ereditară în această meserie: pentru evrei. Dar

când influența capitalismului străin sili țara noastră să producă pentru schimb, situația luă altă înfățișare: de atunci evreul mănuiitor de bani se găsi la noi în apele sale, și de aceea, dela 1830 înainte paralel cu invazia capitalismului vom avea de înregistrat și o invazie a evreilor”.

Evident că nu interesează aici aceste considerente justificative ci numai faptul constatat de un economist că acum un secol și ceva a început la noi invazia ovreiască și odată cu ea camăta cu caracterul ei distrugător. Faptul acesta nu poate scăpa observației spiritelor naționaliste ale vremii din preajma războiului independenței noastre, când invazia luase proporții intolerabile, și mai puțin unei minți de agerimea celeia a lui Hașdeu. Avem astfel de înregistrat un războiu împotriva cosmopolitismului care începe la societatea „Românismul” prin propagandă orală, sub formă de studii și de conferințe, care apar treptat în „Traian” și apoi în „Columna lui Traian”. Într-una din aceste conferințe rostită la 71, în Ianuarie, spune: „Românismul, adică lupta principiului național contra uzurpării cosmopolite”. Suntem după pacea dela Paris. Hașdeu spune cu durere: „ceeace pregătise dezastrul Franciei a fost adormirea simțului național, dilatat până la disparițiune prin cultul unei universalități nedefinite” și mai departe: „slăbiciunea va persista cât timp lipsește miraculoasa gimnastică a naționalismului, singura aptă, fie sub despotism sau în libertate, a forma Achili în țara Mirmidonilor”. Și citează că acelaș Gambeta care, retras la Bordeaux scria circulări prefectilor, „în care umanitatea era la tot pasul iar Francia nicăeri, astăzi, acelaș Gambeta, zice într-o epistolă către eruditul Littré: „noi pierim prin necunoștința istoriei naționale”. Altă verigă a demonstrației lui Hașdeu: „Fără naționalism progresul poate ajunge la apogeu, dar numai progresul material, progresul brut, progresul vitei... Naționalismul este condiția esențială a tuturor creațiilor mari în sfera ideii”. Și mai departe: „Arătați-mi în Statele Unite și în Elveția un Bacon, un Shakespeare, un Gibon, un Leibnitz, un Goethe, un Nieburg, un Corneille, un Molière, un Descartes, un Montesquieu, un Dante, Aristo, Petrarca, Vico, un mare pictor, un mare sculptor, un gigant în știință, în arte sau în

inspirație, în fine, un adevărat om, căci materia este a animalului și numai omului îi aparține geniul. În loc de aceștia cosmopolitismul ne oferă ceasornice dela Geneva, și drumurile de fer cu cai”. Și concluzia e să fim Români și numai Români, fără să imităm pe nimeni.

Încă din 1868 însă, Hașdeu scria în „Românul”: „Puțini Români, chiar din sânul fracțiunii libere și independente pot pretinde că au luptat mai mult decât noi contra invaziunii fiilor lui Israel. Sunt deja cinci sau șase ani decând religiunea noastră politică este de a combate cu energie lățirea și fraudulența judaismului, lovindu-l prin ziare, prin broșuri, prin lecturi publice și prin petiția prezentată la Constituantă de către comercianții bucureșteni și al cărei autor ne mândrim a fi noi”. Ideea lui este că nu ovreii cult, izolat, rupt de ai săi, în ceace ei au tradiție talmudică, pentru a se familiariza mai întâi cu mediul cel nou, adoptiv pentru a se adapta, apoi, lui, este primejdia, ci „masa evreilor, mulțimea îngrozitoare a habotnicilor”. Și în această privință pare iarăși că se apropie de Eminescu care, în „Timpul” din 1881, avea să scrie în „Problema evreiască” că: „e mai mult ori mai puțin indiferent dacă oamenii care supun desvoltarea lor proprie desvoltării naționale a României sunt în orice caz de origină traco-romană, sau dacă într'un număr de cazuri această origină nu este atât de proprie”.

Hașdeu, de altfel are să își facă singur un istoric al acestei acțiuni în „Columna lui Traian” din 1871: „În 1860, cu mult înainte de *Buciumul și Fracțiune*, eu atrăse cel dintâi atenția Românilor asupra consecințelor economice ale invaziei israelite, creind energica stăvilire a răului. (Foița de istorie și literatură, Iași 1860, pag. 124—155). În 1862 am recomandat țării a aplica expeditiva teorie a lui Napoleon cel Mare în privința evreilor din Alsația (Lumina. Iași 1860 t. I. p. 25—26). În 1865 ținui la București trei conferințe publice în sala Ateneului contra leprei judaice. În 1866, autor al petițiunei Capitalei către Constituantă, am concurs mai mult ca oricine a scăpa națiunea de faimosul articol 6, prin care toată Evreimea devenea cu toptanul cetățeni români”.

Evident însă că nu aceasta este toată cariera antisemită a ideilor atât de complexe ale lui Hașdeu. Activitatea lui se va aplica pe toate tărâmurile, urmărind influența jidovimii în viața politică asupra oamenilor publici ai vremii, se va ocupa de corupția judaică „de invazia germanismului de lege izraelită”.

Asupra acestor aspecte însă vom mai reveni în capitolul următor care va privi evoluția ideii românești în presa de după războiul de independență, și în care Eminescu își are un rol mai important.

VII.

Credem necesar să facem o deosebire hotărâtă între ziarul de doctrină națională și între ceea ce am putea numi ziarul românesc. România în epoca de după războiul de independență nu fusese încă fericită cu presa ovreiască, propriu zis, scrisă de ovrei în cadrul ideilor și intereselor lor naționale, dar în limba românească și pentru adormirea și mistificarea simțului de orientare națională al poporului românesc. Am avut, de pildă, accese filosemite la unii din reprezentanții scrisului românesc de atunci, intermitente de cele mai multe ori, dar care plecau din convingerile răspândite de Revoluția franceză asupra umanitarismului. Unul din aceste ziare a fost și acela al lui Rosetti care, totuși, când nevoia de luptă românească cerea, apoi ceda bucuros ovreimea ocrotirilor lui ideale intereselor românești. Iată de pildă cum Hașdeu, de o implacabilă consecvență în lupta lui împotriva ovreimii, că scrie în „Columna lui Traian” din 1871, următoarele, printre altele, rânduri:

„Mărturisesc că până acum era o piedică, o foarte serioasă piedică, căci Roșii susțineau pe Evrei. Astăzi însă „Românul” a declarat verde și lămurit că este contra Evreilor”.

Nimeni însă nu va putea contesta admirabilele pagini de doctrină constituțională, de cercetare a mecanismului statului și instituțiilor lui în raport cu ideea românească și folosul național pe care

l'a putut aduce țării opera de ziarist a lui C. A. Rosetti, din pricina șovăelilor lui față de judaismul năvălitor dela noi. Rosetti însă nu a dezvoltat o idee națională într'un sistem de constantă preocupare, amplificat, el, de împrejurările la care se raporta, ci accentul tonic al preocupărilor lui era mai curând asupra ideilor democratice ale vremii, pe care le socotea sincer folositoare neamului și țării românești. Este, astfel, un ziar de incontestabilă ținută patriotică, dar nu și de una de doctrină națională, Românul, dar lipsit de fecunditatea acțiunii ziaristice a unui Eminescu sau a unui Hașdeu, și nu odată chiar îndoelnic.

Eminescu dar avea să dea ideii noastre naționale a doua cugetare națională din epoca de matură strălucire a îndrumărilor, în această privință, ale lui Hașdeu și, fără să își împrumute unul altuia nimic din personalitatea fiecăruia dintre ei, să ajungă totuși a întregi un tezaur național care pentru noi poate să apară azi și totalizat într'un bun al vremii. Eminescu, întors de peste graniță, începe o scurtă activitate ziaristică, mai mult de cronică de teatru, de generale perspective asupra stărilor românești și un studiu lung, compus din două părți, despre „Grigore Ghica Voevod” în „Curierul de Iași”. Trece, apoi, după un an, adică la 1877, ca redactor la „Timpul” unde condiții favorabile de libertatea spirituală îi dau prilejul de a-și dezvolta larg întreaga lui doctrină națională și de a se situa, astfel, printre fruntașii acestui curent românesc.

Să urmărim acum și cugetarea națională a lui Eminescu și, așa cum am făcut cu Hașdeu, trecând peste limitele stricte de date pe care ni le impusesem, pentru a face din ele doar date simbolice, vom proceda și în acest capitol, începând cu activitatea lui Eminescu dela 1876 când într'o conferință despre „Influența austriacă asupra Românilor din Principate” își definește hotărât concepția lui despre stat și raporturile lui cu națiunea. Eminescu pleacă dela principiul că „nu dreptul public, ci păstrarea naționalității noastre e lucrul de căpetenie pentru noi și ar fi mai bine ca să nu alegem deputați decât să piară națiunea românească”. Este, de sigur, în aceste rânduri și o polemică indirectă cu constituționalismul liberal al „Românului” dar este și o gândire de sine stătătoare, capabilă de a duce la fe-

cunde concluzii. Statul reprezintă „ideea armoniei claselor”, clasele rezultă din însumarea producătorilor pe categorii de producție, adică țărani, breslași, etc. Asocierea acestor producători pe temeiul unor principii mai largi, alcătuește partidele politice. Toate acestea sunt în fond, egoisme lărgite. Statul însă nu vede în clase indivizi deosebiți, ci un complex de clase sociale, un individ: națiunea, în cadrul căreia toate categoriile sunt egal de importante. Evident că pe lângă scopul de a armoniza interesele, statul mai are și pe acela moral de a „îngriji ca producătorii de materie de primă necesitate, țăranii, „acești hamali ai omenirii”, în raporturile lor cu boerii, să fie compensați pe deplin de sacrificiile lor prin deprinderea claselor superioare la o muncă folositoare”.

Punctul central al statului și garanția prosperității lui, este „dinastia — este monarhul”. Este iarăși un punct care deosebește pe Eminescu de Hașdeu și de Rosetti, care se împacă greu cu o cugetare monarhică, pe atunci, cel dintâiu dintr'un nedrept sentiment de îndoială asupra puterii de a deveni român a noului domnitor Carol I, iar cel din urmă din pricina sentimentelor lui rămase până la sfârșitul carierei sale republicane. Individualismul este, pentru Eminescu, sistemul liberal, ca primatul egoismelor individuale și de clasă asupra conceptelor de armonie și în care libertatea este libertatea de a se exploata, egalitatea este egalitatea de a deveni tiran, ca și vecinul meu, fraternitatea un moft ilustrat prin ghilotină și cărora le opune interesul armoniei statului ca unitate absolută, reprezentat prin ideea „monarhiei juridice”. Crede că „o clasă este într'un popor un factor al armoniei societății, de aceea rău este că au căzut răzeșii, rău că au căzut breslele, rău că au căzut boerii”. Slăbirea cu timpul a „consistenței monarhice” a dus la slăbirea statului prin pierderea armatei, al caracterului național al guvernelor și până la decadența limbei naționale „alăturată cu frumoasa și spornica limbă a cronicarilor”. Toate aceste slăbiri și prăbușiri de clase românești au lăsat goluri în stat care aveau să fie umplute de năvala „Evreilor”, la țară, pentru a ne alcooliza neamul și a-l transforma într'o populație în care mortalitatea crește în chip înspăimântător, „iar sudoarea mâinilor ei se capitalizează în mâinile unui

element fără patrie, fără limbă, fără naționalitate". Situația, în urma prefacerilor de tot soiul din timpul din urmă, sociale, politice, economice, în cadrul cărora „legea fundamentală nu este decât egalitatea pentru toți scribii de a ajunge la funcțiile cele mai înalte ale statului” este că „Aristocrația istorică — și ea trebuie să fie totdeauna istorică pentru a fi importantă — a dispărut aproape, clasa de mijloc pozitivă nu există, golurile sunt umplute de străini, clasa țăranilor e aproape incultă și, deși singura clasă pozitivă, nimeni n’o pricepe, nimeni n’o reprezintă, nimănui nu-i pasă de ea”. Și totuși, „aceasta este într’o țară clasa cea mai pozitivă din toate, cea mai conservatoare în limbă, port, obiceiuri, purtătorul istoriei unui popor, nația în înțelesul cel mai adevărat al cuvântului”.

Rândurile acestea din urmă cuprind în ele un întreg program naționalist de mai târziu, mai ales literar, care avea să se desvolte la „Semănătorul” sub acțiunea uriașă a d-lui N. Iorga și să fie pastșat de aici, prin împrumuturi, în literatură de „Viața Românească” din Iași, care mai avea să recurgă, în materie de program social, și la împrumuturi dela Ruși. Eminescu crede, astfel, într’un mai bine românesc ușurat de: „1. *Stabilitate*, adică guvern monarhic ereditar, mai mult ori mai puțin absolut, 2. *Muncă*, adică excluderea proletarilor condeiului dela viața publică a statului și prin asta silirea lor la o muncă productivă. 3. *Economia*, adică dreapta cumpanire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea, atât în economia generală a statului, cât și în cea individuală”.

Evident că asemenea idei izolate, le găsim, în vremea acela, ca și mai înainte, până și la adversarii lui Eminescu, deosebirea însă este că Eminescu va căuta să facă din ele un întreg sistem organic de a concepe românismul și de a interpreta puterea lui viitoare în lumina trecutului său istoric. El va generaliza în această privință până la a spune, vorbind de Grigore Ghica Vodă, că „pericolul al doilea al istoriei moderne, dela încheerea războiului de treizeci de ani până la revoluția franceză, se caracterizează prin întemeierea puterii statului în persoana monarhilor. Oriunde un monarh zicea „L’Etat c’est moi” el avea concursul populațiilor sătule de rapaci-

tatea multiplă a sutelor de mii de tirani feudali, din care fiecare era pe pământul său stăpânitor absolut. Acești reprezentanți ai libertății absolute, ai liberului veto, au ruinat statele, unde ei conduceau afacerile, pe când ideea monarhică, deprinzând comodele caste ale evului mediu la muncă, a consolidat statele unde ea a domnit”.

Ideea de armonie a claselor sociale ca atare și, apoi, grupate pe idei, în partide, îi era destul de organică pentru a o folosi, într’o aluzie directă la chemarea în judecată a guvernului Barbu Catargiu de către guvernul Ion Brătianu, în ajunul evenimentelor ce aveau să ducă la războiul de independență și a scrie, înainte de a fi trecut la „Timpul” în „Curierul de Iași” că „o țară unde antiteza între partide se prefacă în adevărată dușmănie, unde Domnul nu are putere să-i împace, precum n’au avut-o în Polonia și nici la noi, o asemenea țară e menită să fie prada vecinilor ei. Iar dacă acela care în sufletul său reprezintă ideea statului, își ridică fruntea, cu îndrăzneală, el cade sdrobot ca și idolul de fer cu picioarele de lut”. Respectul lui Eminescu față de tron a fost dela început încă definitiv și neprecupețit. În acelaș articol citat până acum și apărut în 1876, scria „Măria Sa Prea Înălțatul Domn” sau „Măria Sa Prea Înălțatul nostru Domn, carele întotdeauna a dovedit cât de mult e mișcată inima sa pentru toate bucuriile poporului și țării sale. Căci și acum mulțumim buneivoinți a M. Sale ridicarea acestui monument întru veșnica amintire a lui Grigore Vodă, ce cu viața a plătit întregimea pământului strămoșesc ca și acea sfințită coroană ce prin slăbiciunea veacurilor și nu din voia Domniei a pierdut o neprețuită piatră scumpă”. Și adaogă apoi cu urare pentru dinastia Domnitorului Carol I: „Fie voia stăpânului țărilor ca din neamul M. S. Prea Înălțatul nostru Domn să ne nască răzbnătorul pierderilor noastre și întregitorul patriei”. Cu acest prilej Eminescu, format mai cu seamă de spiritul cronicilor, nu uita, sau nu scăpa prilejul, de a evoca în câteva rânduri o clipă imaginară prin valoarea ei sintetică a trecutului nostru istoric: „clerici începură cu citirea acelor molcome și tânguioase versete bisericești, scrise în dulcea limbă a trecutului, pline de sfințenie și pace sufletească, prin

care se cere dela stăpânul lumii repaosul de veci și orânduirea sufletului martir în corturile dreptilor”.

Evident că atari idei și mai ales în această formă deplin evocativă însemnau, pe atunci, în presa română, o adevărată revoluție și situau pe autorul lor la antipodul „Românului” liberal și „roșu”, cum se zicea pe atunci, al lui Rosetti. Eminescu înfățișa mai ales spiritul dinastic în cel mai evoluat sens al cuvântului pe când ceilalți care nu erau de-a-dreptul republicani abia se pierdeau în stângace sforțări de a se deprinde cu noua domnie și cu adevăratul ei sens național. Admirator al tradiției, apoi, și al cronicei, evoca în 1877 tot în „Curierul de Iași”, Bucovina cu prilejul inaugurării acolo a universității germane, în pagini neîntrecute, poate, sau mai curând de sigur, nici până azi: „Dar nu vom lăsa să se închidă această rană. Cu a noastre mâini o vom deschide de-apururea, cu a noastre mâini vom zugrăvi icoana Moldovei depe acea vreme, și șirurile vechi câte ne-au rămas pentru ca sufletele noastre să nu uite Ierusalimul. Căci acolo e sfânta cetate a Sucevei, scaunul Domniei vechi cu ruinele măririi noastre, acolo scaunul firesc al unui Mitropolit care în rang și neatârnare era egal cu patriarhii, acolo sunt moaștele celor mai mari dintre Domnii români, acolo doarme Dragoș, îmblânzitorul de zimbrii, acolo Alexandru, întemeietorul de legi, acolo Ștefan, zidul de apărare al creștinătății”. Bucovina aceasta însă este, sub noua și vitrega oblăduire a Austriei, primejduită. „Deși după dreptul vechiu, Jidanii n’aveau voe nici sinagogi de piatră să aibe, astăzi ei au drept în mijlocul capitalei havra lor, iar asupra țării s’au asvârlit ca un pâlă negru de corbi, expropriind palmă cu palmă pe țaranul încărcat de dări, sărăcit prin împrumuturi spre a-și plăti dările, nimicit prin dobânzile de Judă ce trebuie să le plătescă. Și asta în jargonul gazetelor vieneze se numește a duce *civilizația în Orient*. Oameni a căror unică știință stă în vânzarea cu cumpănă strâmbă și înșelăciune, au fost chemați să civilizeze cea mai frumoasă parte a Moldovei. Poporul cel mai liber și mai îngăduitor și-a plecat capul sub jugul celei mai mizerabile și mai slugarnice rase omenești. Pământul cel mai înflorit încape palmă cu

palmă în mâinile cele mai murdare, raiul Moldovei se umple de neamul cel mai abject”.

Ideile și preocupările acestea se mișcă și se asociază organic între ele, adaptându-se prin dozare, tuturor împrejurărilor întâmplătoare pe care însăși principiul gazetăriei, ca izvorând din contactul cu hazardul vieții de toate zilele, îl implică. Apariția unei lucrări „Istoria lui Mihai Vodă Viteazul” a lui Bălcescu, dă prilej lui Eminescu, într’un articol din „Timpul” apărut în 1877, să își exprime părerile lui asupra generației dela 1848, a grabei ei de a ne europeniza, asupra limbei curente a prozei de atunci și, într’un stil de violent pamflet și de, în acelaș timp, cunoscătoare chibzuială, nedrept uneori, să treacă în revista punctului său de vedere o întreagă contemporaneitate mai mult decât mai puțin bine văzută: „parlamente de păpuși neroade, universități la care unii profesori nu știu nici măcar a scrie o proză corect, care... fabrică vorba nouă risipind vechea zidire a limbei românești... etc.” Apoi: „Virtutea țaranului nostru ne face să uităm fățarnicia și micimea de suflet a oamenilor dela 1848 și nemernicia unora dintre comandantii improvizați de frații roșii... etc., panglicarii politici care joacă pe funii împreună cu confrății lor din Vavilonul dela Seina... etc.” Limba în care este scrisă lucrarea lui Bălcescu „e, dealtminteri, o dovadă că limba românească pe vremea lui și înainte de dânsul era pe deplin formată și în stare să reproducă gânduri cât de înalte și simțiri cât de adânci, încât tot ce s’a făcut de atunci încoace, în direcția latinizării, franțuzirei și a civilizației „pomădate” a fost curat în dauna limbii noastre”. Eminescu, firește, nu mai „împărtășește entuziasmul cărții lui Bălcescu pentru ideile profesate azi de colegii lui dela 1848”; mai mult însă decât atât s’a încredințat „cu durere că chiar aceia ce azi le reprezintă nu mai sunt pătrunși și se slujesc numai de dânsle ca de o pârghie pentru ajungerea unor interese mici... etc. O străfulgerare de vast și mesianic pamflet completează imagina reflectată de Eminescu, a lui Bălcescu: „Dumnezeu a fost îndurător și l’a luat la sine înainte de a-și vedea visul cu ochii, înainte de a vedea cum contemporanii care au copilărit împreună cu dânsul și în cercul lui de idei, le-au exploatat pe acestea ca pe o marfă, cum au

introdus formele goale ale occidentului liberal, îmbrăcând cu dăsele pe niște oameni de nimic. El s'ar înspăimânta văzând cum a fost să se realizeze pe pământul nostru libertate și lumină". S'ar putea spune că acest articol e de-a-dreptul premergător „Scrisorii III" în ceace este satira ca expresie literară, ca fond de gândire, ca potență violentă de sensibilitate.

Mai departe, Eminescu crede că „nimeni, afară de potaea de gazetari ignoranți, nu mai poate susține că libertatea votului, întrunirile și parlamentele sunt temelia unui stat" și se declară pentru statul absolutist unde „lupta este regulată prin o putere mult mai înaltă, a monarhului adică, al cărui interes este ca toate clasele să stea bine și ca lupta dintre ele să nu fie nimicitoare pentru vreuna". În legătură cu deosebitele forme împrumutate dela civilizația din apus, revine pentru a spune că tineretul „uimit de efectele strălucite ale unei vieți istorice de o mie și mai bine de ani, și uitând că pădurea cea urieșească de averi, știință și industrie are un trecut foarte lung în urmă-i, au socotit a introduce aceeași stare la noi". etc. Și: „clasa noastră de mijloc consistă din dascăli și din ceva mai rău, din avocați". Și revine: „Ce să mai zicem de avocați? Intorși din străinătate ei nu și-au dat silința să învețe legile și datinile pământului, să condifice obiceiurile nației românești, ci au introdus pur și simplu condicele pe care le învățaseră la Paris, ca și când poporul românesc a fost în trecut un popor de vite, fără legi, fără obiceiuri, fără nimic, și trebuia să i se aducă toate acestea de-a gata din cea mai renumită fabrică". etc. Partidul conservator, firește, avea să se lupte cu cel liberal, între membrii căruia mulți studiaseră dreptul, și se explică astfel atacul, de altfel și după părerea noastră destul de drept, împotriva avocaților. Ideile acestea sunt nu atât ale lui Eminescu cât ale întregului partid în numele căruia se lupta, la „Timpul" din 1877, Eminescu și e semnificativ faptul că un an mai înainte, adică la 21 Ianuarie 1876, Titu Maiorescu, vorbind în parlament spunea: „ce au făcut aceștia, nu voi zice avocați, dar oameni special devotați la legiferare? Ce au făcut acești oameni? Au răsturnat în țara noastră de-odată toate formele de Stat ale vieții politice, toate legile sale și au înființat faimoasa — iertați-mi expresia

— fabrică de legi... etc. A schimbat totul deodată, a făcut să se schimbe toți termenii obișnuiți din legile noastre; a făcut ca nimic din acest nămol de legi să nu mai fie înțeles de poporul nostru. A participat clasa noastră de jos la această nouă stare de lucruri? Nu. Numai Dv. ați venit deodată și i-ați vorbit de portărel, de somațiuni, de institutori, de institutoare, de inspecții, de prefecti, de subprefecti, mai ales de perceptor și de subperceptor, toate aceste cuvinte noi, ființe noi, instituții noi, care au amestecat poporul... etc. În această stare de lucruri schimbându-se constituția, codul civil, codul penal, și toate realitățile publice și imitându-le după regimul francez în care și-au făcut mulți dintre noi studiile, am adus societatea noastră în această stare încât a fost silită să se adreseze pentru toate trebuințele sale la noi cei cu cultura franceză, să le explicăm ce înseamnă testamentul olograf și mistic, cum să-și facă un act sinalagmatic, cum să facă o tocmeală agricolă și altele... Dupăce i-am luat legile vechi și le-am înlocuit cu cele noi și l'am silit să se adreseze la noi pentru a i le explica, i-am pus și condiții grele de plată pentru această explicare, un bir meșteșugit cu care ne-am îmbogățit noi și l'am sărăcit pe el" etc.

Evident că Eminescu și-a însușit aceste idei care erau, minus forma pregnantă în care el le scria, ale întregului partid conservator și mai mult, își pot găsi origina în gândirea lui Eliade Rădulescu și până la Barbu Catargiu. Eminescu însă, spunând că „legile noastre sunt străine" va adăoga și că „poporul nostru stă pe muchea ce desparte trei civilizații deosebite: cea slavă, cea occidentală și cea asiatică, și toate lepădăturile orientului și occidentului, grecești, jidovești, bulgărești, se grămădesc în orașele noastre, iar copiii acestor lepădături sunt liberalii noștri". Este în rândurile acestea întreg materialul „Scrisorilor" lui Eminescu dela „toată greco-bulgărimea" și până la „bulgăroi cu ceafa groasă", aici numai „băeți groși la ceafă", dar este și adevărul de fond al gândirii conservatoare.

VIII.

Opera lui Eminescu a cărei analiză mai departe nu am întreprins-o decât pentru a reveni asupra ei în legătură cu deosebitele influențe exercitate asupra formării ideii naționale la noi, de după aceea, însă urma să acționeze asupra spiritului românesc și după plecarea lui dela „Timpul”, în 1882, pentruca după aproape douăzeci de ani, să o întâlnim, ca doctrină naționalistă, activă, proaspătă, asociată la toate problemele vremii și capabilă să le judece cu riguroasă înțelegere, în noul organ care apare în 1900, sub direcția profesorului ardelean la București, Aurel C. Popovici, „România Jună”. Primul număr, apărut la 2 Decembrie 1899, avea să anunțe astfel ca „Menirea României June” că „va avea în vedere mai presus de toate, interesele patriei și ale neamului românesc pe toate tărâmurile dezvoltării lor și va lupta pentru păstrarea rasei și individualității noastre în toate instituțiile și în întreaga noastră viață publică. Învățământul public alcătuind baza orientării și activității cetățenești, ziarul va susține idei în sensul de a se lărgi sfera educativă și a se da elementelor instructive propriu zise o direcție mai mult practică, căci știința singură nu poate da satisfacțiune sufletului omenesc și nu poate întemeia o adevărată și trainică cultură. Aceasta nu rezultă decât dintr-o armonică dezvoltare a științei și a simțului moral. La baza acestuia din urmă însă este credința”. Și

mai departe continuă : „... mai ales nouă, națiune tânără, nu ne este permis a ne pierde în utopii umanitariste și a neglija astfel dezvoltarea militară a țării” și, în sfârșit, „vom da concursul nostru oricărei mișcări înțelepte menite a veni în ajutorul celor ce luptă sub stăpâniri, dușmane naționalității noastre”.

Avem de aface, încă dela primul număr, deci, cu un organ de luptă pentru întregirea neamului românesc și pentru menținerea caracterului etnic prin cultură, credință și armată. Aici întâlnim, activă, colaborarea lui: Aurel Popovici, a d-lui Ovid Densușianu, a lui Vlahuță, a d-lui C. Rădulescu-Motru, a lui Ștefan Petică, a d-lui N. Iorga, a lui G. Bogdan-Duică, a d-lui N. I. Bazilescu, a d-lui A. C. Cuza, a lui N. Vashide, a lui Th. Avram Aguletti, Dimitrie Nanu, Virgil Popescu, etc. Toate aceste nume se vor ocupa zi de zi cu probleme la ordinea zilei și le vor privi din punctul strict de vedere al unei idei naționaliste românești care va căpăta, astfel, pe lângă amploarea ei ideologică, și toată elasticitatea necesară luptei prin cotidian. Una din problemele la ordinea zilei pe atunci era și aceea a românilor din Ardeal în contra cărora Ungurii duceau o luptă disperată. Era evident că lucrul acesta nu putea scăpa unui ziar naționalist. Ștefan Petică, sub semnătura Sergiu, scrie, nu mult după apariția ziarului, în legătură cu o seamă de discuții din parlamentul din Buda-Pesta, asupra problemei naționalităților: „August Pulsky zice: dacă Ungaria va fi în stare să facă pe Români trăitori în țară să vadă că se pot desvolta mai bine economicește aici și că au mai mult loc pentru activitatea lor și dacă se va încuraja religiunea și limba lor, atunci n'ar mai trebui să ne temem de urmările chestiunii de naționalități.

„Dacă !...

„Dar tocmai aici e rana, că Ungaria nu poate să facă pe Români să vadă aceasta, și apoi nici nu vrea... etc.” Și mai departe: „Cum o să arate Ungurii că Români ar avea mai mult teren de dezvoltare sub ei decât sub Români din Regat? Și cum o să-i oprească de a gravita spre țara românească? Desigur aplicându-le la fiecare manifestare a lor, care într-o țară civilizată se găsește foarte legitimă, paragraful 142 din codul penal”. Și conchide: „Na-

ționalitățile, și în special cea românească, va fi de-a-pururea sabia lui Damocles pe grumazul statului Unguresc. Deputatul Werner a exclamat: decât Ungurii să piardă Ardealul, mai bine fiecare urmă a pașilor lor să fie îmbibată de sânge! De geaba! De ce-i frică omului nu scapă!".

Problema de competență internă însă care începea să se constituie încă de atunci în toți termenii ei valabili și azi, era chestia invaziei judaice. România Jună se ocupă de ea atât prin colaboratorii săi direcți, dela o zi la alta, cât și prin reproduceri de texte ale gânditorilor noștri politici care s'au ocupat de ea și printre care Vasile Conta rămâne încă unul din fruntașii a căror operă urmează să fie salvată de boicotul editurii și librăriei judaice dela noi. Astfel, în Februarie 1900, se începe publicarea unei părți din opera privitoare la judaismul năvălitor, a lui Conta, cu următoarele rânduri introductive, sub titlul general de „Ideile lui V. Conta în chestia evreiască”: „Vom publica sub acest titlu toate ideile marelui nostru filozof Conta, în chestiunea evreiască. Ele vor lămurii pe toți adevărații români asupra incalculabilelor primejdii de care este amenințată țara românească”.

Și începe astfel:

1.

„Ce sunt jidanii d-lor? Se deosebesc ei, după cum pretind, de ceilalți conlocuitori ai lor numai prin aceea că au credințe religioase deosebite? Nu!

„Jidanii constituiesc o națiune distinctă de toate celelalte națiuni, și dușmană acestora. Mai mult decât atât: putem zice că jidanii sunt națiunea cea mai bine constituită și cea mai distinctă din toate națiunile care sunt pe lume. Mai întâiu nu le lipsește nimica pentru a constitui o națiune. Lucrul principal că descind dintr-o singură rasă care s'a păstrat totdeauna pură. Apoi, în complexul lor de legi, în Talmud, au legi politice, civile, administrative, legi de ordine publică până și de igienă publică și privată; astfel că nu le lipsește nici o lege dintre acelea care au de scop constituirea unei națiuni. Mai mult decât atât, au chiar o patrie. Este

adevărat că nu au o patrie reală, ci o patrie imaginară, Palestina; însă o patrie pentru care au atât iubire, atât patriotism, încât nu le mai rămâne iubire și patriotism pentru o altă patrie.

„Am zis Palestina, să nu credeți că această Palestină e numai decât cea din Asia; după credința lor, Palestina este țara aceea unde Mesia care are să vie va stabili o împărăție jidovească. Acea Palestină, împărăție jidovească, va putea fi stabilită și la noi. Astfel, prin Palestină ei înțeleg o țară ideală al cărei loc nu este fixat încă în lume și pentru care jidovii au atât iubire încât nu mai pot iubi și altă patrie”.

2.

„Ei bine, când o experiență de mai multe veacuri făcută în propria noastră țară ne dovedește acest fenomen social, că necreștinii nu se amestecă cu noi, când zic, există o astfel de experiență pentru noi, nu e permis legiuitorului român să nu țină seamă de dânsa.

„Presupuneți d-lor că am ajunge ca jidanii cetățeni să facă și să execute legile în țara noastră, ei care sunt ținuți de conștiința lor, de organizația și solidaritatea lor socială să respecte și să pue în aplicare numai și numai legile civile și politice prevăzute în Talmud și în Biblie. Înțelegeți foarte bine că ei, care pe lângă altele sunt și fanatici, au o datorie de conștiință de a face ca legile țării întregi să fie făcute după acel tipic și nu vor lipsi de a o face atunci când ei vor predominii în țara aceasta. Ei bine, atunci nu ei se vor asimila cu noi și vor respecta legile noastre, ci va trebui ca noi să ne asimilăm lor și noi să respectăm legile lor”, etc., etc.

Ca o urmare logică a invaziei care se făcea potrivit normelor economice pe calea micii industriei, a meseriilor și aceea a micului comerț bancar, care este camăta, meseriașul român este nimicit atunci, deoparte de concurența claselor jidovești în industrie, iar de alta de camăta a cărei victimă tot el trebuia să cadă întâi, ca mai slab. Autoritățile încep să priceapă ceva confuz din această situație și ziaristii naționaliști de pe atunci mai cu seamă surprind fenomenul în plin. Ștefan Petică, scria, astfel, prin Februarie 1900,

în legătură cu unele dispoziții ale Ministerului de Domenii și sub titlul de „Meseriașii Români” rânduri ca următoarele:

„Aprobăm în totul însărcinarea dată de d. ministru al domeniilor Camerelor de Comerț pe care le invită să facă o statistică în care să se prevadă categoria și naționalitatea meseriașilor din toată țara. Și o aprobăm pentru că e o măsură care credem că în curând va da rezultate foarte bune. Se va vedea acum cât de mult sunt justificate temerile noastre față de întinderea din ce în ce mai mare pe care o ia străinismul în rândurile meseriașilor. Ideologii, oamenii care nu au nici o cunoștință sigură de starea reală a țării, se vor putea convinge de amarnica lor înșelare, dacă mai pot avea convingeri. Și cum o statistică e totdeauna un sigur mijloc de control, credem că față de elocința cifrelor glasul îndărătnicilor va amuți.

„Dar d. ministru al domeniilor nu s'a mulțumit cu o simplă însemnare pentru constatarea faptelor. Odată răul cunoscut și studiat se cerea categoric avizarea mijloacelor de îndreptare. Pentru aceasta Camerele de Comerț au fost invitate să convoace pe meseriași și să-i consulte asupra nevoilor lor și asupra măsurilor ce trebuiesc luate pentru a îndrepta relele.

„Credem că, în principiu, soluția se desemnează dela început. Năvălirea străinilor a fost cauza că întreg comerțul și întreaga industrie au ajuns într-o stare atât de tristă; salvarea nu poate fi deci decât în suprimarea radicală a acestui rău. Să se deschidă românilor puțința de a se ocupa cu industria, să se creieze școli speciale și să se pună odată frâu speculei fără margini a ovreilor.

„Astfel pusă chestia, ea atinge pe lângă o problemă economică și una culturală.

„De aceea regretăm că d. ministru al domeniilor n'a luat mai din vreme această hotărâre ca să avem până acum statistica gata spre a ne servi ca piesă justificativă în discutarea noului proiect de lege asupra taxelor învățământului secundar”.

În același timp însă mai era, în afară, problema politice noastre externe. Pe atunci România, după experiența Basarabiei pierdută în 1877, începea să își continue deplin politica ei alături de puterile

anti-slave din centrul Europei și, indiferent de cum avea, totuși, să se desvolte ulterior împrejurările, se constată, din fapte istorice, primejdia slavă și, conform unei tradiții naționale începută încă de pe vremea lui Eliade Rădulescu și continuată încă activ pe atunci de Hașdeu, ca și de noi toți acum, se înscriau în pagini active toate învățămintele ei. Petică scria, astfel, sub titlul „Politica Rușească în România”, rândurile următoare:

1.

„De veacuri, Rusia a făcut tot posibilul ca să cucerească țările Române, sau intrând în înțelegere cu celelalte state, sau profitând de încurcăturile sau slăbiciunile Turciei.

„Sunt capitole instructive acelea ale istoriei rusești unde se vorbește de diferite proiecte de împărțire ale Imperiului Otoman, sub diferiți țari. Primul proiect însemnat este acela făcut de Caterina II în înțelegere cu Iosif II, Împăratul Austriei. Se pusese la cale fundarea unui Imperiu Daco-Bizantin, cu capitala Constantinopole. Caterina scria lui Iosif II, că nu vrea ca acest imperiu să fie sub dominația rusească dar cere ca tronul să fie ocupat de Ducele Constantin, fiul țarului Pavel. Cu cât dor se uitaseră Muscalii la ținta lor se vede din faptul că acest principe rus a fost botezat după numele celui mai mare împărat al Bizanțului.

„Iosif II trebuia să capete ca compensație Serbia, Macedonia și Albania, iar Imperiul Daco-Bizantin era să se compue din România, Bulgaria și Turcia. (În coresp. Caterinei Anuarul Societ. Istorice din Odesa).

„La marginea orașului Cherson pe care Caterina l'a edificat, era o coloană cu inscripțiunea: De aci drumul duce la Constantinopole.

„Revoluția franceză și afacerile poloneze au zădărnicit aceste planuri.

„Nu trece mult și Rușii reiau construirea de state pe socoteala Turciei.

„O altă diviziune s'a proiectat la Eufrat între Napoleon I și Țarul Alexandru, care trebuia să ia țările române.

„Rușii însă au fost prea pretențioși cerând Bosforul. Napoleon s'a opus din rășputeri zicând că cine posedă Constantinopole posedă lumea întreagă.

„Țarul Alexandru a pornit războiu contra Turciei ca să cuprindă România. Atacat de Napoleon a făcut pace cu Turcii, neprimind decât Basarabia. Iată deci prima etapă în drumul spre Stambul, care drum duce peste corpul nostru.

„POLITICA LUI KISELEFF.

„Intr'o carte intitulată Politica Externă a lui Nicolae I, scrisă de faimosul diplomat Tatișcef, fost secretar la ambasada din Viena, sunt inserate scrisori de ale lui Kiseleff, unde se arată intențiunea lui de a creia un partid ruso-fil cu ajutorul căruia să facă din țara românească o parte inseparabilă din imperiul rusesc.

„Profitând de starea nenorocită a țăranilor el a căutat să-i favorizeze dându-le pământ și făcând ca învoelile cu proprietarii să fie cât mai în folosul lor. Aceasta nu dintr'un sentiment de umanitate, deși Kiseleff nu era om rău, ci din pur calcul politic pentru a creia o vrășmășie între boeri și țărani. Divide et impera pe care diplomația rusească a întrebuițat-o ca un sistem și cu un adevărat succes. Acelaș lucru l'a făcut cu Polonii, favorizând pe țărani împotriva șleahței poloneze și acelaș lucru îl face acum cu Finlandezii; năpăstuind clasa avută pentru a-și creia un aliat în clasa de jos.

„Această politică a avut un succes așa de mare, încât și acum e răspândită la țară credința că împăratul rusesc are să vie să dea pământ țăranilor. Rușii au creiat un teren pentru multă vreme favorabil intențiunilor lor și nu se știe dacă acum într'un caz de nenorocită eventualitate, Rușii nu ar fi primiți cu brațele deschise de către țăranii care nu mai știu încotro să se îndrepte pentru alinarea suferințelor lor.

„NOI INCERCARI DE CUCERIRI

„La 48, Rușii pretextând că vor să stingă focarul de revoluție din țările române, trimit pe generalul Lüders care ocupă Moldova. Austriacii, ca compensație, ocupă Oltenia.

„Cât au suferit țările române depe urma ocupațiilor rusești și

nemțești, cine ar putea spune? Războiul Crimeii a scăpat încăodată pe Români de nefasta protecțiune a Muscalilor, căci înainte de războiu puterea rusească ajunsese la apogeu. Țarul Nicolae jongla cu toate statele și stătulețele germane și nu i-ar fi fost greu să cucerească Moldova. La 53 Nicolae avusese o întrevedere cu Hamilton Saymour, ambasador englez la Petersburg unde tocmai era vorba de această cucerire. Până la 77 Rușii au trebuit să se reculeagă, cum zicea Gorciacof.

„S'au mai făcut încercări și propuneri de diviziune a imperiului Otoman. Prințul Orlof a fost trimis pe lângă Franz Josef.

„Constantinopolul avea să aibă garnizoană austriacă, iar Scutari garnizoană rusească. Cancelarul Beust s'a opus.

„La 77, Rușii strâmtorați cer ajutorul nostru. Țarul promite solemn, într'un act investit cu iscălitura sa și cu marele sigiliu al imperiului, integritatea teritoriului. Efectele promisiunii au fost retrocedarea Basarabiei.

„Când citești corespondența diplomatică a lui Kogălniceanu, te cuprinde indignarea de atâta perfidie, rea credință, lipsă de loialism și cruzime pe care Muscalii ne-au arătat-o ca răsplată că am oprit batalioanele lor mărețe să nu slujească de hrană peștilor din Dunăre.

„Nu există ocazie cât de ușoară ca Rușii să nu facă mizerii, să nu ațâțe pe țărani împotriva Domnitorului, să nu se poarte în țara noastră ca într'o provincie cucerită. Ei introduceau contrabandă cu vagoanele în țară, insultau pe militarii și pe funcționarii noștri, soldații muscali furau prăvăliile și casele particulare.

„Când ultimul cazac a plecat din țară a fost un suspin de ușurare ieșit din toate piepturile, ca după plecarea unui nor de lăcuste.

2.

„Văzând că nu a putut să se opună Unirii, nici Regatului și că consolidarea Statului nostru, i-a fost o barieră ambițiilor ei seculare, Rusia a căutat să schimbe frontul, îndreptându-și loviturile spre Bulgaria. Acum e lucru hotărât și se vede limpede din actele sus-trase de Agentul rusesc la Sofia, Jacobsohn, că în 85 Rusia a voit

să ne incurce într'un război cu Bulgaria, când cu afacerea dela Arab-Tabia. Atacurile și manifestările ostile pe care Bulgarii ni le făceau acum câțiva ani, se știe acum de cine au fost puse la cale. Din actele suscitativului agent diplomatic reiese că numeroși cazaci, îmbrăcați în uniformă bulgară, aveau să întărească pe cavaleriștii bulgari, iar numeroase tunuri rusești erau să vie din Odesa la Varna.

„Ori de câte ori vreun partid în Bulgaria vrea să se facă plăcut Rusiei, devine agresiv cu noi.

„Este foarte trist că nu s'a priceput încă în Bulgaria vitalele interese ce o leagă de noi, din toate punctele de vedere.

„La 88 am fi putut da o lovitură strașnică muscalilor, când Stambulov propusese uniunea personală între Bulgaria și țara noastră. Aceasta ar fi fost baza confederației balcanice.

„Diplomatul Tatiscef a spus că nimic nu ar strica așa de mult Rusiei ca o confederațiune, căci ea ar tăia Rusiei orice teren în Balcani, astupându-i drumul spre Stambul.

„INTRIGI RUSEȘTI

„Totdeauna Rusia căuta să se amestece în afacerile noastre interne, să ție parte unui partid și să-l atâțe în contra celuilalt.

„Astfel tot în actele lui Jacobsohn se vorbește despre un fruntaș om politic dela noi, decedat acum, cu care Rusia se arăta foarte mulțumită și se relevează și faptul că acel fruntaș are toate motivele ca să fie mulțumit de Ruși. În Dobrogea Rusia are numeroși agenți care caută să atâțe pe Bulgari în contra Românilor, și pe Români împotriva lor, căutând cu orice preț să creieze o chestie dobrogeană care ar aduce dificultăți României și ar face ca Dobrogenii să graviteze spre Bulgaria.

„E nevoie dar ca Românii să trăiască în înțelegere cu Bulgarii, căci orice atacuri împotriva lor, fac jocul Rusiei. Lipovenii, Bulgarii și Românii, să meargă mână în mână împotriva Rusiei”.

De altă parte la noi începe o mișcare socialistă înăscută atât din contactul cu ideile liberalismului apusean al unei tinerimi destul de „generoase” pentru a descinde din scaune de rangul întâi

în viața socială a țării în subsolurile unei muncitorimi care nu avea nimic în ea nici muncitoresc, în sensul apusean al cuvântului, și nici prea românesc pentru a se putea împământeni ca o realitate a noastră proletară cât și din mișcarea începută de un ovrei rus, doctorul Russel, descălecat la Iași prin 1881 și de un altul nu mai puțin ovrei și rus, C. Dobrogeanu-Gherea, avându-și organ de susținere mai cu seamă „Contemporanul” în atmosfera unui liberalism economic destul de general și a unui pașoptism ajuns la apogeu, pătrundea și în viața noastră de Stat și deschidea drumul socialismelor din afară de toate soiurile. „România Jună” scrie atunci, în legătură cu acest fenomen, o seamă de articole din care desprindem, de exemplu, următorul „De închiriat sau de vânzare” al d-lui Ovid Densusianu:

„Acestea sunt cuvintele care s'ar putea înscrie pe o tablă la granițele țării noastre. Și dacă s'ar adăoga încă: Doritorii se pot adresa ori și unde; se preferă însă ofertele străine, — inscripția ar fi completă.

„Un asemenea anunț ar spune tot ce se petrece la noi. Nimeni nu s'ar mai îndoi că țara aceasta este pământul făgăduinței pentru străini sau înstrăinați și un exil pentru cei care muncesc fără să se gândească la speculă și la exploatare.

„Nu este străin venit la noi care să nu-și fi găsit un loc, de cinste chiar, cu toate că în alte părți n'ar fi fost bun nici măcar de conductor de tramvai. Titlul de străin i-a fost de ajuns pentru ca să-i deschidem brațele și să-l înălțăm mai sus decât se aștepta el. Jurnaliști faliți, muzicanți de bălcu, zugravi de insanități și farsori de orice specie, toți și-au găsit un adăpost la noi și tuturo: li se deschid saloanele și li se fac onoruri de care singuri sunt uimiți. Numai ei știu poate pe câți i-au lingușit, de câte ori au trebuit să-și îndoaie spinarea și să kintă pentru ca să ajungă aci. Și când s'au văzut sus ei au fost cei dintâi care s'au pus să lovească în aceia care i-au ridicat și să batjocorească țara în care s'au refugiat.

„În modul acesta deprinderile rele ale străinilor, mijloacele necinstite la care au recurs ei pentru ca să-și facă drum printre noi,

au viciat atmosfera societății noastre și au corupt mai mult caracterele. Chiar dintre Români multe suflete slabe care vedeau cum s'au înălțat atâția străini în jurul lor, și-au luat și ei curajul de a urma aceeași tactică, de îndată ce nu puteau ajunge pe alte căi să-și satisfacă vanitatea și ambițiunile lor meschine. Dar parveniții, de orice origină ar fi, nu se deosebesc întru nimic prin apucăturile lor și toți își cunosc slăbiciunile și caută să se apere în contra dușmanului. De aceea ei se retrag într'o mică citadelă unde se sprijinesc reciproc și caută să arunce cu pietre în aceia care ar putea să-i demascheze.

„Astfel vedem astăzi cum străinii și aceia care nu țin la țara aceasta decât pentru că o pot stoarce, formează o armată întreagă cu care trebuie să lupți dacă nu vrei să te umilești și să te prefaci într'un paragraf, plecându-ți capul dinaintea puternicilor zilei sau a celui dintâi venit. Dacă ești independent și dacă muncești pentru că vrei să faci ceva, nimeni nu se îngrijește de tine și adeseori ți se refuză chiar aceea ce ar trebui să ți se dea de drept. Străinilor și pseudo-românilor li se acordă prea mult pentru că să se poată încuraja o muncă cinstită și întreprinderi mai nobile.

„Tinerilor care se întorc din străinătate cu gândul să facă ceva pentru această țară nenorocită le-aș da sfatul să-și schimbe numele la frontieră și să nu-și ia pașaport pentru iluzii. Dar mai ales să nu uite că totul este la noi „de închiriat sau de vânzare“.

Totdeodată, sub influența, de sigur, a acelorași idei, se reia campania de mârâială antidinastică de pe vremea începuturilor domniei Regelui Carol I, dar cu o armătură, de data aceasta, nouă, și care nu mai era aceea naționalistă a unui Hașdeu, bunăoară, ci aceea, mai degrabă a unui Rosetti, republican din convingere. „România Jună“ făcându-se ecoul ideii naționale, care ajunsese să se confunde cu aceea a solidarității cu monarhia, face următoarea profesie de credință într'un articol intitulat: „Veleități antidinastice“:

„La noi monarhia este o instituție absolut necesară, o condiție de viață a statului. Însă pentru ca să avem o monarhie cu prestigiu și cu autoritate, avem nevoie de o dinastie puternică și iubită“... și mai departe:

„Noi, cei grupați în jurul „României June“ nu vom dezarma decât când vom vedea dispărând din presa română orice veleități anti-dinastice“.

În legătură, apoi, cu atmosfera grea politică de atunci, izvorâtă din luptele de partid, și care întuneca, parcă, aspirațiile noastre naționale, d. profesor N. Bazilescu, avea să scrie, într'un articol intitulat „Idealul Național“ rânduri ca următoarele:

„Aspirațiunea neamului nostru nu este o iluzie deșartă; ea este un ideal realizabil și sentimentul mării naționale n'a ieșit din sufletul românesc, nici n'a fost aruncat și lăsat îndărăt ca un sediment de tinerețe care n'ar mai merita să mai sbuciume sufletul omului matur. Nu. Nu este sentimentul național din acelea pe care trebuie să le lăsăm îndărăt ca o deziluzie a tinereței. El trebuie să rămână călăuza veșnică a pașilor noștri și răstăcirea de acum să n'o socotim cauzată de razele stelei către care mergem, ci vederile ochilor noștri să credem că bolnavi au fost“.

pentruca, după aceea, sub semnătura d-lui A. Popescu-Drajna, în Februarie 1900, să se revină astfel:

„....dar ceea ce știu și pot afirma e că cu începutul secolului XX vedem la noi în România inaugurându-se un curent fericit pentru țara noastră, un curent care ne face să sperăm în viitor și care ne poate asigura realizarea scumpului nostru vis de aur: unitatea națională și politică.

„La luptă dar Români, la luptă cei ce aveți dor de țară și iubire de moșie și de lege strămoșească“, etc., etc.

D-l A. C. Cuza, aici începe, oarecum, marea d-sale activitate de luptător naționalist, cu arătarea primejdiei care ne amenință dacă nu vom găsi mijlocul de a transforma condițiile de existență morale și materiale ale țărânilor românești și tot aici continuă analiza acelor preocupări care, începute în ziarul abia dispărut „Era Nouă“ al junimismului conservator și spuse țării depe tribuna parlamentară, aveau să apară sub titlul de „Țărâni și clasele dirigente“. Sunt jaloanele de căpetenie ale activității d-sale de mai târziu, care aveau să dea naștere gândirii de masiv românism din lucrările asupra „Poporației“ și „Naționalității în Artă“.

IX.

Abia dispărea „România Jună” și apărea în loc, de data aceasta cu o extindere mult mai mare, dar și cu un alt caracter, în fond, pusă la început sub auspiciile unui comitet compus probabil din V. A. Ureche, A. D. Xenopol, Vasile Păun, Zamfir Arbore și A. C. Cuza, judecând după colaborarea lor activă și apoi în anul al treilea, pusă sub direcția lui B. P. Hasdeu, patriarh acum al gândului românesc naționalist, „Apărarea Națională”. Am vorbit de caracterul nou în evoluția naționalismului românesc, al acestei publicații; într’adevăr, toate publicațiile naționaliste de până acum aveau un caracter conservator care, pornind dela tradiția românească și țărănească a structurii noastre naționale tindeau sau mai bine zis puteau închide în ele germenul de mai târziu al unui principiu totalitar de stat. Așa, bunăoară, un Eliade Rădulescu, așa un Eminescu, așa un Aurel Popovici. Pe lângă aceștia însă își făcea loc, menit a se desface cu timpul până la grele divergențe, un curent care, abia deosebindu-se la începutul lui, prin Bălcescu, de naționalismul clasic, accentuându-se mai târziu în C. A. Rosetti, avea să ducă la o și mai categorică deosebire, de data aceasta, rămânând totuși pe bune și temeinice încă linii naționaliste, curentul „Apărării Naționale”. Un Aurel Popovici, de exemplu, urmând mai departe activitatea sa dela „România Jună”, avea să scrie în prefața unor articole apărute după aceea sub titlul „Naționalism

sau Democrație” că „public acest volum și pentru motivul că am crezut și cred de a mea datorie de Român transcarpantin să contribui și eu a se îndrepta greșala care, între alții, a comis-o și Simion Bărnuțiu îndoctrinând o generație de Români din Regat cu idei democratice periculoase”. Și mai departe, în acelaș loc, adaogă că „este de datoria fiecărui om convins de a face tot ce poate spre a trânti la pământ toată această construcție de „civilizație democratică”, pentru a conchide că „reacțiunea reprezintă condiția eternă a culturii naționale și înțelepciunea istorică a neamurilor față de poftele și fanteziile indivizilor răsleți”.

Or, programul „Apărării Naționale”, adoptând cele două mari principii izvorâte până acum din doctrina marilor conservatori de până aci: al unității neamului și al luptei contra judaismului, pune un incompatibil accent tonic față de fondul unui naționalism rațional pe ideea individualistă și juridică a pașoptiștilor; reproducem în sensul de mai sus însuși cuvântul înainte al acestui ziar, apărut în ziua de 15 Ianuarie 1900, anul I, No. 1, sub titlul de „Ce voim”: „Ce voim, Veacul care se duce, veacul al nouăsprezecelea, a fost un veac mare, poate cel mai mare. Dar nici neasemănatele descoperiri ale științei, nici uriașa desvoltare a bogăției și a bunului trai, nu fac mărirea și gloria sa, cât o face triumful celor două mari principii sociale: Individualismul și Naționalismul.

„Popoarele antice cu concepția lor de stat și monarhiile europene, care mai toate au împrumutat concepțiunea lumii vechi, striveau individul și înjoseau persoana omenească; veacul al nouăsprezecelea i-a recunoscut drepturi inviolabile și prin aceasta a ridicat omul și a dat vieții o înobilare și o demnitate fără seamăn.

„Tot în cursul acestui mare veac s’a recunoscut dreptul la viață colectivităților care constituiesc popoarele etnice, naționalitățile. Și ele au o individualitate a lor, o fire particulară, năzuințe, concepții și un mod propriu de a vedea și înțelege lucrurile. Adevărate personalități cu calități speciale și cu geniu special, ele creiază civilizații originale care cresc comoara culturală a umanității. Și dacă n’ar fi trăit anume popoare, forme fundamentale ale vieții noastre actuale, părți întregi din cultură n’ar fi existat.

„Recunoașterea drepturilor de existență a acestor individualități, constituie una din cele mai mari cuceriri ale omenirii, condiție neapărat pentru săvârșirea normală a evoluției și progresului.

„Și nouă ne-a surâs și ne-a luminat cu razele sale marele veac care de acum înainte aparține istoriei ale cărei pagini le va înfrumuseța și însenina. Și nouă ne-a dat și emanciparea individuală și emanciparea națională.

„Dela Tudor Vladimirescu și până la Plevna, ideea națională a mers din triumf în triumf, din cucerire în cucerire. O caldă iubire și o vrednică mândrie de neam și de trecutul său aprinsese generațiile trecute.

„Nu cu aceleași bune prevestiri se arată nouă veacul ce vine. Orizontul este întunecat și nu rumena auroră însoțește zorile sale, ci nori negri plini de primejdii mari amenință neamul românesc.

„Marea iubire de neam care încălzise generațiile trecute pare a se fi răcit în urmașii lor din generația de astăzi. Patriotismul lor s'a stins; interesele mari ale rasei îi lasă nepăsători, primejdiile vădite ale viitorului nu-i kișcă și nici un ideal mare național nu-i călăuzește.

„Care să fie cauza acestei stări sufletești și de spirit a generației actuale?

„Să fie reacțiunea fatală, osteneala inevitabilă care atinge pe o generație ce urmează unor generații care au dezvoltat multă energie morală și intelectuală? Să fie lipsa de educație patriotică din școlile noastre, din literatura noastră actuală, din cultura noastră politică și socială? Să fie unele teorii de *umanitarism cosmopolit* care i-a înveninat gândirea? Or să fie numărul însemnat de străini care sunt în clasele noastre dirigente și al căror patriotism, oricât ar fi de sincer și de onest, nu poate avea preocupările și îngrijirile românului de baștină care este stăpânit de instinctul rasei?

„Oricare ar fi cauzele indiferentismului național al generației actuale, avem deplină încredere că el este trecător și că în cuibul cald al conștiinței naționale încolțește sămburele unui nou curent de mare patriotism.

„Indărătnicia rară cu care acest popor a rezistat atâtor invazii, atâtor infiltrări de rase străine, atâtor dușmani cuceritori care ne treceau hotarele și atâtor străini care se strecurau în țară, sărăceau poporul, stricau obiceiurile și înveninau moralul și intelectualul națiunii, sunt o dovadă de energie, pasivă poate, dar nesfârșit de rezistentă înăscută acestui popor blând și bun — calități de o umanitate superioară.

„Cu acest semn — al Crucii — vei învinge s'a zis celui dintâiu împărat creștin, și a învins. Adică încrederea ce avem în calitățile poporului românesc, ne îndeamnă să facem să apară în mijlocul scepticismului și indiferenței generale ziarul *Apărarea Națională*. Acest ziar are menirea să dea alarma asupra celei mai mari primejdii ce a amenințat vreodată poporul românesc. Inmulțirea înfricoșătoare și în curând covârșitoare a elementului ovreesc!

„Veacul nostru atât de umanitar a întins binefacerile sale și asupra evreilor. Ei au fost primiți în sânul popoarelor cu drepturi politice și civile egale și cu credința că ștergem orice barieră și orice prejudecată între ei și popoarele în mijlocul cărora trăiau, asimilarea se va face și că faptul religiilor deosebite nu mai împiedică în timpurile noastre unitatea patriotismului.

„Ei bine, s'a dovedit că ovreii nu se pot și nu vor a se asimila.

„Ovreii născuți de mai multe generații într'o țară oarecare, admiși acolo la egalitatea de drepturi civile și politice n'au devenit cetățeni exclusivi ai acelei țări, ci au simpatizat, au complotat și au ajutat totdeauna pe ovreii din alte țări; așa ovreii de mult naționalizat francez se simte frate cu ovreii de mult naționalizat german. Ei nu se consideră exclusiv fiii poporului în care trăiesc și unde își exercită drepturile cetățenești; ei au o naționalitate dublă: aceea a țării în care trăiesc și își fac treburile și cea ovreiască, adevărata lor naționalitate, singura pentru care simt și câteodată fac sacrificii. Ovreii nu se solidarizează niciodată cu națiunea din care face parte, dar se solidarizează totdeauna cu cauzele ovreilor din alte țări. Faptul acesta este hotărâtor căci este propriu numai ovreii. Așa, un protestant francez, nu se crede mai legat, din cauza religiunii, de un protestant german, ci împărtășește întreg patrio-

tismul cu francezul catolic. Apoi ei sunt totdeauna vrăjmașii civilizației creștine, vrăjmașii culturii popoarelor ariene în mijlocul cărora trăesc și toate manifestările lor intelectuale și culturale, au fost lucrări vrăjmașe pline de răutate și cu tendință de dizolvare a instituțiilor, credințelor și formelor sociale istorice ale acestor popoare.

„Inasimilabilitatea lor are două cauze principale:

„Religiunea lor, vechimea rasei lor, neamestecată din timpii cei mai vechi cu vreo altă rasă.

„Religiunea lor, ca orice religiune antică — și mai mult ca oricare alta — nu este numai o concepție metafizică și o adunare a regulilor exclusiv de morală, ci o codificare care reglementează aproape toată activitatea omului și deci constituie obiceiuri, prejudecăți, practice, apucături speciale, care le face o individualitate proprie, o națiune cu caracter special.

„Rasă prea veche, și niciodată întinerită prin amestecul cu vreo altă rasă, fizicul, moralul și intelectul lor s'a osificat. În ei s'a cristalizat toată răutatea, cruzimea și inferioritatea morală pe care istoria o arată la rasele semite. Ereditatea caracterelor de rasă, atavismul, sunt din această cauză la ei atât de puternice, încât nu mai sunt susceptibili de nici o transformare.

„Iată de ce după o experiență de mai mult de o jumătate de veac de când evreii au dobândit drepturi, s'a născut în timpii din urmă o așa de puternică reacțiune contra lor.

„Noi Românii avem motive mult mai temeinice de a ne apăra de evrei, decât au popoarele din occident. Aceste popoare cu civilizație veche, cu forme cristalizate de mult, pot fi perturbate în viața lor economică, morală și intelectuală, dar nu pot fi primejduite în existența lor. Noi Românii suntem amenințați în chiar existența noastră ca stat și ca popor și iată de ce: Evreii au pus la noi stăpânire pe mai toate ramurile de activitate economică și practicile lor au sărăcit și sleit populația noastră rurală din Moldova și au împiedicat acolo formarea unei burghezii românești.

„Ei sunt prea mulți în proporție cu elementul românesc, mai mulți ca în orice altă țară și numărul lor crește mereu. Statisticile ce avem în această privință sunt mai mult decât îngrijorătoare.

Prin nașteri evreii se înmulțesc pe când Românii scad și ca și cum aceasta n'ar fi de ajuns, după statistici oficiale, evreii vagabonzi în țările străine vin în număr de 15 la 20 mii pe fiecare an în țară și se așează aci.

„În curând, dacă nu vom lua seama, evreii ne vor întrece în număr și atunci se va sfârși Statul și poporul român.

„Legitimitatea apărării contra evreilor în condițiile acestea este mai presus de orice controversă. Chiar partizanii cei mai exagerați ai asimilării nu vor putea susține enormitatea că un popor tânăr și încă în formație poate asimila un număr așa de mare de elemente străine, oricât de asimilabile ar fi, necum pe atâția evrei.

„În lupta ce întreprindem vom îndepărta dela noi orice preocupare de altă ordine și coloanele ziarului nostru nu se vor face nici odată ecoul pasiunilor politice. Cauza ce apărăm este prea mare pentru ca să lase loc și la alte preocupări, este prea mare pentru ca să nu rămânem în marginile cele mai stricte ale legalității.

„Scopul apariției ziarului nostru este de a deștepta conștiința noastră națională și religioasă și de a dovedi tuturor bunilor români primejdia ce ne amenință și datoria sfântă ce avem de a asigura viața, stăpânirea și unitatea etnică a poporului român în hotarele pe care cu atâtea jertfe și cu atâta eroism le-au așezat strămoșii noștri.

„Popoarele au nu numai dreptul, dar mai cu seamă datoria de a trăi și de a se desvolta potrivit firei și geniului lor, pentru a-și crea o viață proprie, instituțiuni și forme noi de civilizație și să lase astfel urme neșterse de trecerea lor prin lume, trăind prin ele etern în memoria umanității.

Astăzi apare limpede că un atare program prezintă, în chiar compoziția lui structurală, lacune de disociere de idei. Așa, de exemplu, se vorbește de „umanitarismul cosmopolit“ ca de o primejdie și, totuși se ia drept unul din idealurile programului lupta pentru idealul umanitarist și pașoptist, introdus la noi odată cu spiritul juridic al vremii și care era „marginile cele mai stricte ale legalității“; se accentuează valoarea tradițiilor la popoarele vechi, invocându-se puterea lor de rezistență pe temeiul „civilizației lor

vechi cu forme cristalizate de mult" și în acelaș timp se vorbește de „cele două mari principii sociale: individualismul și naționalismul“.

În această privință, întreg liberalismul, în ceea ce avea el și bun, dar în ceea ce el avea și illogic cel puțin, ca ideologie naționalistă, primește pe una din laturile lui de luptă, un frumos răspuns din partea lui Anghel Dumitrescu, cu prilejul apariției volumului tocmai al principalului redactor al „Apărării Naționale“, V. A. Ureche, și intitulat „Legende române și reminiscențe“, care apare în acelaș timp cu ziarul acesta. Cităm: „Iată sub ce colori se arată veteranului nostru istoric boerimea țării: nrecunoscătoare, lașe, trădătoare, batjocoritoare de cinstea țărancilor, adevărate canalii. Numai un Sturza — numele este ales cu intenție — iubește țărănimea și boerimea de a doua mână. Pe ceilalți boeri mari i-ar tăia. Să ne fie permis a nu împărtăși părerile d-lui Ureche în această privință. Particularitatea caracteristică, și nu cea mai puțin importantă a aristocrației noastre, este raportul în care ea se află cu marea masă a națiunii. Din toate aristocrațiile ea a fost cea mai puțin crudă și cea mai puțin exclusivistă“, etc. Și în concluzie: „Astfel, ura și disprețul dela clasa înaltă s'a coborât contra stratelor de jos, și comediile lui Caragiale sunt urmarea firească a propagandei începute de liberali contra boerimei. Ca ultimă decădere, am ajuns a face noi înșine haz de cea mai grozavă ocară ce se poate arunca în fața unei națiuni: Țara lui Hübsch“. Și, în sfârșit, aceste linii pline de miez, ale aceluiaș, din acelaș articol: „A fi patriot, pentru democrații noștri, însemnează a fi contra trecutului nostru. Patriotismul lor constă în a detesta aristocrația și toate așezămintele trecutului nostru. Acest patriotism este în fond ura a tot ce este românesc. El ne insuflă numai neîncredere și nedisciplină. În loc de a ne uni contra străinilor, el ne împinge spre războiul civil“. Anghel Dumitrescu reia cu acest prilej o idee scumpă lui Eminescu, aceea a priorității neamului asupra Statului, pentru a adăoga: „Adevăratul patriotism nu este iubirea de pământ, ci iubirea de neam, iubirea de trecut, respectul pentru generațiile ce ne-au pre-

cedat. Democrații noștri sfarmă tradiția românească și-și închipuiesc că va mai rămâne un patriotism românesc“.

Aceste rânduri sunt cu atât mai drepte, cu cât la această dată, nu se mai putea vorbi la noi de „o pătură suprapusă“ care de va fi fost cât va fi fost pe vremea lui Eminescu și mai ales pe vremea când se forma cugetarea lui, se asimilase, dar care urma să fie calul de bătaie al demagogiei liberale, din interes de partid sau din uri încă prea proaspete pentru a nu întuneca o dreaptă înțelegere a realităților. Fără să se împiedice însă de considerente prea delicate de doctrină, în această privință, „Apărarea Națională“ avea să priceapă just și în toată întinderea ei primejdia judaică, asupra căreia avea să apese cu greutatea unui cuvânt spus cu temei în această privință, pe temeiul observațiilor de toată ziua, așa cum se cuvine unui cotidian. Se va vorbi astfel de „Ultimul recensământ al populației țării care ne arată după informațiile noastre că Iașul, vechiul oraș istoric, capitala falnică a Moldovei, număra 75.277 de suflete, din care ovrei sunt 48.530, iar români sunt 26.747“ pentru a se conchide că: „Iașul nu mai este un oraș românesc. Iașul a fost cucerit de ovrei și dacă n'ar fi reședința a unui număr de autorități și Instituții mari, n'ar mai rămâne nici o aparență măcar că Iașul este un oraș românesc, etc...“

Aceasta durează până la 1 Ianuarie 1902, când Hasdeu ia direcția ziarului și publică următorul „Un cuvânt înainte“:

„Mai mulți amici mă roagă a primi direcția „Apărării Naționale“. O primesc.

„Pro fide et patria, „pentru credință și pentru țară“, este vechea deviză a familiei mele. Aceeaș idee: Românism și Ortodoxism este din capul locului deviza acestui ziar. Se vede dară că eram predestinați unul altuia... Fie!

„Astăzi mai cu seamă, când ne rânjește dela crivăț o scârboasă propagandă muscălească pseudo-ortodoxă, în care din ușurință sau din neștiință se pot aluneca vreo câțiva Români descreerați rublemani, astăzi mai mult ca oricând eu sunt dator a mă avânta fără sfială în prima linie a luptătorilor, fericit dacă mă sacrific.

„Mai adaog că direcțiunea mea va povățui numai și numai în

sfera principiilor: sus de tot, fără a mă coborî vreodată. Să fie bine înțeles că nici eu nu plătesc nimic ziarului, ceeace-mi pare rău, căci nu pot, dar nici ziarul nu-mi plătește nimic mie, ceeace-mi pare bine, căci nu vreau, astfel că nu există între noi nici o legătură materială directă sau indirectă”.

Bătrânul cărturar simțea probabil ceva îndoelnic între „individualismul” dela început al ziarului și între țelurile lui naționaliste, și, revenind în parte, dela această tribună și asupra a ceva măcar din propriul său trecut, pune, în locul liberalismului, deviza „creștinței noastre ortodoxe” asupra căreia de altfel niciodată nu șovăise. Ceea ce avea să amendeze acum din trecutul său era atitudinea sa față de dinastie și de coroană. Venirea lui Hasdeu în fruntea ziarului trebuie să fi stârnit emoție de vreme ce găsim, într'un număr de după aceea, următoarea pagină:

„Din mulțimea scrisorilor și telegramelor primite de către ilustrul nostru director d. Bogdan Petriceicu Hasdeu, dăm loc azi unei scrisori dintr'o extremitate a țării din Dorohoi, spre a dovedi că în țara noastră mai sunt suflete nobile și mari, inimi recunoscătoare către cei care luptă pentru apărarea neamului.

„Iată textul acestei scrisori:

„Ilustre cetățean și mare patriot,

„Insărcinarea Voastră cu direcția ziarului „Apărarea Națională” adânc ne-a mișcat pe noi, adânc a trebuit să miște toată suflarea care în țara lui Ștefan și Mihai n'a încetat a simți și a cugeta românește. Naționalismul la noi, românii, ca și la alte popoare civilizate, luând un avânt atât de puternic, atât de impunător, a găsit în inima, mintea și pana Voastră, cel mai mândru, mai valoros și mai glorios reprezentant. Continuați dar a lupta Pro fide et Patria, căci această deviză a familiei Voastre, pentru realizarea căreia ați luptat toată viața, este monumentul cel mai măreț, un monument fără asemănare, mai tare decât arama și bronzul, mai prețios decât toate pietrele prețioase, un monument întipărit și indicat cu propria voastră mână, la care generațiile viitoare, ca și contem-

poranii, vor privi cu admirație ca la una dintre cele mai mari mândrii și glorii naționale.

„Far de lumină și de înțelepciune, Dumnezeu să vă protejeze și să vă păstreze ani mulți între cei vii, pentru binele și întărirea neamului românesc”.

Câteva zile numai după venirea în fruntea ziarului, apare și o adesiune formală și categorică a lui Hasdeu la principiul dinastic și la domnia Regelui Carol I, cu prilejul unui discurs rostit în ședința solemnă a Academiei române, cu ocazia unei sărbătoriri a lui Eliade Rădulescu, în ziua de 13 Ianuarie 1902 și reprodus în ziar în ziua de 20 Ianuarie 1902, care se termină cu următoarele rânduri: „Trăiască România. Piară dușmanii! Și când zic România înțeleg în prima linie capul României, căci Regele nostru e tare prin iubirea Românilor, iar Românii sunt tari prin înțelepciunea Regelui”.

Tot aici avea să apară mai târziu propunerea lui Hasdeu de a întemeia un partid, în țară de „Carliști” pentru a se încheia astfel un triumphiu de cugetare naționalistă care trebuia să aibă la cele trei unghiuri ale sale ideea de ortodoxie, de luptă împotriva judaismului și de front românesc în jurul regelui.

Cu aceasta ziarul își încheie cariera în 1902.

X.

În ziua de 10 Mai 1906 apare la București, sub direcția unui, încă tânăr pe atunci, cărturar, deși în urma lui avea o impozantă activitate românească și culturală, la revistele și ziarele de până atunci, la Universitate, prin toate ținuturile românești sub formă de conferințe, de călătorii de studii și de lucrări apoi, d. N. Iorga, o publicație cu totul nouă prin tendințe, prin mijloace și prin caracterul ei totalitar românesc, „Neamul Românesc”. Atmosfera era încărcată încă de ecourile unei recente manifestații studențești făcută împotriva unei reprezentări pe scena Teatrului Național din București dată de câțiva tineri și tinere exhibiționiste din așa zisa societate înaltă a noastră, în limba franceză, cu fast deosebit, și în care intervenise armata, iar studenții fuseseră răniți unii, în număr destul de important. Era, de altă parte, apropiată data deschiderii expoziției din București și în inimile noastre vibrau mai adânc sentimentele, de o parte ale mândriei acelei expoziții menite să evidențieze progresele făcute de Statul român, iar de altă parte gândul că vom avea prilejul să primim vizite în corpore din partea Românilor din Ardeal ca să vadă expoziția și să ne vadă țara, bătea pe deasupra noastră ca o prevestire de perspective noi și determina o supra sensibilitate obștească.

Intervenția, în momentele acelea a d-lui N. Iorga, cu „Neamul

Românesc” după activitatea d-sale naționalistă de până atunci, era, astfel, aproape un act revoluționar. Titlul însuși, de altfel, al acestui ziar, punând în practică un gând eminescian, avea în el ceva izbitor într-o vreme mai ales când publicațiunile noastre se numeau, se numiseră: „Voința Națională”, „România Jună”, „Patria”, „Apărarea Națională”, „Viitorul”, fără a mai vorbi de titlurile destul de fade ale revistelor vremii. Acest Neamul Românesc trebuia, astfel, dintr'odată să se deosebească de toate celelalte publicații printr'o concepție nouă a raporturilor ziarului cu lumea căreia se adresează, să simbolizeze încă dela început, ca pe un fapt elementar, desconsiderarea granițelor politice care ne despart în fragmente când austriace, când ungurești, când muscălești, pentru a privi, pe deasupra acestor frontiere, un tot organic, o realitate istorică unică cu ritmul ei propriu de dezvoltare și pentru a i se adresa în cel mai firesc chip din lume ca atare. Lucrul acesta constituia încă dela titlul primei fascicule modeste, de formatul unei cărți ceva mai mari, ale acestei publicații, menită, la un moment dat în Moldova, să se confunde cu însuși tragismul destinului nostru de o clipă, o revoluție. D. N. Iorga semnează primul articol al revistei care apoi va să fie programul ei din plin realizat: „Către Cetitori”:

„Ceeace vă dăm în aceste caete nu-i o revistă politică. Reviste politice au mai tot fost la noi, amestecând câte un articol despre politica zilnică, cu poezii și cu nuvele, menite să mai îndulcească lumea. Avem și acum o revistă politică „Săptămâna”, a d-lui G. Panu, care iese, precum se știe, de două ori pe săptămână și cuprinde numai lucruri pe care le spune d. Panu însuși: păreri despre oameni pe care-i cunoaște, și despre oameni pe care nu-l cunoaște, despre unele lucruri pe care le știe și despre atâtea lucruri pe care nu le știe, amintiri despre ce a fost chiar așa, sau, după părerea altora, a fost altfel. O revistă ca aceasta are fără îndoială foarte mult interes pentru lumea care dorește să știe ce crede d-l Panu despre toți oamenii și despre toate lucrurile, dar trăesc milioane din poporul românesc care n'au nici un interes să știe ce crede d. Panu, ba nici nu-l știe cine este.

„Tot așa sunt atâția și atâția Români, sute de mii și milioane

de oameni, care habar n'au cine este cel ce scrie aceste rânduri și scoate această foaie așa încât, între multele lor nevoi nu-i chinuște de loc gândul să știe care sunt legăturile mele cu oamenii din jurul meu, care-mi sunt gusturile sau chefurile. La așa ceva nici nu râvnesc, căci nu mi-a trecut niciodată prin minte să mă îndes în sufletul cuiva, ori în ce chip.

Dacă m'am hotărât să scot aceste caete, n'am făcut-o în însușirea mea de om care port barbă, care locuiesc în cutare stradă, la cutare număr, care am cutare loc în viață și al cărui nume începe cu litera I. Ci mă cred în stare, cu câtă învățătură pot să am, cu câtă muncă pot să cheltuesc, și cu ce suflet am ajuns să-mi fac, mă simt în stare, va să zică, să vorbesc despre lucrurile cele mari ale neamului meu, despre nevoile lui adânci, despre suferințele lui vechi și sfinte, despre țintele lui înalte și grele de ajuns, despre tot ce mă privește, până în adâncul inimii mele, și pe mine care am scris aici, dar și pe d-ta care cetesti, și pe vecinul d-tale, și pe cine nu-ți este vecin, și pe prietenul d-tale și pe acela care, suferind totuși de aceleași nevoi și tintind totuși către același ideal, îți este dușman pentru cine știe ce pricină, care rămâne numai între d-voastră amândoi, și care n'are a face câtuși de puțin cu viața cea mare, cea largă, cea curată, și trainică, — ce zic trainică? *vesnică*, — din care pornesc toate viețile noastre și, depărându-se de care, viața oricăruia dintre noi se stinge și se ofilește, *viata neamului*, a tuturor celor de astăzi, a tuturor celor de ieri, de alaltăieri, și din adâncul vremurilor, a tuturor celor ce cu ajutorul lui Dumnezeu vor veni pe urma noastră pentru a trăi și a munci ca *Români*. Despre lucrurile acestea mă simt în stare a vorbi nu ca mine însumi, ci ca unul din multime, care s'a întâmplat să știe mai bine, pe când alții știu mai puțin și căruia din nevoia sufletului său într-o clipă îi vine glas pentru a vorbi cu graiul său, dar cu inima noastră, a tuturor. Mă înțeleg nu ca un om ce-și urmărește rosturile lui, fie cât de vrednice și de curate, ca un om ce caută să scoată la iveală ființa lui, chiar spre înaintarea și binele altora, ci ca „mâna de țărână” prin care ar scrie zi de zi, și ceas de

ceas despre tot ce ne mișcă mai mult și ne îndeamnă mai tare, cineva mai mare, cu mult mai mare decât mine.

„Nu înțeleg a vorbi eu singur aici, puind cu mândrie pe copertă: „scrisă de cutare” cum mă chiamă. Oricine, în marginile cunoștințelor și experienței sale, poate veni să spue ce știe bine, ce simte adevărat, dar fără gând de iubire de sine și de înălțare împotriva altora și iarăși, nu despre nimicurile ce strălucesc o clipă, ci despre lucrurile de preț și trăinicie care pot folosi deopotrivă tuturor. La această foaie se poate face o adunare, și o doresc să fie cât mai cercetată, căci nu m'am suit doar singur într'un amvon de unde să mă închin mie. Să fie o adunare, dar o bună adunare frățască de credincioși ai aceleiași legi de iubire a neamului și nu de bețivi care vin să facă sgomot în cârciumă sau de pungași care se strâng pentru pradă.

„O foaie ca aceasta „revistă” azi, din bunătatea unor prieteni care-și ascund fapta bună într'o țară unde alții își sbiară depe co-perișuri ticăloșiile, ziar mâine, din sprijinul înțelegător al vostru, celor mulți, o astfel de publicație ni se pare și nouă și folositoare. Nouă, fiindcă cine și-a bătut capul până acum, afară doar de idealistii dela „România Jună”, pieriți în nepăsare, cine și-a bătut capul să scoată o foaie care să nu slujească sau dorința de câștig, sau interesele unei cete de vânători ai puterii — *politicos* se zice partid — sau uneori pe Dumnezeu ce-și făcuse din ei în-suși. Cine a căutat să strângă în toate părțile dela unul și dela altul, toate știrile însemnate despre noi și ale noastre, din toate treptele și din toate Tinuturile! Lucru mare nu e dar nu l'a făcut nimeni.

„Și azi trebuie să-l facă cineva. Am ajuns la vârsta când trebuie să plecăm în toate dela cunoștința de noi înșine, dela cea mai deplină și serioasă cunoștință a tuturor puterilor și slăbiciunilor noastre. A venit vremea să lucrăm numai cu puterile noastre, oriunde le avem; a venit vremea să țintim numai către scopurile noastre, bine cercetate și alese și pe deplin luminate. A ieșit dela stăpân, nu mai puteam fi calfa nimănui; voim să trăim din lucrul nostru pentru a întemeia bine căminul nostru cel mic, vatra noastră

cea îngustă. Alții, gospodari vechi, cu casă de ani și de ani, n'au nevoie să se gândească la orice încep. Dar noi trebuie să ne întrebăm, să ne sfătuim, să ne înțelegem, clipă de clipă, pentru a ne afla rostul cel adevărat și a nu ne îndepărta dela dânsul.

„De aceea iese această tipăritură, menită tuturor, tuturor celor buni și de ispravă și chiar celor ce șovăesc încă și chiar celor care sunt în stare a se întoarce. Ea vine, fiindcă *trebuie* să vină. Vom vedea dacă mulți cugetă tot astfel. Dacă nu, vom cădea, dar nu ne vom socoti învinși. La cel dintâiu prilej ne vom ridica din nou, și vom încerca astfel până la sfârșitul zilelor noastre, — fie și între hohotele de râs și loviturile de pietre ale celor ce nu înțeleg că am venit pentru binele lor, — ceeace știm că este *datarea noastră*”.

Programul acesta, pe cât de vast în fond și pe atât de simplu în aparență, avea, totuși, să se îndeplinească cu prisosință prin strădaniile de adevărat martir al idealurilor tot mai ample, naționale pe care experiența treptată, cunoașterea directă de oameni și de locuri, de datini și de aspirații românești, de dureri și de bucurii obștești urma să le înfățișeze spiritului de universală cultură al autorului său. Încă dela început întâlnim astfel rubrici speciale, alimentate cu o pasiune de adevăr unică, asupra chestiunilor țărănești sau „Dela sate”, asupra chestiunilor evreești, sau „Evreii noștri”, asupra chestiunilor culturale cele mai variate, asupra partidelor noastre, „Dela Românii de peste Hotare”, în afară apoi de nenumărate articole speciale ca de exemplu „Către frații noștri din Basarabia”, „Adevărul asupra stării lucrurilor din Bucovina”, „Românii din Ardeal, din Bucovina și Expoziția”, „Adunarea dela Brașov a Asociației Ardelene”, „Făgărășenii în București”, „Chestia țărănească în Bucovina”, „Congresul Național bisericesc din Sibiu”, etc., etc., etc. Nici odată în presa românească nu fusese o mai deplină imagine a întregului neam românesc, împinsă atât de departe încât, în paginile acestei reviste, la început, și apoi din 1912, cotidian, Unirea Românilor de pretutindeni era încă de atunci un fapt împlinit. D. N. Iorga călătorea prin Ardeal, prin Bucovina, prin Basarabia, prin Banat, participa la faptele de cul-

tură de acolo, personal, se informa, pregătea pe cei slabi, întârea pe cei tari, se scufunda pe sine în toate adâncurile limpezi și nobile ale vieții românești nu numai unitare dar și unificate în fapt în inima și în mintea sa și ni le prezenta apoi ca pe un tot organic, drept un bun câștigat în așa fel încât, dacă războiul a fost, pentru dezrobire, faptul tragic inerent oricărui fapt național de arme, apoi unirea a părut celor mai mulți formați de activitatea premergătoare a d-lui Iorga, lucrul, cu toată înălțimea lui, cel mai natural din lume. Noi cunoșteam din acest „Neam Românesc” lucrurile, oamenii, grupările culturale sau politice, moravurile și caracterul lor comun sau diferențiat din toate nouile ținuturi, din paginile de adevărată enciclopedie națională, făcută, în cadrul presei, cu o tenacitate, cu o prospețime neconținută, de condeiul unui om care era deopotrivă un mare artist, un mare cărturar, un mare gânditor, dar și un mare însuflețitor.

Gândirea care se forma la „Neamul Românesc” se situează între tradiționalismul țărănesc al lui Kogălniceanu și între naționalismul lui Eminescu, fără ca prin aceasta să mai aibă, de fapt, ceva comun cu acești doi înaintași. Sunt puncte însă de contact între marile personalități, naturale, care nu ating, totuși, pe nici una din ele, ci țin de însăși natura lucrurilor. D. N. Iorga nu putea să nu vadă bunăoară, realitatea primejdiei spre care alunecam prin despărțirea până la ignorarea reciprocă a păturilor noastre culte de cele rurale și, în același timp, artificialitatea unui așezământ de Stat, în care pătura cea mai importantă a poporului este nesocotită în tot ceea ce ea reprezintă singura noastră realitate națională vie. Lucrul acesta a fost, firește, văzut și de un Eminescu sau de un Kogălniceanu. Nici cel dintâiu însă, nici cel din urmă nu au izbutit să îl ducă până la acele toate consecințe de aplicare la care, sub forma unei foarte vaste doctrine naționaliste, a fost dus de profesorul N. Iorga în paginile celor trei decenii de apariție a „Neamului Românesc”.

Urmarea aproape imediată a acestei activități a fost că și Românii de peste hotare au început să facă la fel și să se ocupe de rosturile și de treburile fraților lor din Regat ca și de ale lor.

„Luceafărul”, de exemplu, apărut câțiva ani la Buda-Pesta, sub direcția de frumos românism a d-lui Octavian Tăzlăuanu, este, deopotrivă, scris de scriitori din ambele părți ale Carpaților și după cinci ani de apariție în capitala Ungariei, se mută la Sibiu, pentru a fi mai aproape de noi și pentru a declara într'un număr, al șase, sprezecilea din 1906 că „având în vedere acel sentiment firesc de fraternitate care ne-a unit totdeauna cu durerile și bucuriile Românilor din Regat, am socotit de o datorie a noastră să serbăm și noi în biserița ai cărei slujitori suntem, marele praznic al Țării Românești. Am crezut mai potrivită trebuințelor noastre o înfățișare a acelui trecut a cărui învățătură noi — cei ocrotiți de alte legi și porunci — nu o cunoaștem. Am pus deci într'o scurtă schiță momentele mai însemnate din istoria unitară a neamului nostru, făcând astfel din acest număr al revistei o cărticică de povește și îndemnuri. Aducem — după cuviință — prinosul nostru de cinste și dragoste acelui domnitor viteaz și înțelept care a întrupat năzuințele vremii sale. Ca să mai lămurim icoana sufletului nostru în aceste clipe de sărbătoare nu e nevoie. Toate gândurile și nădejdi se știu”.

Este în aceste câteva rânduri, revenirea la o întreagă tradiție națională care începea cu venerabilii dascăli români veniți din Ardeal și pentru care granițe între români nu existau și apoi întoarcerea la acel Sibiu românesc, al contactului țării Românești și în special al Olteniei cu Ardealul, cultural, al lui Eliade Rădulescu, al lui Bălcescu și al ortodoxiei. Cât de sub influența d-lui N. Iorga se petreceau lucrurile acestea se poate vedea din notițe ca următoarea din numerile 19—20 din 1907: „Intrebăm deci pe bătrânul profesor universitar d. A. D. Xenopol din Academia Română, în puterea cărei dogme a cinstei și buneii cuviințe își iscălește cu o consecvență nenorocită și pe mai departe numele în pamfletul „Românul Literar” când acesta se publică cu cele mai murdare insulte la adresa colegului său, d. N. Iorga”.

Din nefericire acest an jubiliar al expoziției din București, avea să fie și unul premergător al revoluției din 1907. Cauzele sociale și politice ale revoluției sunt, de sigur, multiple, dar nu este mai

puțin adevărat că, printre cele de căpetenie sunt și întâlnirile la această expoziție a țăranilor, nu numai din toate părțile țării, dar și din toate țările românești și prin aceasta puțința lor de a vedea răul general de care sufeream cu toții și în cadrul căruia exploatarea judaică a pământurilor strămoșești nu era cea mai puțin demnă de luat în seamă.

Paralel cu aceasta era și comparația între starea generală a săteanului, așa cum era ea vizibilă atunci, cu a țăranului român de peste graniță. La noi veneau, firește, țăranii cei mai chiaburi ai Ardealului și ai Bucovinei, iar aici se întâlneau cu țărani de toată mâna; de altă parte administrația și politica maghiară nu izbutise încă să aducă la îndeplinire în scurtul timp dela 1848 și până atunci politica propusă de a nimici și economicește neamul românesc în Ardeal, așa că urmele unei bune stări anterioare formării statului unguresc de atunci, dăinuiau încă peste munți, pe când la noi nu apucase încă să se închege normele și stările de fapt care trebuiau să rezulte din reformele anterioare și din acelea ce trebuiau să ducă logic la exproprierea și la împrumărirea de după război. De aci o stare turbure care se putea concretiza în îndreptățite accente de revoltă pentru orice inimă românească și din care unul impresionant este și acela ieșit din lira cu nenumărate coarde de aur a d-lui N. Iorga, sub titlul: „Ascundeți țăranii”:

„La podul dela Cerna Vodă, trenul Făgărășenilor a fost oprit o clipă pentru reparație.

„Dela plugurile cu cari întindeau arătura nouă s'au desfăcut atunci țăranii de-ai noștri și s'au apropiat mirați și sfioși, de frații lor.

— „Al cui e câmpul ce lucrați? întrebă un cleric de „dincolo”, mirat și el și scârbit de înfățișarea bieților oameni.

— „Al boerului.

— „Și ce e boerul?”

— „Grec.

— „Dar voi pământ aveți?”

— „N'avem.

„Și cum stăteau sărmanii înaintea lui, preotul dădu în lături

șumanul peticit, și se dădu înapoi, îngrozit, văzând pe pielea aspră a bietului creștin cămașa neagră ca țărâna.

„Adevărat, din vorbă în vorbă.

„Ci puneți la temniță pe țărani din calea „fraților” noștri. Nu-i lăsați să umble slobozi pentru a strica prin nespusa lor nenorocire efectul cuvântărilor înfocate în care triumfă avântul șampaniei plătită de Stat, adică tot de dâșii, robii sălbăticiți ai brazdei negre!

„Ingrijiți-vă, o voi, cumiți cârmuitori de țară și de drumuri frumoase, pe care să le semănați cu femei dela târguri și cu bugetivori din cancelarii, îmbrăcați în haine de gală pentru a juca pe cât se poate mai strălucit rolul de țărani români. Iar pe vita câmpului respingeți-o 'n pumni, ascundeți-o 'n vizuini ca să nu strice bucuria risipei din anul jubiliar. Tăiați mâna pelagroasă care scrie pe pereții auriți ai sălilor de banchete un nou „Mane, Techel, Fares” de amenințare.

„Surguniți nenorocirea, Sardanapalilor, așterneți văpseală groasă pe obrajii pământii, Izabelelor, iar voi, Potemchini meșteri, decorați natura secătuită și omul stors pentru ca feeria să se desfășoare după cuviință.

„Căci altfel, uite, dă Dumnezeu că se betegește mașina sburătoare, că se oprește închisoarea trenului care duce pe „frați” și, la un astfel de popas neașteptat răsare, ca din fundul unui mormânt adânc și negru, Avel sângerând, care-și cere dreptate în lumea lui Cain”.

Se înțelege din rândurile de mai sus că intuiția d-lui N. Iorga prevedea cataclismul apropiat al revoluției și că nu făcea decât să sune alarma în ceasul al XI; din nefericire această alarmă nu a fost înțeleasă la vreme și, în timp ce Ungurii se pregăteau să strivească deplin resturile acestea de naționalitate românească înfloritoare, noi întârziam să punem în aplicare imediată tot acel complex de legi, menite mai târziu să răstoarne atât de adânc situațiile încât azi țărănul ungur din Ardeal, deopotrivă celui român din întregul Regat, să fie în condițiuni de existență incomparabil superioare celui din singura Ungarie cu puțință, care este cea de azi. Țara

mergea astfel spre o revoluție care trebuia să deschidă ochii păturilor noastre conducătoare, nu atât asupra principiului însuși al nevoilor unor reforme agrare, cât asupra urgenței lor. Presiunea speculei judeice asupra țărănului român devenise deplin similară aceleia a Grecilor de pe vremea lui Tudor Vladimirescu asupra pământurilor ținute de ei în arendă, ajunse proprietate, sau administrate ca închinat mănăstirilor grecești. Și astfel în Martie 1907, răscoalele izbucnesc mai întâi în Moldova, împotriva arendașilor evrei. La Botoșani se trag primele focuri împotriva țărănilor care își cereau dreptate și tot acolo cad patru țărani victimă a revendicărilor lor drepte. D. N. Iorga scrie atunci un articol cu răsuneț de pagină de Apocalips apărut în „Neamul Românesc”, anul I No. 87 din 8 Martie 1907 și intitulat: „Dumnezeu să-i ierte”:

„Dumnezeu să-i ierte pe cei patru țărani români împușcați în orașul românesc Botoșani de oastea românească în ziua de 5 Martie 1907.

„Să-i ierte Dumnezeu pentru câtă muncă de robi au muncit, pentru ce trai de dobitoace nenorocite au dus, pentru câtă înșelare au suferit, pentru câtă jignire au îndurat, să-i ierte pentru viața lor de suferințe, să-i ierte pentru clipa de disperare când s'au ridicat vărsând pe străzi nu sânge omenesc, ci rachiul cu care erau otrăviți.

„Să ierte Dumnezeu pe ostașii care, de frica poruncii, au împușcat pe frații lor, cel mai greu păcat ce poate împovăra o inimă omenească.

„Și să nu ierte Dumnezeu pe străinul fără inimă care a stors vлага o sută de ani și astăzi vrea și sângele, pe stricătorii pământului, pe risipitorii gospodăriilor, pe ticăloșitorii oamenilor, pe pângăritorii femeilor; să nu ierte Dumnezeu pe ciocoimea obraznică și proastă care n'a știut și nu știe a-i înțelege, iubi, apăra și măcar cruța pe cei de o lege și de un neam cu dâșii; pe hâzii politicieni mâncați de poște și nevolnici; să nu ierte Dumnezeu pe cârmuitorii neghiobi sau vânduți, înaintea cărora, cufundați în orgii bugetare, fumegă acum acest sânge nevinovat.

„In vecii vecilor, cât va mai dăinui suflarea românească pe

acest pământ, să nu-i ierte Dumnezeu pe netrebnicii și pe făcătorii de rele.

„Să fie în casa lor atâta belșug ca în bordeele celor ce au murit, atâta fericire în viața lor câtă a fost în viața celor ce s'au svârcolit de gloanțe, să fie atâta cinste și atâta demnitate câtă li s'a lăsat acelor sărmani ce s'au dus ca niște pârâți veșnici înaintea Scaunului judecăților celor mari; să mântue ca dânșii vărsându-și sângele inimii în țărână și pe urma lor să rămâe, ca pe urma împușcaților, copiii ca să moară de foame și femeile ca să le cumpere jidanii.

„Așa să dea Dumnezeu”.

Numai cine nu știe ce este scrisul adevărat nu vede câtă putere de atac și de slăvire simultană în ciocnirea fiecăror două cuvinte se află în rândurile de mai sus, și nu pricepe, astfel, efectul pe care asemenea rânduri le putea avea față de o opinie publică consternată și de o grupare guvernamentală care se grăbea să treacă mâna celeilalte nu mai puțin buimăcite până la înecarea în sânge inutil vărsat a mișcării. A trecut însă și momentul acesta fără, firește, să i se fi șters urmele în sufletul nostru, mai ales al acelora care vor fi avut nefericirea să participe, ca autorul acestor rânduri, soldat voluntar pe atunci în Regimentul 3 Olt, la stingerea ei și „Neamul Românesc” a continuat mai departe să fie actual și românesc. Personalitatea națională a d-lui N. Iorga, oglindește în el, urmează să domine, cu contrastele ei naționale, viața spirituală a țării și, la Universitate, în cursuri de istorie, la Vălenii săi de Munte, unde românii de peste munți veneau să se adape din fântânile celui mai autentic naționalism, în conferințe publice, în cărți, broșuri de propagandă, studii de istorie a Românilor, în limba franceză, la reviste din țară și de peste graniță, ideea națională era zi de zi și ceas de ceas amplificată, propagată, explicată, pregătită pentru ceasul cel mare care avea în curând să bată. Așa găsim „Neamul Românesc” în perioada dintre 1914—1916, ca o imagine de fiecare zi a activității naționale a d-lui N. Iorga, pentru ca mai târziu să îl găsim în clipe de epic tragism, la Iași, făcând

corp cu însăși toate bucuriile sau îndoelile, cu toate nădejdlile mai cu seamă, ale întregului neam.

Paralel cu această personală revărsare de putere națională, trebuie să mai înregistrăm, în toată această epocă, și aportul, de foarte mare importanță, adus de ziarele de mare informație politică care au fost în primul rând, neșovăitor, „Universul” de după luarea direcției lui de către d. Stelian Popescu, „Epoca” lui N. cu Filipescu și „Naționalul” lui Toma Stelian, care, toate, au contribuit covârșitor la determinarea politică a îndrumării noastre în spre aliați alături de care ne-am dus la bun sfârșit geografic, o unitate națională pe care aproape o desăvârșisem sub imperiul activității spirituale a cărturarilor naționaliști de până atunci și al cărui de pe urmă și mai covârșitor reprezentant era să fie d. N. Iorga.

Cu aceasta trecem la presa de după războiu care avea să atace noi probleme izvorâte din războiul de întregire și în care acțiunea d-lui N. Iorga nu era să fie mai mică. Colaboratorii d-sale însă aveau să fie alții și în locul unui N. Răutu, Em. Gârleanu, G. Munteanu Murgoci, A. C. Cuza, V. Pârvan, Andrei Rădulescu, I. Agârbiceanu, I. Zelea Codreanu dela „Neamul Românesc”, vom întâlni de pe tribuna de sine stătătoare, numele d-lor Titus Enacovici, Pamfil Șeicaru, Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Donescu, N. C. Angelescu, N. Davidescu, etc. dela „Cuvântul”, „Curentul”, „Gândirea”, „Calendarul” și „Vremea”.

XI.

Războiul, poate, mai puțin decât urmările lui care au fost unirea provinciilor românești de sub stăpânirea muscălească, maghiară și austriacă, a pus o seamă de probleme noi a căroră sumă nu putea fi alta decât problema națională a poporului românesc. Moșteniserăm, într'adevăr, nu numai trei administrații felurite, cu trei economii sociale și politice destul de depărtate dar și, la adăpostul lor, în afară de minoritățile cu stare civilă limpede, și una care juca deodată pe cel puțin trei tablouri deosebite. Erau evrei care, în același timp, erau întâiu, după împrejurări, unguri, ruși sau germani, apoi români și, în sfârșit, evrei, aceasta însemnează că erau în primul rând și hotărâtor, evrei, dar că puteau beneficia, după circumstanțe, de favoarea acordată minorităților cu care se deprinseseră din statele respective și, în sfârșit, de aceea accesibilă tuturor noilor noștri concetățeni, de cetățeni români. La adăpostul acestui întreit joc de avantagii, terorizându-ne cu un europenism rău înțeles de noi la început, această minoritate sprijinită pe francmasonerie, în primul rând, pe Liga Națiunilor apoi și pe aparențele unui fals vânt de cosmopolitism de după războiu, a sfârșit repede prin a căpăta o prioritate, prin presă mai întâiu, prin comerț, implicit, dela cel al marelui industrie și până la cel bancar, dela cel de editură și librărie până la misitia în stil mare, între stat și statele

vecine sau aliate, mai apăsătoare asupra cercurilor românești. Partidul liberal a încercat să facă față acestei înstrăinări a bunurilor naționale de fond sau circulatorii prin formula consacrată a lui Vintilă Brătianu: „prin noi înșine”. Ea însă nu putea avea eficiență suficientă din pricină că, de altă parte, doctrina liberală, în sine, nu cunoaște deosebiri de rasă și de etnic dintre cetățenii aceluiaș stat, așa că singurul corectiv necesar era doar acela al inițiativei particulare în care simțământul personal al celui chemat la un post de răspundere avea să facă această deosebire.

Este evident că un Vintilă Brătianu sau instituțiile direct inspirate de el au izbutit să își păstreze caracterul lor național dar nu însă și toate și mai ales nu acelea ale unora din fruntașii aceluiaș partid, care manevrând politicește în cadrul însuși al partidului, erau siliți să se sprijine în afară pe o presă care era mai cu seamă evreiască, împotriva propriei conduceri a partidului. Nu este încă momentul să cităm nume proprii, susceptibile să iște susceptibilități ipocrite sau demagogice. Fapt este că un moment doctrina liberalismului clasic părea singurul fel cu putință de a fi naționalist și fără a ne da seama că ceea ce era sau putea fi efectiv naționalist în ea era, nu însăși principiul cât opera personală a unora doar dintre corifeii liberali, printre care un Ion I. C. Brătianu, un Vintilă Brătianu sau un Alexandru Constantinescu, aveau de luptat cu acțiunea primejdioasă, în acest sens, a unui I. G. Duca, de exemplu.

Un ziar naționalist deci pe vremea aceea era implicit în sfera indirectă a partidului liberal, chiar dacă, în actele lui de toate zilele, se simțea dator să facă opoziție.

„Cuvântul” apare, astfel, la 6 Noembrie 1924 „ca un ziar politic independent, scris de intelectuali care, în același timp, n'au rupt nici legăturile formale cu un partid căruia i-au dat întreaga lor colaborare” pentru a fi „un bun informator prețios și un sfătuitor cum se cade și în ale cărui coloane viața și oamenii publici, politica și interpretii ei, să se reflecteze așa cum sunt, fără aureolă, dar și fără diformitățile pe care mentalitatea de partid le atribuie prietenilor și adversarilor”. Tot în același prim număr d. Nichifor

Crainic vorbea de „sufletul și de pământul acestui neam” ceea ce începea să fie altceva și altfel decât în programul ziarului. D. G. M. Ioanov începe, în foiletoane sau în articole, o campanie susținută împotriva comunismului pe atunci la modă, cu bune informații despre stările de lucruri din țara vecină nouă din spre răsărit, iar d. Cezar Petrescu, adresându-se tineretului într'un „Apelul la tineret”, spunea că acest tineret așteaptă „nu pe omul care să-l cheme la el, ci pe acela care să coboare la dâșii, să le asculte bătaia svâcnită a inimilor lor tinere, să-i întoarcă dela pierzări, să-i învețe a aduna puterile nu pentru a mări anarhia, ci pentru a sta ca o muștrare înaintea celor care de fapt o legiferează și o ridică la rang de principiu de guvernământ”. D. Nichifor Crainic avea odată pe săptămână o rubrică intitulată „Duminica” prin care se vorbea cititorului ziarului de cele sufletești și românești ale ortodoxiei, în legătură cu câte o problemă la ordinea zilei; cu acest prilej se introduce în presa zilnică de după război o seamă de noțiuni, de cunoștințe generale, de nume proprii de cultură generală, cu circulație minimă până atunci în presa noastră zilnică, și în sprijinul unor principii care aveau ulterior să capete o covârșitoare importanță în gândirea națională română. D. Nichifor Crainic socotea astfel că „dacă șeful bisericii este Isus Cristos, Statul laic a subordonat pe Isus Cristos ordinelor Domnului Ministru de culte”, etc., „morala creștină nu mai radiază binefacerile virtuții între om și între oameni, iar locul ei l'a luat morala biologică a Statului laic, morala care oglindește în societate raporturile dintre fiarele naturii”. De altă parte într'un răspuns de explicații date „Unui cititor evreu” se scrie că „te-a durut faptul că redactorii noștri au semnat cele câteva sfichiuri șuerate pe obrazul ziarului „Adeverul” cu expresia „Malek Israel”. Dumneata și totdeauna mulți alți cititori evrei, ați găsit expresia tendențioasă și mai mult decât malițioasă. E adevărat. Redactorii noștri au întrebuințat înadins această expresie biblică pentru voi evreii de două ori sacră: și fiindcă e națională și fiindcă e religioasă. Ne bucură, nu pentru că vă doare ci numai pentru că pe temeiul acestei dureri ne putem înțelege. Numai așa veți putea înțelege jicnirea noastră când pu-

bliciști cu numele de „berg” și „feld” se îmbracă în presă și în literatură cu hlamidele voevozilor noștri”. Lucrul, firește, este deplin just, deși destul de dulceag însă căci: „dece să ne terfelim unii altora nume care pentru fiecare dintre noi evocă secole de ființă națională, sacră și pentru noi și pentru voi”. În același timp se încheau proteste împotriva unui vag separatism schițat pe atunci de ceace mai târziu avea, cu o logică și cu o putere de argumentare nouă, să izbească profesorul Nae Ionescu în ceace numise d-sa „generația unirii”: „ceace interesează este mentalitatea care se descopere pentru întâia oară minții noastre: mentalitatea politică a fraților ardeleni. Ei se socoteau deci în ansamblul României ca un corp aparte, aproape rupt de aderența unanimă a întregului național. Ei se socoteau deci ca un fel de minoritate cu tainice rațiuni de existență în afară de statul național românesc. Noi îi știam, nci îi dorim români, adică subordonați unei idei comune, emanând dela ei și dela noi”. Când fusese un moment vorba de o fuziune a Partidului Poporului de sub prezidenția d-lui General Averescu cu Ardelenii, d. Pamfil Șeicaru comentează faptul cu glose de principii generale: „Știm că pentru profeții dezordinei și animatorii dezagregării morale cuvântul disciplină reîncepe cu rațiunea așa că îi scutim de osteneala exclamațiilor provocate de surpriza unei atitudini hotărâte. Nu cerem nimănui mărturisiri de credințe democratice, căci este o respingătoare întrecere de crezuri și programe democratice între oameni politici și între partide, noi cerem o regrupare de energii și de valori supuse disciplinei naționale”. Și mai departe: „Democrația nu este numai o înșiruire de considerate verbale, ci finalitatea unei noi ordine economice”. Și în concluzie: „Să ferească Dumnezeu de un nou naufragiu al unui guvern burghez; profeții dezastrului societății capitaliste vor fi antreprenorii noii dictaturi marxiste”.

În cadrul acestor date se definește o luptă împotriva democrației, una pentru găsirea unui drum menit să ducă spre o idee ortodoxă de românism, și ca o urmare, sau ca o sinteză a lor, o tendință pe față de luptă împotriva masoneriei. Erau cele trei puncte de program ale naționalismului de peste tot, din Europa de atunci.

care începea să se schițeze pretutindeni și mai ales în Franța lui Maurras și Daudet, cu deosebirea, firește, a faptului că catolicismul de acolo devenise ortodoxie aici.

De sigur că aceste puncte programatice aveau să fie asociate și disociate între ele, dozate și mlădiate după împrejurările cotidiene ale unei vieți publice ale cărei aspecte puteau să fie, pot să fie, și sunt, în general, totdeauna de o cu totul altă culoare în clipa când sunt scrise sau văzute decât aceea pe care o vor avea cincisprezece ani mai târziu. În același timp, directorul de fapt al ziarului, pe atunci d. Titus Enacovici, sub semnătura „Tranole” schița în articole din ce în ce mai apreciate, de doctrină economică, dar și de actualitate, idei ca următoarele din 15 Aprilie 1925: „În interval de trei ani, țările occidentale cu regim democratic conștient, și-au dat guverne de stânga și ele n’au fost în stare să guverneze. Tendința este din nou către dreapta. Ideologia stângii nu se poate adapta nevoilor economice ale timpurilor în care trăim”. Și conchidea că: „d. Leon Blum nu are decât idei pentru distrugerea capitalului altora, iar cei ce au bani nu doresc să-i piardă pentru a proba că d-nii Leon Blum și Vintilă Brătianu (sic! N. D.) greșesc”.

Erau, evident, toate aceste lucruri jaloanele prime care aveau să traseze mai târziu o doctrină naționalistă menită să se opună primejdiei tot mai acute a năvalei judaice și a acaparării Statului și a economiei noastre naționale, a presei, a gândirii și a vieții politice de către reprezentanții acestor musafiri cu mult prea nepoștiți pentru a nu sfârși cu o temeinică revenire la românismul potrivnic, prin etica lui, liberalismului pașoptist pe liniile căruia se strecurau acum ortodoxii judaismului integral la noi. Firește că de fiecare dată este vorba de istoricul local, de monografia, ca să spunem așa, a constituirii ideii noastre naționale într’un mediu dat, și la un moment dat în cadrul semnificativ al acelorași constante: ortodoxia, lupta contra invaziilor străine, grecești și judaice, problemele unității noastre sufletești și, într’o vreme, și teritoriale, care acum au fost rezolvate, și apărarea față de forțele internaționale ale francmasoneriei și ale catolicismului. Evident că do-

sajul lor a variat după împrejurări și oameni până la uimitoare schimbări de raporturi între ele, dar nu este mai puțin adevărat, totuși, că armătura a rămas mereu aceeași. Unitatea aceasta vine de sigur din faptul că acestea au fost problemele de totdeauna ale tuturor naționalismelor, dar și din acela că la noi ele au avut un tragic caracter totalitar și o dureroasă permanență. Aiurea, în apus, aceste probleme s’au pus succesiv și rând pe rând, una sau alta dintre ele, cel mult două simultan, dar nicăeri toate nu au fost neconținut la ordinea zilei ca aici. Românismul însă, așezat la hotarele a două lumi care se ciocnesc, pe un teritoriu de tranzit și de schimb internațional, între Orient și Occidentul Europei, între Europa și Asia, apoi, și despărțind Balcanii și prin asta slavismul în tendințele lui pan-slaviste de slavii din nord și din centrul Europei, trebuia să fie mereu amenințat în primul rând de judaism care, risipit în Polonia, în Rusia, în Germania, în Ungaria și Austria, este în ordinea lui națională beneficiarul și vehiculatorul tuturor transitorilor, al schimburilor dintre lumi deosebite, intermediar de vocație și parazit din instinct pretutindeni unde o formație nouă de stat sau o așezare socială și politică în curs de prefacere oferă slăbiciuni în armătura ei de rezistență națională.

„Cuvântul” de altă parte, pentru a face față acestei lupte, avea nevoie în același timp de o echipă de scriitori și de oameni de gândire reală, ceea ce pe vremea aceea constituia, în presa noastră de tiraj zilnic, o adevărată revoluție. D. Pamfil Șeicaru subliniază amănuntul acesta în numărul de Vineri 6 Noembrie 1925 sub titlul de „O directivă nouă”: „Nevoia crescândă a informației și a reportajului invadând rând pe rând paginile ziarului până la instalarea lor trufașă în prima pagină, a eliminat sau, în cazul cel mai bun, a redus articolul la proporția unei reminiscențe tolerate a trecutului”. Și mai departe: „Impotriva acestei erori profesioniste „Cuvântul” a însemnat o reacțiune puternică, deschizând perspective noi, fecundând o nouă concepție de presă”. Apoi: „Cuvântul” se mai încarcă încă și cu vina în plus a pasiunii pentru idei” pentru a conchide că: „noi am avut convingeri sprijinite pe discipline morale care ne fixau o atitudine, un unghi stabil de judecată a vre-

melnicului de o zi. Tradiționalismul nostru monarhic nu a fost o simplă și întâmplătoare împerechere de vorbe ci o credință militantă zi de zi de-a-lungul unui an.

În ziua de Luni 9 August 1926, în sfârșit, apare în prima pagină a ziarului o „Chemare” a „Institutului Românesc al acțiunii naționale”.

„Așezarea democratică a Statului ca și expresiunea ei practică: regimul parlamentar, sunt corelativul formei de producție capitalistă și al individualismului liberal.

„STRUCTURA DEMOCRATICA pornind dela o valorificare științifică — deci tehnică și abstractă a individului, democratismul a creat conceptul artificial de OM pretutindeni la fel, egal cu el însuși, bucurându-se nu numai de aceleași drepturi „naturale”, dar având principial aceleași posibilități de dezvoltare de lucruri și de înțelegere.

„Rezultatul a fost peste tot același: smulgerea individului din mediul lui concret și natural, ignorarea sau neglijarea resorturilor lui intime și personale — singurele în stare de a provoca creațiunea în ordinea social-economică și spirituală; distrugerea organizațiilor firești și reale de viață națională, provincială sau locală, prin uniformizarea silnică în tot domeniul organismului social, iar mai departe înlocuirea legăturilor organice și deci ierarhizate dintre membrii aceleiași națiuni, printr'unele de natură pur contractuală în care „părțile” sunt cu dreptul situației și funcției egale.

„LIBERTATE ȘI LEGALITATE. Două mai ales trebuiau să fie avantajile noului curs: Libertatea și legalitatea. Fatal ele s'au dovedit iluzorii. La baza noulor așezări politice, a fost pusă, în adevăr, legea. Dar legea are două înțelesuri: este o lege care nu intervine în realitate, ci care exprimă numai o situație de fapt: legea naturală a întâmplărilor indicând funcțiunile normale ale unui organism. Mai este însă o lege a cărei fundare în realitate nu e totdeauna dată. O lege care exprimă pur și simplu o poruncă, o normă de conducere, o dorință, și care creiază cadre noi, uneori artificiale, de activitate, unui organism, cadre după însăși definiția juridică, înzestrate cu constrângere.

„Abstractizând și artificializând viața națională, pierzând legătura cu concretul, adică cu istoria, cu tradiția zilei, cu continuitatea în timp a națiunii, democratismul n'a întrebuințat decât acest din urmă fel de lege.

„Consecințele s'au văzut. Mai ales în țara noastră unde substratul capitalist și liberal nu exista decât ca timide începuturi, legiferarea democratică a fost simțită ca o constrângere silnică și ca o diminuare a libertăților personale. De aici: pe de o parte incapacitatea rasei noastre de a se adapta legilor și tendința de ocolire a lor — deci permanenta anarhie cu corupția aparatului administrativ; pe de altă parte hipertrofia organismelor de constrângere ale societății, creierea statului polițist.

„SUVERANITATEA NAȚIONALĂ ȘI PARTIDUL POLITIC. În ordinea propriu zis politică, urmările au fost cel puțin tot așa de grave. „Cetățeanul” ca element luminat și competent al suveranității naționale este o ficțiune. Delegarea puterii politice nu numai că derivă din imposibilitatea practică a națiunii de a participa întreagă direct la guvernare, dar ea ar fi trebuit să fie și recunoașterea implicită a incapacității alegătorului de a se pronunța competent în orice problemă la ordinea zilei. Nici teoretic, nici practic însă nu a fost așa. Cetățeanul a fost declarat prin naștere enciclopedic, deschizându-se prin aceasta poarta tuturor primejdiilor. Cea dintâiu care s'a realizat a fost constituirea grupelor de oameni politici „de meserie” trăind din și sprijinindu-se pe confiscarea în folosul lor a „voinței naționale”. Așa au apărut partidele politice. Nu ca exponenți ai unei necesități practice, imediate, reale, ci ca reprezentanți ai unui sistem teoretic de guvernământ, sprijinit, în cazul cel mai bun, pe o metodă particulară de studiu și soluționarea diferitelor probleme.

„Desfășurarea vieții publice nu a întârziat să arate ce pot însemna partidele politice;

„În ordinea viabilității lor, necesitățile le-au împins spre o cât mai largă cucerire de partizani: de aci un regim de exasperată demagogie și supralicitare care a fost general, agravat la noi în țară cu elemente eterogene făcute în dauna elementului autohton;

„In ordinea capacității lor, problemele din ce în ce mai complexe și mai dificile ale vieții de Stat au dovedit, în cazul cel mai bun, unilateralitatea acestor organizații politice și imposibilitatea pentru ele de a stăpâni împrejurările. Așa se explică de ce în toate situațiile grele organismele naționale sănătoase au reacționat constituind ministere de concentrare. Asemenea ministere însă, sunt, evident, negarea capacității politice și a rosturilor naturale ale partidelor și sublinierea caracterului factice al regimului care le condiționează. Ce dovadă mai peremptorie că în timpurile de pace socială regimul democratic și al partidelor politice se dă la iresponsabile și inconștiente exerciții de guvernare pe socoteala țării?!

„**PARLAMENTARISMUL.** O altă urmare logică a instaurării principiului suveranității naționale a fost parlamentarismul. Știm ce este: în apus acțiunea de gospodărie a Statului pusă la dispoziția incompetenței, ambițiilor și dușmăniilor parlamentare: paralizarea energiilor creatoare în numele unor principii abstracte: anularea unității de conducere și de acțiune, înfrângerea disciplinei de viață, ruperea unității organice a Statului prin disocierea artificială a „puterilor” și totuși imixtiunea lor, în virtutea „dreptului de control”; în răsărit, unde parlamentele sunt de fapt numite, agitarea, siluirea și falsificarea „voinței naționale”, anarhizarea masselor, destrămarea ideii de ordine și autoritate, consfințirea abuzurilor de sus, caricaturizarea demoralizantă a regimului și, în afară de asta, punerea ministerului sub presiunea continuă și dizolvantă a clientelei politice.

„**FEUDALITATEA BANCARA.** Și dacă ar fi numai atât.

„Dar disocierea elementelor sintactic contopite în diferitele funcțiuni sociale, disociere urmărită și realizată statornic de mentalitatea democratică, a atacat, între altele, și categoria producției. Așa s’a ajuns la disjungerea termenilor capital-muncă și la opunerea lor. Dar producțiunea e o funcțiune cu mult prea importantă, ale cărei perturbațiuni se fac imediat și dureros simțite. Desfăcută de spiritul democrat, ea a reușit pe alte căi să-și refacă unitatea. Dar nu în chip normal. Capital și muncă nu s’au mai contopit în producție, ci între capital și muncă a intervenit banca, nu pentru nor-

malizarea producției, ci banca regulator în conflictele dintre muncă și capital, ca exploatatoare și beneficiară a producției. Forțat să țină seama de necesitățile producțiunii, regimul democratic a trebuit să-și potrivească pasul după indicațiile băncii, și a sfârșit prin a trece în servitutea regimului bancar. Cu aceasta însă el a încetat de a mai sta în slujba directă a statului și a națiunii, intrând în sfera de acțiune a finanței, care prin esența și prin mecanismul regimului capitalist este o categorie internațională. Cu toate aparențele uneori contrarii, de această evoluție însă nu a scăpat, și nici nu putea să scape nici un partid politic, propriu zis, construit adică pe ideologia democrată.

„Iată situația. Expunerea aspectelor ei se poate continua. Incheerile vor fi aceleași.

„Regimul democrat și parlamentarismul sunt organizații abstracte impuse în chip artificial națiunii și statului.

„Ele au dus la o deviere a funcțiunilor normale ale societății, la o risipă de energie națională, la desagregarea organismului social.

„In loc de gospodărie — politică.

„In loc de competență — „suveranitate națională”.

„In loc de realități — abstracții teoretice.

„In loc de viață locală — centralism birocratic, ș. a. m. d.

„**STATUL ORGANIC NAȚIONAL.** Credem că situația aceasta trebuie să înceteze. Noi știm că un stat este organizarea unei națiuni și că el nu trăește decât în funcție de viabilitatea naturală și organică a acesteia.

„Vrem deci să reaşezăm lucrurile pe bazele lor naturale și să lăsăm tuturor puterilor vii jocul liber al vieții lor.

„Prea am fost numai sclavii cuvintelor! Regimul democratic a creiat libertatea, legalitatea și ideea de națiune? Nu. Națiunile au existat întotdeauna și anume în legalitatea naturală pe care le-o asigura desfășurarea organică a vieții lor, bucurându-se de libertatea inconștientă dar binefăcătoare în care se realizează orice mișcare nestânjenită de tipare artificiale. Regimul democratic a creiat altceva: a creiat conștiința națională, conștiința legalității și a liber-

tății, dar a creiat-o prin lipsă, așa după cum boala ne face să cunoaștem ce e sănătatea.

„Nu există decât o singură realitate politică: națiunea — în mediul ei geografic și istoric, națiunea compusă din oameni concreți, trăind într-o anumită regiune, exercitând o anumită profesie, suferind și bucurându-se în ritmul vieții lor cotidiene, dar trăgându-și ființa lor fizică și spirituală din marele izvor de energie al neamului.

„Pe această realitate, ceva mai mărunță și mai puțin impunătoare decât ideologiile libertare, dar neasămuit mai de valoare pentru că e vie, vrem să se clădească așezarea statului nostru românesc.

„Intoarcere la trecut? Nu, ci numai înodarea firelor care trebuie să ne lege cu trecutul. Astfel propășire. Democrația lichidează. Vicii congenitale de structură îi aduc sfârșitul. Cercetarea și înțelegerea adevăratelor elemente ale realității sunt principala condiție a reclădirilor viitoare. Sucombând, democrația ne-a indicat aceste elemente. Este de datoria noastră să le cercetăm.

„In acest scop s'a creiat „Institutul Românesc al Acțiunii Naționale”, care chiamă azi la cercetarea noii situațiuni și la organizarea forțelor pentru înfăptuirea viitoarei noastre așezări de Stat. Aici sau în alt cadru operația aceasta trebuie să se întâmple, și nici un om de conștiință și răspundere românească nu i se poate refuza”.

Această „Chemare” vine după vreo două luni dela intrarea în redacție a d-lui Nae Ionescu, ca un corectiv la, nu atât principiul directiv naționalist al ziarului cât la aplicațiile lui la noi și, după circumstanțe sau ecouri de presă și de librărie, a noului pașoptism, ca să spunem așa, care era introducerea forțată de curenți din afară. Într'adevăr, este și rămâne indiferent pentru o realitate românească organică, întemeiată pe principiul absolut al națiunii, dacă importăm din apus patriotismul sau liberalismul revoluției franceze. Or, „Cuvântul”, în jalonările făcute până acum, se păstra între o ideologie influențată când de Daudet, când de Maurras și între un nedeslușit cooperatism inspirat de Statul cooperatist fascist. Ne aflam, de altă parte, pe linia ortodoxiei, sau mai bine zis aceea a problemei credinței, pe terenul unei mistici absolute care pornea

din normele de absolută spiritualitate găsite în ortodoxia rusă de un Berdijaeff, ceea ce este, în tot cazul, altceva decât ortodoxismul românesc simțit, dacă nu conceput, de poporul nostru cu o nobilă și omenească lipsă de teologie dogmatică. În sensul acesta d. Titus Enacovici începe o campanie lungă, de principii, împotriva băncilor, în problemele inflației și ale deflației, pe atunci la ordinea zilei, iar d. Nae Ionescu avea cuvinte de îndoială principială față de „Liga Națiunilor” și a valorii ei în raport cu interesele Statului și popoului românesc, reale, cu prilejul unei injoncțiuni de a se face din „Liga Națiunilor” obiect de predare în școală. Chestia procesului optanților unguri, venită în fața tribunalului mixt arbitrar româno-maghiar este privită sub semnul unei drepte întrebări, în Ianuarie 1927: „Avem însă dreptul să întrebăm pe d. Titulescu și pe d. Duca: de ce ne-am prezentat în fața acestui Tribunal?” Și răspunsul: „Ne-am prezentat fiindcă d. Titulescu se crede totdeauna mai puternic decât este și fiindcă d. Duca este ușuratec”.

Intre timp are loc faimosul act dela 4 Ianuarie. Partidul național-țărănesc ia atitudinea cunoscută prin declarațiile în parlament prin care spune că: „având în vedere situația creiată prin consecințele actului dela 4 Ianuarie și având în vedere necesitatea asigurării ordinii monarhice constituționale, ca temelie a unei vieți de stat democratic, socotește că se impune revizuirea pe cale legală a actului dela 31 Decembrie 1925 și 4 Ianuarie 1926”.

În acest moment pare a se desemna două curenți în ziar. Unul începea cu o luptă deschisă împotriva liberalilor, începută de d. Nae Ionescu, sub forma, nu de atacuri împotriva persoanelor, a legilor propuse de ei, sau a instituțiilor de partid, ca cele duse de obicei, ci una principială, adâncă, surdă, pornind dela faptul inițial că acest partid a îmbătrânit și că nu mai corespunde azi, prin vechime osificată, vremurilor, după cum prin împrumuturi forțate făcute ideologiei străine de noi, la începuturile lui, încă nu corespunsese bine-făcător decât în parte și într-o minimă măsură formării Statului român modern. D. Nae Ionescu mai ia apoi poziție pentru tineret și își îndreaptă privirile înspre partidul național-țărănesc în care avea să vadă, politicește, mai întâiu un rost pentru un tineret dornic să

pună în slujba țării energii rezultate din realitățile pământului și apoi o pârghie pentru rezolvarea crizei dinastice creiată prin actul dela 4 Ianuarie. Un alt curent era acela reprezentat prin Titus Enacovici și prin d. Pamfil Șeicaru care, cu toate criticile circumstanțiale aduse partidului liberal, încă vedeau în el o realitate de echilibru politic în țară și, într'acest fel, îl susțineau. În acest moment totuși, d. Nae Ionescu găsește prilejul, când conservatorii părăseau prin Aprilie 1927 pe național-țărăniști, să fixeze în germen unele puncte de vedere care aveau mai târziu, desvoltate, să ducă la ultimele concluzii ale politicei și ale gândirii naționaliste a „Cuvântului”: „Activitatea d-lui Iuliu Maniu este „legalismul”. Deaceea probabil nici nu înțelegem noi, cei din vechiul Regat, pe șeful naționaliștilor din Ardeal; pentru că în politică noi contăm pe realități, pe când d-sa cu puncte de vedere *formale*. Este mentalitatea regimului cesaro-crăesc, în care a crescut d. Iuliu Maniu, care netăgăduit are o înaltă valoare etică, dar care ne îndoim că poate forma piatra unghiulară a unui program politic, un program politic trebuind să se sprijine în primul rând pe preocupări practice. Asemenea preocupări aducea, desigur, d. Ion Mihalache, cu partidul țărănesc”.

Există în germen aici o întreagă teorie care putea mai târziu să ducă, așa cum a și dus, la ideea statului țărănesc, adică totalitar și național, dar nu politic și politicianizat, cum pare să fi înțeles conducătorii acestui partid, ci a statului țărănesc în sensul lui Eminescu, ca structură organică, menit să se sprijine și să țină seama de realitățile adânci ale poporului românesc și să elimine pe această cale formele de viață politică și socială, parazitare și să meargă până a se vorbi și de „primejdia unei culturi parazitare” (22 April.)

Mai departe, apoi, după ce Ion I. C. Brătianu e învinuit că „oprește tradiția noastră politică la 1848, ancorându-se în prejudecăți științifice înfățișate de Antim, Sanielevici și de Zeletin, că ruperea tradiției spirituale românești prin actul de violență dela 1848 nu înseamnă un prejudiciu pentru Statul modern românesc” (Nae Ionescu 18 Iulie 1929) aprobă țărănismul pentru că „aduce cu sine o idee revoluționară, depășind democrația liberalizantă și tinzând

în spre o schimbare de structură a vieții noastre de Stat” (Nae Ionescu 17 Iulie 1927). Intre timp începu o campanie împotriva regenței și în special îndreptată împotriva incompatibilității dintre patriarhat și regență, pe temeuri teologice, asupra cărora nu ne oprim din necunoașterea lor, dar al cărei scop politic se vede că era acela de slăbi regența, de o parte, pentru a se ajunge la ideea tradiției românești a Domnului și a Poporului menite să deschidă calea anulării actului dela 4 Ianuarie. Se introduce activ în lupte ideea misticei monarhice: „Instaurarea regimului republican e astăzi cu atât mai imposibil în Europa cu cât toate indicațiile pledează pentru o recrudescență a fenomenului mistic. Republica nu se poate încadra în această nouă atmosferă spirituală, tocmai pentru că ea desbracă pe șeful statului de toate atributele lui mistice”. O serie de scrisori deschise către Ion C. Brătianu conchid că țara este adânc turburată și că tocmai lucrul acesta arată sfârșitul „carierii sale politice: un an doi și pe urmă te vor încălca întâmplările”.

În cadrul acestor de mai sus puncte, naționalismul ziarului „Cuvântul”, păstrând cât putea păstra din concepția naționalistă a lui Eminescu și din aceea mai sporită a d-lui N. Iorga, a străbătut împrejurările de până la restaurație când a atins amploarea ei maximă printr'o lungă și bogată campanie menită să arate legăturile toate dintre popor și suveran în tradiția noastră românească, necesitatea de a înlătura formele instituționale care se interpun între aceste două constante capitale ale ideii de stat românesc și național și valoarea simbolice și mistice pe care trebuie să le aibă unul față de altul.

În 1934 ziarul încetând să mai apară, ideologia lui rămâne aici, fără a urma pe aceea de mai târziu a colaboratorilor săi.

Azi, reapărut, e mai curând un ziar de informație.

XII.

„Curentul” reprezintă în alcătuirea ideologiei naționaliste un aspect aparte, care este și acela al ziarului „Universul”. Ziare de mare tiraj, amândouă, constrânse să țină seama deopotrivă de necesitățile idealiste ale unui public relativ restrâns care caută în presă și un material de revistă gravă sau de mare publicație periodică, dar și de nevoile mai puțin intelectuale ale celor ce pun pe planul întâiu informația, a trebuit să abandoneze calea doctrinei susținute zi de zi în regiunile pure ale speculației abstracte, pentru a face din ea un mijloc de luptă și un îndreptar de înțelegere a aspectelor zilnice ale vieții publice a țării. Rolul unui asemenea ziar este, adeseori, mai important decât acela al publicațiilor de doctrină și, în ceace ideea națională comportă și voința de izbândă practică, este fără îndoială, covârșitor.

Este cazul „Curentului”. Echipa alcătuită de d. Pamfil Șeicaru, în acest sens, era aceeași care dăduse o frumoasă contribuție spirituală mai întâiu „Daciei”, apărută la București, apoi „Bucovinei”, „Neamului Românesc” și „Cuvântului”, unde cuvântul la olaltă al d-lor Nichifor Crainic, Cezar Petrescu, O. Han, fără a mai vorbi și de acest animator care este d. Pamfil Șeicaru, adusese hotărâtoare contribuții pentru destinele de după aceea ale acestei

foi. Este de altfel un fapt mărturisit în chiar articolul program, ca să folosim un termen oarecum impropriu, apărut sub semnătura d-lui Nichifor Crainic, în numărul prim: „Incontestabil, ei (cei strânși împrejurul acestui ziar N. D.) au astăzi un public al lor care i-a urmărit, atașat și credincios, zilnic în creștere, pretutindeni unde condeiul lor a zămislit pagini luminoase, de care, la timp va ține seamă istoria presei naționale. Până la ivirea lor, negustorii de cancanuri politice și de svon senzațional profesau un dispreț agramat pentru capacitatea intelectuală a marelui public”. Este o idee scumpă a d-lui Pamfil Șeicaru, despre care am vorbit și în capitolul precedent, și care nu l’a părăsit nici acum când pornește la punerea în mișcare a unui ziar de mare tiraj. Evident însă că în paginile următoare ale ziarului, dacă preocuparea de doctrină va fi mai puțin, poate, constantă, apoi imaginea ei pragmatică nu va conține să formeze un ghid pe cât cu puțință centralizator al preocupărilor de toată ziua ale unui ziar hotărât să învingă și greutatea captării unui numeros public cititor. Acțiunea lui contenește astfel de a mai fi doctrinară pentru a deveni de-a-dreptul faptă; suferă astfel o rarefiere în timp pentru a deveni, în schimb, mai eficientă în loc! Și este semnificativ în acest sens, de dinamism, cuvântul redacțional de început al ziarului: „Nu începem. Continuăm. Programul nostru? Nici unul nu am împlinit 40 de ani”. Astfel întâlnim rând pe rând desbătutele probleme ca aceea a primejdiei reprezentate, în Ardeal, de Secuime și de raporturile ei desnaționalizante cu Românii, sau ca aceea a sectanților de tot felul, sau, tot așa mai departe, probleme la ordinea zilei, în aparență circumstanțiale sunt tratate într’un spirit de ideologie plină de corelații semnificative: „Frumoasă și sugestivă expresie: „ofensiva grâului” adică spiritul de disciplinată atitudine al armatei, voința de afirmație biruitoare, ce animă orice armată în războiu, să fie injectate producătorilor. Ofensiva grâului, un întreg program economic, un titlu suficient pentru a stima un guvern. Este drept că expresia „Ofensiva grâului” nu e inventată de d. C. Argetoianu, ci de Mussolini care, firește, nu s’a mărginit numai la efectul oratoric al expresiei ci a mișcat o lume întreagă pentru a da expresiei

„ofensiva grâului” ecou de fapte” (Pamfil Șeicaru: Curentul 20 Iulie 1928).

Ziarul, totuși, în prima lui perioadă, cu toată opoziția făcută partidului liberal, este mai curând un ziar liberal în sensul ideologiei pașoptiste. D. Șeicaru ținea o notă de dreapta în judecarea faptului la ordinea zilei, dar parte din colaboratorii d-sale: d-nii Dem. Teodorescu, T. Teodorescu-Braniște, Sever Stoica, Lorin Popescu, Vion sau Ion Vinea, se mișcă în jurul evenimentelor pe linii pur juridice și abstracte; așa cum ne-au fost hărăzite de toate constituțiile liberale, care împărțeau, fără deosebire, pe locuitorii acestei țări, în cetățeni și în necetățeni. Există, totuși, o preocupare constantă a intereselor noastre naționale de câte ori se pune o problemă românească în cadrul politicii externe ca și al celei interne și apoi aceea a unei spiritualități religioase românești în legătură cu sensul desvoltării noastre sufletești și, în acelaș timp, o treptată accentuare a difuzării problemelor în legătură cu statul totalitar, al luptei acestei formule cu ideea democratică, o împotrivire față de ideea parlamentară și de spiritul legiferator de atunci. În sensul acesta, d. Pamfil Șeicaru va scrie, în Iulie 1929, în legătură cu felul cum se alcătuește democratic un parlament: „Democrația presupunând pe fiecare cetățean egal, nu poate accepta privilegii de cultură, ierarhii de învățatură. Nimeni nu mai neagă originile mistice ale democrației. Fiecare din noi avem aceeași valoare, și simpla designare prin vot formează criteriul nediscutat al orientărilor politice ce se impun țării. Democrația ne socotește enciclopedici, chiar când nu știm citi și iscăli, ne socotește instanța supremă de judecată asupra oricărei probleme de Stat”.

În cadrul acestei reacțiuni al unui instinct cultivat de dreapta împotriva democrației trebuie înțeleasă și spontana adesiune a „Curentului” la actul restaurației dela 8 Iunie. D. Șeicaru vorbea aproape imediat de „echivocul liberal” în acelaș loc unde d. Ionel Dumitrescu arăta că „odată ce Principele Carol, fiind înscăunat definitiv în Domnie și întreaga suflare românească supunându-i-se cu entusiasm, *Carlistul* este o vietate ce nu mai există. Există în schimb recidiviști sau vintiliști”.

Și iată că în chip normal ajungem la conceptul naționalist al Poporului și al Domnului ca o dualitate mistică a existenței neamului românesc, și tradițională, în cadrul căreia d. Șeicaru continuă să izbească în „espectativa liberală” iar d. Ionel Dumitrescu să teoretizeze astfel: „Antrenată în orbita regală — subordonându-și veleitățile centrifuge impulsurilor de coerență și de solidaritate pornite dela Regele care simbolizează în timp și în spațiu unitatea eternă a neamului — partidele vor putea abdica dela veleitatea de a se constitui în baronii autonome și agresive, pășind alături de Rege și de țară la înfăptuirea schițată de programul rostit în pragul noii Domnii”.

D. Șeicaru, apoi, prin „Curentul” a continuat să informeze de aproape publicul asupra stărilor primejdioase de lucruri din statele democratice, mai ales din Rusia, și să pună în relief principiile statului totalitar care, în buna tradiție românească se reduc la schema Domnitor și Popor, întregindu-se și sprijinindu-se reciproc, pentru ca în fața greșelilor politice ale unei necugetate ieșiri a unui fost ministru român la externe în legătură cu afacerea Italo-Abisiniană la Liga Națiunilor, proiectând lumini de similitudine între tradiția românească și cea fascistă, să protesteze cu vehemență împotriva unui act care ne scotea zadarnic dintr’o orbită firească nouă până la organicitate.

Intr’adevăr românismul este un fascism în care misiunea ducelui este tradițional deținută de Domnitorul Țării.

„Universul”, odată cu venirea în fruntea lui a d-lui Stelian Popescu, depășește imediat cadrul simplei informații în care se mișcase dela întemeierea lui și până atunci, pentru a deveni și un organ popular de opinie publică naționalistă și a se face, astfel, campion al acestei idei care se cerea tot mai adânc exprimată în conștiința noastră publică.

Principiile, sub formă de studii, în carte, în articole de revistă sunt în deobște mai puțin accesibile publicului care, în această privință, intuind pe Lacordaire care spunea „les opinions tuent la vérité” rămâne cu o vagă impresie de părtinire. Ziarul are însă în-

suşirea de a vedea concret, prin exemple, de toată ziua, concrete şi pasionante, aceste principii şi de a le face accesibile opiniei publice prin aplicarea lor la cotidianul interesat al vieţii fiecăruia dintre noi. Lucrul acesta a fost mai cu seamă înţeles şi folosit de grupările de stânga care nu au menajat nici un sacrificiu pentru a avea o presă mai ales bine răspândită, în vreme ce dreapta, sigură de dreptatea ei, sprijinită întotdeauna pe elitele intelectuale ale ţării, cu greu coboară în stradă pentru a-şi creia presa de care totuşi avea nevoie. „Universul” de sub direcţia d-lui Stelian Popescu şi-a luat asupra-şi îndeplinirea acestui rol, încă de acum douăzeci de ani. Să nu trecem cu vederea că două decenii în urmă constitue tocmai faza acelei neutralităţi în care se puneau în cumpănă cele mai hotărâtoare interese naţionale ale poporului românesc şi că rolul ziarului „Universul” şi al directorului său a fost, cu acest prilej, cumpănitor. Fondul însăşi al naţionalismului, apoi, a trecut din faza lui de entuziasm şi de generos sacrificiu al individualităţii în folosul sensului istoric al neamului, al acela al analizei lui, a explicării şi a impunerii pe calea aceasta a crezului său firesc, pentru a căpăta înfăţişarea de doctrină: generaţia dela 1822, prin Kogălniceanu ca şi prin Asachi, a găsit cu cel dintâiu valoarea lui practică în sensul de acţiune imediată şi spontană, cu cel de al doilea un început de metodă literară, pentru ca prin Eminescu, să îşi afle o superioară expresie intuitivă. D. N. Iorga şi A. C. Cuza au formulat cele dintâi gânduri şi doctrine, întemeiate pe studii şi pe analiza faptelor şi a sensului lor istoric şi social, a doctrinei noastre naţionale; prin aceasta însă această doctrină a intrat în conştiinţa noastră naţională ca un ferment activ, şi a putut deveni astfel aplicabilă în toate domeniile de activitate, pregătind sufletele pentru jertfele ca şi pentru rezultatele, în bine, ale războiului nostru de întregire.

Ziarul, de aici înainte, îşi avea rolul lui de îndrumător mai departe, prin aplicarea la toate fenomenele vieţii a unei gândiri necesare consolidării noastre. Era vorba de actul acela uriaş de a disocia principiile generale în aplicaţii la viaţa practică, de a arăta

cititorului zi de zi raporturile dintre o cugetare şi dintre realitatea imediată, de a discerne, astfel, iluzia de adevăr şi fapta cea dreaptă de complicaţiile ei înşelătoare. „Universul”, prin d. Stelian Popescu, a izbutit să facă din această sarcină cu adevărat uriaşă de-alungul atâtor înşelătoare Scyle şi Caribde ale vieţii noastre publice, o realitate. Ideea naţională a fost, pentru acest ziar, aşezată pe cei doi stâlpi pe care era natural să se sprijine într-o ordine normală de lucruri şi anume: tradiţie, monarhie şi religie. Prin aceasta însă a căpătat stabilitatea fără putinţă de ştirbit, între toate celelalte figuri geometrice ale triumphiului şi ca atare a devenit forţa pe care o reprezintă azi în evoluţia noastră de consolidare naţională. Meritul d-lui Stelian Popescu este, astfel, de a fi ştiut pe această poziţie, solicitat în sensul mecanic al cuvântului de cele mai contrarii forţe, în cele mai felurite direcţii, să rămână indiformabil şi, în ciuda propriilor sale raporturi personale, să îşi menţină neatinsă configuraţia rolului său românesc în presa de azi a ţării. Un ziar se prezintă astfel ca un adevărat partid politic, al cărui şef e directorul respectiv şi al cărui stat major de conducere este redacţia în complexul ei întreg; acţiunea lui însă trece dincolo de ceace se chiamă clientelă politică de club, pentru a se adresa, pe temeiul principiilor generale tuturor cetăţenilor, în afară de contingentele vieţii lor publice, cu comandamentele superioare ale colectivităţii noastre româneşti. Puterea ziarului stă atunci în puterea de depersonalizare a celor ce îl conduc şi îl scriu şi în capacitatea lor de a se confunda, în momentele critice ale vieţii publice, cu instinctele de conservare ale masselor cărora se adresează pentru a fi călăuză obştească. Ziarul „Universul” şi-a îndeplinit această misiune în timpul neutralităţii mai întâiu, luptând pentru sporirea atmosferei sufleteşti menite a ne duce la războiul de întregire, şi după aceea în tot timpul de şovăială anarhică de după războiu, pentru a întări poziţiile pe care stă azi ideea naţională şi naţionalismul nostru economic, social şi politic, atacat de ideile şi de propaganda bine organizată a unui internaţionalism de inadptabil import. Nu e de mirare dar că însuşi I. P. S. S. Patriarhul a luat iniţiativa, ca şef al

bisericii noastre naționale, sărbătoririi aceleia care a primit sarcina de a duce la bun sfârșit o luptă din care ideea românească urma să iasă strivită sau învingătoare și care, alături de factorii noștri politici de întâiul plan, depășind prin acțiune și prin continuitatea ei caracterul cotidian al ziarului, a contribuit covârșitor la păstrarea și la adâncirea ordinii noastre românești interne.

XIII.

„Vremea” în sfârșit, în mijlocul a nenumărate frământări politice, sociale și economice care acum zece ani puneau confuz o seamă de probleme încă în germen, dar nici o orientare și cu atât mai puțin încă aduceau soluția lor, s’a definit ca un organ de cunoaștere: „Informația felurită și precisă, realitate, fără putință de tăgăduire, expusă cu curaj și documentare. Vom studia fără părtinire toate problemele ce interesează viața societății și nu vom sacrifica adevărul tranzacțiilor. Va fi înfățișată actualitatea vremii, cu doctrina ei, cu cultura ei, cu arta ei. Vom lupta pentru o activitate mai intensă pe toate tărâmurile sociale, pentru mai mult simț al răspunderilor, și pentru mai mult spirit de inițiativă” — spunea, printre altele, d. Vladimir Donescu în programul de prezentare al acestui număr al „Vremei”, apărut în ziua de 28 Februarie 1928. Democrația noastră pe vremea aceea ardea tămâie în cantități de cărbune pentru Liga Națiunilor, teoretice și principiale, pentru a se evita, astfel, prin telescopare, o mai de aproape cercetare a intereselor și a situației noastre acolo. „Vremea”, încă din Martie 1928, privește cu un ochiu mai realist și cu spirit de cunoaștere situația dela Geneva, pentru a formula, în această privință, aprehensiuni, pe care numai presa naționalistă le mai avea, răzlețe și timide: „Inșelați în iluziile ce ni le făcusem, suntem datori să schimbăm

atitudinea de până acum, pentru a înlătura surprizele. Entuziasmul pus în slujba unei idei ce devine utopică să-l întrebuițăm pentru pregătirea propriei noastre conservări". Iar în legătură cu problemele apărării naționale, care aduseseră la ordinea zilei chestia atacurilor aeriene, constată cu îngrijorare că: „Reviste — broșuri — brevete, intenții, iată tot ce are țara noastră pentru a răspunde unui atac cu gaze". Se constată, apoi, în legătură cu generația cea nouă că „cece ne lipsește este numai și numai un criteriu sigur pentru aprecierea și triajul valorilor" de o parte, iar de altă parte se voia prin școală și educație „o generație care să pue preț mai mare pe valoarea etică reală a individului, decât pe strălucire deșartă". (Aprilie 1928). Sunt cei doi poli, de altfel, al oricărui principiu de reală cunoaștere în viața publică cel puțin și care aveau să fie cu stăruință explicați atât în discuția problemelor la ordinea zilei, cât și în acelea de ideologie pură.

De altfel „Vremea" încă dela începutul ei a căutat, ca revistă, să nu se piardă în pure teorii sau să rămână în abstract, așa cum s'a conceput totdeauna la noi revista, și se concepe încă, sau să se limiteze la o singură disciplină, de specialitate, literară, filozofică, teologică, științifică, etc., ci, păstrând, în această privință caracterul enciclopedic al cotidianelor, prin apariția, totuși, săptămânală a ei, a dat problemelor studiate un caracter de serioasă cercetare a lor, de adâncire, de amplificare, în care dacă diversitatea ținea de ziar, calitatea desbaterilor ținea de revistă. Într-o vreme când la noi, după imitații din străinătate și sub impulsul stărilor turburi de după război, se cerea încă o artă socială, „Vremea" discutând această problemă, în legătură cu o conferință a lui Jaurés despre „Arta și Socialismul" se constată că „ce s'ar petrece și în această privință sub un regim socialist — adică sub dictatura proletariatului — ușor înțelegem dacă ne gândim că și astăzi mereu crescândă putere a mulțimei ne silește să recunoaștem că nu cei de jos s'au opintit să se ridice până la pregătirea estetică și literară a celor de sus ci cei de sus au fost coborâți și târați până la vulgarele gusturi ale celor de jos". (M. Mihăileanu, Vremea Noiembrie 1928).

Cercetarea astfel, număr cu număr a deosebitelor probleme românești, analizarea componentelor lor în desfășurarea ritmică a vieții, cu toate mijloacele, în vederea familiarizării cu ele, trebuie neapărat să ducă și la concluzii certe, la orientări sigure, și la credințe tari. Vremea a fost în primii ani ai ei de viață, propriul ei laborator de analize din care avea să iasă apoi sinteza naționalistă pe care astăzi o poate pune în slujba intereselor de căpetenie ale națiunii românești. Probleme de drept, sau de teorie politică, oameni, sau numai fapte, chestiuni economice, financiare sau bugetare, tactică, politică, cercetări în trecutul istoric al nostru sau al altora, cu preocuparea constantă de păstrare a acestor preocupări într'un real românesc de îndrumare, au îngăduit formarea unui spirit redacțional propriu, în cadrul căruia libertatea spirituală proprie a fiecăruia dintre redactori devenea colaboratoare a tuturor celorlalți, și vice versa, într'o măsură în care, dacă, fără îndoială, nu se putea trece cu vederea peste individualitate, nici individualitatea nu putea ignora ceea ce constituie depozitul în neconținută formație a ceea ce s'ar putea numi „spiritul „Vremii". O serie de studii asupra „Tendințelor evolutive ale Societății Românești" ale d-lui N. C. Angelescu, în legătură cu reformele democratice ale împrumutării și ale votului obștesc duc la concluzia că: „îndepărtând pe demagogii care conduc țara în numele țăranului, să tindă cu tenacitate către afirmarea rolului primordial al păturii țărănești. Ca și predecesorii lor, țăranii (este vorba de cei de azi în raport cu cei mai de demult N. D.) ar determina cristalizarea societății românești în jurul concepției atot-puterniciei clasei țărănești și ar provoca creierea unei structuri sociale care să aibă ca centru interesul micilor cultivatori de pământ. Numai astfel sufragiul universal ar corespunde unei stări de fapt care ar da țăranului rolul de căpetenie în țara noastră" (Vremea, 8 Februarie 1931).

Este constatarea făcută totdeauna și totdeauna dreaptă, a naționaliștilor, începând cu Eminescu, cu d. N. Iorga, cu d. Nae Ionescu, a structurii agrare a Statului nostru, a necesității de a păstra firea aceasta de realitate românească a Statului, de nepo-

trivirea dintre reformele cu care ne tot grăbim să fericim țărănimea și dintre efectele lor contrarii, după aceea, și care constituiesc unul din punctele de vedere esențiale ale criticilor aduse de naționaliștii dela noi împotriva democrației și a extremei ei care este demagogia.

Timpul, apoi, a adus repede o clasare a materialului variat din paginile revistei, în rubrici variate, metodic, fără rigiditate, alcătuite și tot mai adaptate atât la desbaterea principială a problemei cât și la prezentarea, după nevoia, lor analitică, sub formă de fapt precis și, în sfârșit, desenul, clișeul sau caricatura. În cadrul acestor complexe procedee au fost trecute în revistă Instituțiile noastre publice ca și cele ce particulare fiind, îndeplineau roluri economice, sociale sau publice de orice fel, mai proeminente, ideile, partidele politice, pentru ca pe temeiul unei reale cunoașteri, treptat depozitată în paginile revistei, să se ajungă la criteriile de care se vorbea încă din numărul prim, la o etică a insului, și, apoi, la concluziile necesare de mai bine românesc. Lucrul nu a fost niciodată anunțat cu emfaza programelor alcătuite de circumstanțe, ci s'a definit singur prin forța propulsivă a evenimentelor.

Anul 1936 a fost hotărâtor în această privință. Un vânt de anarhie în presă, în literatură, în raporturile politice, în spiritul public, în general, cerea, în ciuda unei guvernări care avusese și incontestabile merite, o acțiune de lămurire a opiniei publice. Probleme din afară solicitau răspunsuri dinăuntru românești, de orientare spirituală a opiniei noastre publice. Democrația, ca să zicem așa, de pe atunci încerca asalturi excesive pentru dărâmarea rezistenței noastre spirituale și pentru cucerirea de noi și hotărâtoare poziții. Era, astfel, un moment cel puțin ciudat de răsturnare a pozițiilor, babilonic în esența lui, de discuții cu noțiuni falsificate înadins pentru câștigul unei cauze ilicite. Reacțiunea începută atunci avea motive foarte complexe și se voia limpezită.

Situația era, de sigur, în manifestările ei reflexe, cel puțin paradoxală. Nu e mai puțin adevărat însă că și paradoxul acesta își are logica lui și până la urmă, o deplină și dureroasă îndreptățire. Se vorbea, astfel, de o stare revoluționară; cuvântul este și

nu este potrivit. Societatea românească nu voeste o revoluție, ci o pașnică așezare în cadrul teritoriului întregit al țării. Revoluția o doresc o seamă de elemente disparate și, în general, străine, cu gândul ascuns de a se substitui conducătorilor actuali și de a-și însuși pentru ei și ideile lor beneficiile puteri. Aceeași societate românească însăși dornică de o liniștită așezare, este, în acelaș timp, prin mijloacele ei de luptă, prin scopurile urmărite de românism, și revoluționară; în acelaș timp însă elementele de stânga sunt legalitare și cer cu toată puterea intrarea în spiritul și litera legii.

Lucrul acesta e semnificativ și faptul că elementele conservatoare, prin origina lor, prin idealurile lor, și prin legăturile sufletești active și actuale cu pământul și cu neamul românesc, nu dovedește numai insuficiența actualului nostru regim legal de a menține caracterul național al statului, dar și o stare de fapt anormală în structura actuală a societății noastre.

Intr'adevăr, dela războiu încoace, am asistat la surparea politică a întregii noastre burghezii aproape, concentrată în partidele conservatoare, dispărute fără urmă și în partidul liberal, slăbit de frământări interne, de atacuri permanente din afară, și de criza financiară și economică prin care trecem cu toții.

Locul lăsat însă astfel vacant de o burghezie românească risipită, a fost umplut repede de o întreagă categorie de noi veniți. Analiza mai de aproape a structurii acestei asociații, mai mult decât societăți, așezată cu prerogative de burghezie românească deasupra poporului, într'un moment când ne lipsește cu desăvârșire o aristocrație socială și o elită puternică intelectuală, poate da deplina explicație a situației politice de azi și arată rostul atâtor aparente paradoxe de situații și de poziții.

Războiul ne-a slăbit economicește, burghezia, în ceeace ea trebuie să aibe caracteristic și structural. E un fapt elementar și cunoscut că războaiele se duc, din punct de vedere economic, cu sacrificiul celor bogăți; depe front însă, ca și din dosul lui, răscolite de turburarea armatelor, a răsărit o seamă întreagă de elemente dinamice, capabile să transplanteze și în viața de toate zilele acea

energie nouă de care un neam are nevoie atunci când e silit să întâmpine un dușman din afară, și aceeași râvnă de victorie cu orice preț și de lovire fără cruțare a adversarului. Aceștia au ieșit din toate părțile, din toate straturile sociale și din toate neamurile de cetățeni ale țării, au năvălit în toate domeniile de activitate, dela cea politică până la cea economică, s'au constituit pretutindeni în reprezentanți ai societății cu solitaritatea, între ei, a noutății lor, și au acaparat, din bănci, din posturi politice de comandă, din presă, din comerț sau din industrii, ca în cadrul unui foarte întins și foarte complex consiliu de administrație, întreaga viață economică și politică a țării. Aceasta, în vechiul regat. În teritoriile întregite lucrul s'a petrecut la fel, dar cu deosebirea că elementul românesc, preocupat la început mai cu seamă de momentul național, a fost într-o măsură mai mare depășit de cel minoritar, pe tărâmul economic.

Elementele acestea minoritare însă, pe lângă distribuția lor normală, în unguri, sași, ruși, ruteni, față de români au și o plus valută, ca să zicem așa, de beneficiu, la beneficiile lor de escaladări ai Statului Român. Este vorba de evreii înglobați lor. Avem, astfel, evrei unguri, evrei germani, evrei ruși și evrei români. Aceștia toți și-au făcut drumul lor în calitate rând pe rând de unguri, de germani, de ruși și de români. Unguri, germani, ruși sau români, însă, nu au încetat de a fi, pe deasupra, și evrei. Acesta e un fapt istoric. Judaismul nu este determinat nici de limba vorbită a insului, nici de teritoriul locuit, ci numai de religie. Dumnezeuul judaic este singurul Dumnezeu istoric. „Eu sunt, Israele, Dumnezeuul tău, care te-am scos din țara Egiptului și te-am dus în pământul Chanaanului”. Citatul acesta se poate multiplica la infinit, din vechiul testament, cu prilejul fiecărui act mai însemnat din întreaga istorie a poporului evreesc. Evreul deci, care se roagă în templul lui, ca simplu credincios, se închină în primul rând și adoră însăși istoria lui de popor. Religia însă prin caracterul ei absolut de revelație divină, sanctifică implicit o seamă de acte, care din punct de vedere istoric și omenesc, pot fi reprobabile, dar care pe firul ideii judaice de popor ales între toate și de mărire a lui,

determină la evreu o psihologie aparte, dominatoare, și întreține în el o permanentă dinamică războinică. Elementul acesta iată-l deci sporit, în ciuda alipirii lui la deosebitele minorități, ca limbă, sau la români, cu tocmai sprijinul însumat al fiecăruia din toate minoritățile în parte, și în rânduelile noastre românești.

Acum problema se pune, în cadrul datelor de mai sus, limpede: pot toate aceste elemente românești mai întâiu, de asalt și de ultimă oră războinică, cucerindu-și locurile ocupate cu înfrigurarea omului desnădăjduit, fără să fi ales mijloacele, în cadrul unor tovrășii de hazard, fiind silite să lase urme de îndoelnice tovrășii ori pe unde au trecut, prizoniere nefericite ale unor angajamente făcute adeseori sub presiunea cine știe căror nevoi, să rămână înainte și să se stratifice ca atare în structura de mâine a neamului românesc, drept reprezentante ale burgheziei noastre? Și putem noi lăsa ca o întreagă masă minoritară, la care se adaogă cea evrească ca o supra valută, să ducă interesele noastre economice, financiare, culturale, în bănci, în industrii, în comerț, în presă, în librărie, în cartea de școală și în cea literară? Evident că nu. Și, cum lucrul acesta s'a petrecut la adăpostul formal al unor legi care nu puteau prevedea excepționalul, întreaga această categorie de oameni sunt pentru o legalitate care îngăduie consolidarea pozițiilor lor câștigate prin surprindere, în vreme ce elementele conservatoare ale neamului sunt ilegaliste tocmai pentru a împiedeca stratificarea în societatea românească a unei situații anormale și pentru a putea dărâma, după împrejurări, și dela caz la caz, la nevoie, o situație incompatibilă cu ideea unui stat național.

Acesta este punctul central al situației actuale. Aspectele atât de variate și de absurde uneori, pe care le capătă în cursul frământărilor zilnice ale vieții noastre publice, se datoresc doar circumstanțialului și trebuiesc analizate ca atare.

În cadrul acestei situații „Vremea” a dat într'un articol „Hitlerism sau Românism” câteva explicații în legătură cu problema desbătută în volumul de față a tradiției românești în naționalismul actual și, sub titlul de „Hitlerism sau Românism” scria:

„Autorii diversiunilor „democrației” noastre comunizante au

găsit eticheta cu care cred că vor izbuti să producă la noi ca și peste graniță, confuziile necesare deprinderilor lor de a pescui în apă tulbure. Este vorba de tendința de a prezenta mișcarea noastră naționalistă drept un reflex al mișcării naționaliste din Germania și, ca atare, drept o acțiune a acestui stat, ocultă, în rândurile românești, pentru a determina o schimbare a orientării noastre politice.

„Adevărul însă este că prin actuala renunțare a naționalismului românesc, noi nu facem decât să revenim la o tradiție, la o gândire, și la o acțiune care stă la temelia întregului spirit contemporan românesc. Naționalismul a fost, astfel, pârghia activității tuturor reprezentărilor spiritului românesc, sub forma lui actuală, de mai bine de un secol. Este destul să citească cineva azi proclamațiile unui Tudor Vladimirescu, în acțiunea lui contra grecilor, pentru a vedea că nu avem nimic de împrumutat dela conducătorul de azi al națiunii germane. Intreaga generație, apoi, dintre 1820 și 1848, nu a făcut decât să plămădească la noi o stare de spirit care s'a oglindit limpede în însăși contribuția românească de până la război, care nu acorda străinilor decât individual și foarte greu dreptul de cetățenie română. Un Ion Brătianu sau un Kogălniceanu au fost, în această privință, unul prin acțiune mai mult, iar celălalt și ca doctrinar, adevărați ctitori de naționalism și de atunci și până azi cele mai înalte culmi ale spiritului românesc au conceput ca pe o dogmă de viață apărarea românismului, în cadrul teritoriului poporului nostru, de orice invazie străină.

„Gânditori ca Hașdeu, consacrandu-și la ziarul „Apărarea Națională” o mare parte din activitatea lor, ca Vasile Conta, într-o monumentală operă de cugetare, ca Eminescu, a cărui operă și acțiune națională sunt însăși punctul de plecare al actualei renașteri spirituale românești, un A. C. Cuza, un N. Iorga, un Octavian Goga, sunt tot atâtea jaloane și faruri în noapte, care marchează calea de urmat și evoluția către care trebuie să tindem.

„Faptul însă că ne aflăm în fața unei faze acute de naționalism, dovedește nu o influență din afară, fie direct politică, fie numai de imitație, ci o problemă mai acută a românismului.

„Toate momentele hotărâtoare ale istoriei noastre au iradiat în jurul unei asemenea stări de spirit și, începând cu Tudor Vladimirescu și până azi, orice epocă de profunde schimbări sociale, politice sau economice, a stârnit dacă nu chiar a și implicat, o sporire a preocupării de național. Lucrul acesta, de altfel, e și firesc. Nu putem lăsa să treacă pe lângă noi o prefacere mai importantă fără să îngrijim ca ea să nu ne scoată din drepturile noastre naționale, să ne amenințe în viitoarea structură românească a Statului, sau, pe cale de infiltrație latentă și de abilă imixtiune, să se creieze diversiuni la adăpostul cărora să se opereze contra intereselor românești.

„Această analiză a spiritului trecutului nostru, ca și a situației prezente, caracterizată prin invazii subterane de curenți asupra cărora trebuie să veghem de aproape, dovedește că, departe de a avea aface cu o mișcare venită din afară, sau de imitație, este vorba tocmai din contră, de un fapt adânc, al pământului, menit să ne pună la adăpost de o eventuală pernicioasă influență.

„Este drept însă că presa noastră de stânga, sau oamenii politici dela care se inspiră, nu urmăresc, în felul cum își lansează lozincile zilei, un principiu de adevăr ci numai un succes cu orice preț, în opera lor de rătăcire a opiniei publice. Așa, de exemplu, un bărbat politic național-țărănist s'a grăbit să anunțe străinătății că Germania cheltuește la noi sume enorme cu presa, dar s'a ferit să precizeze cât de puțin o atât de gravă, totuși, aserțiune. Când, cum, unde? Fiindcă nu este exclus ca gustul sumelor nemțești să îl putem verifica tocmai în rândul acelor care îi combat azi acțiunea. Politicește însă, bomba, ca să zicem așa, a fost lansată și buimăceala necesară unei retrageri precipitate s'a făcut. Replica trebuie dată însă. Noi nu ne putem lăsa calomniati într'un trecut care înglobează o întreagă tradiție fecundă de românism și pe toate cele mai mari icoane ale spiritului românesc. Așa zisul nostru „hitlerism” nu este decât un vechiu, cuminte și experimentat naționalism” (N. Davidescu, Vremea, Aprilie 1937).

VERIFICAT
2007

Institutul de Studii Istoriale și Social-Politice
de pe lângă C.C. al P.C.R.
BIBLIOTECĂ DOCUMENTARĂ

T I P A R U L
V R E M E A S. A.
S T R A D A C A R O L, 10
B U C U R E Ş T I I